

România literară

Apare săptămînal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

11 - 17 februarie 1998
(Anul XXXI)

5

EDITORIAL

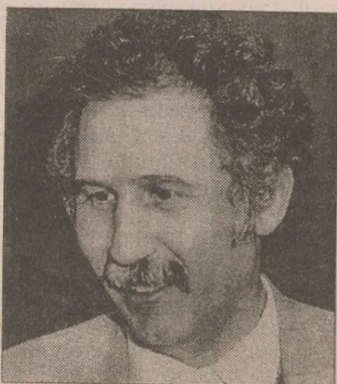
de Nicolae
Manolescu

IOAN SLAVICI - 150

(pag. 3)

MARIN SORESCU INEDIT

(pag. 12-13)

DIAGONALE de Monica Lovinescu

(pag. 7)

Paternitatea unei zile zbuciumate

(pag. 14-15)

Capodopera lui Soljenitîn

(pag. 20-21)

Ce mai gîndește
Alain Delon

(pag. 17)

Un invins: președintele

(pag. 2)

La ce e bună cultura?

MI-AM PUS, din nou, întrebarea din titlul editorialului de față, citind, săptămînile trecute, un roman englezesc contemporan, în care este vorba de confruntarea dintre umaniști și tehnocrați. Mărturisesc că nu mă așteptam ca în Marea Britanie din vremea prim-ministeriatului doamnei Thatcher, la sfîrșitul anilor '80, întrebarea cu pricina să fie tot așa de actuală ca și la noi, astăzi, în condițiile în care peste trei sferturi din populație par să considere că arta, lectura și, în general, în-deletnicirile umaniste sînt nerentabile, adică de prisos. Nu cre-deam că tehnocrații, managerii, oamenii din țara lui Shakespeare *care fac bani* pot gîndi în acest fel. O clipă m-am simțit, paradoxal, încurajat de faptul că această atitudine rudi-mentară se manifestă și în alte părți, unde nu există o tranziție capabilă să explice toate anomaliile. Pe urmă însă mi-am dat seama că nu e nici un motiv de satisfacție să afli că și capra vecinului e bolnavă.

Subiectul romanului cu pricina e foarte simplu: în cadrul unei „acțiuni” propagandistice botezată Anul Industrial, o pro-fesoară de literatură de la o universitate britanică are prilejul să se lovească de mentalitatea anticulturală a diriguitorilor in-dustriei. Trec peste ciudătenia (comunistă?) a „schimbului” dintre profesori și manageri, ca să subliniez decalajul uriaș dintre cei care cred că se pot lipsi de cultură și cei pentru care cultura este o necesitate vitală. Majoritatea se comportă ca directorul fabricii, minoritatea ca profesoara de literatură. Doar cea din urmă gîndește în sens propriu, e, altfel spus, conștientă de natura culturală (și analizabilă ca atare) a omu-lui. Cel dintîi se mulțumește să traducă orice act uman în ter-meni de rentabilitate și să ignore cu desăvîrșire omenescul pro-fund dintr-o poezie, dintr-un spectacol, dintr-un tablou sau dintr-o piesă muzicală. Dat fiind că această ignoranță e aproape generală, inutilitatea comportamentului cultural pare afit de evidentă, încît nici nu mai face subiect de discuție.

Cel mai alarmant aspect al lucrurilor constă în aceea că toate punctele de legătură între adepții celor două poziții sînt rupte. Cum să convingi pe cineva care nu e dispus nici măcar să te asculte? Și ce argumente să aduci unui om care e fericit că nu trebuie să-și bată capul cu literatura și arta, care se con-damnă de bunăvoie să nu citească și, în definitiv, să nu înțeleagă? Disprețul ucide dialogul. Iar în absența dialogului, orice efort de persuasiune e zadarnic. Ar trebui, poate, ca umaniștii să învețe a-și vinde credința lor în cultură, singurul mijloc de a intra în comunicare cu niște oameni deprinși să aprecieze exclusiv ceea ce se poate cumpăra. Din păcate, nu s-a inventat instrumentul pentru un asemenea schimb. Proiec-tata monedă europeană va fi la fel de neputincioasă ca și monedele naționale actuale. Și, totuși, ceva trebuie făcut.

CONTRAFORT

de *Mircea Mihaiescu*

Un învins: președintele

SITUATIA-LIMITĂ în care ne-au adus, într-o infernală colaborare, pe de o parte, nepuțința și prostia țărâniștilor, pe de alta, nesimțirea și lăcomia pedștilor, va lăsa urme adânci în viața publică a României. Peste ani se va vorbi, probabil, de criza din iarna lui 1998 ca despre un moment reper în distrugerea democrației românești, prin comportamentul iresponsabil al politicienilor de două parale. Nu cred ca există învingători în jalnică situație creată de orgoliul nulițăilor bunc de gură din jurul lui Petre Roman (Severin, Berceanu, Sassu, etc.). După cum aparenta plutire a lui Ciorbea deasupra hărdăului de mizerii-nu înseamnă decât amânarea deznodământului: alegerile anticipate.

Nu e mare filozofie să vezi că demagogica punere în teacă a săbiilor n-are alt rost decât câștigarea răgazului necesar scoaterii de la rastel a mitralierelor și tunurilor. Am scris, încă din noiembrie 1996, că o coaliție fondată pe minciună nu are nici o șansă de supraviețuire. Or, minciuna supremă - dată de rezultatul nedecis al alegerilor - a fost că lupii și miclușii vor conviețui elegant în aceeași vitrină. Iată că nu pot.

Elementul agravant al situației a fost nefericita inspirație a președintelui Constantinescu de a semna pactul cu Petre Roman. Dorindu-și cu orice preț victoria, actualul președinte și-a asumat o imensă responsabilitate. Probabil că el ar fi câștigat alegerile și fără pupăturile grețose cu fostul copil de suflet al lui Iliescu. Dorința de schimbare a românilor a crescut enorm după aflarea rezultatelor de la 16 noiembrie 1996, iar Iliescu ar fi fost înlăturat oricum. Din nefericire, plata o facem tot noi, și nu dl. Constantinescu, bine instalat în palatul familiei Hohenzollern. Abandonat la țanc de către oportunistul Petre Roman, președintele a fost obligat să-și folosească farmecele pentru a scoate viața politică din impas.

Ce s-a întâmplat, se știe. Dl. Constantinescu a mai plătit o dată (așa cum a plătit-o și când a refuzat cu aroganță să gândească un scenariu alternativ la neprimirea noastră în N.A.T.O., așa cum a înghițit gălușca tratatului cu Ucraina și cum o va înghiți și pe aceea a tratatului cu rușii), șifonându-și rău de tot imaginea. M-am întrebat pe unde o fi umblând mistical călugăr Vasile, cel care l-a povățuit pe fostul geolog cum să-l facă knock-out pe Iliescu. Sau în noiembrie 1996 să fi fost vorba doar de un ajutor conjunctural, strict limitat la accesarea în funcția supremă? Nu știu. Știu doar că, de data aceasta, dl. Constantinescu a dat-o rău de tot în bară.

Educat la școala serialelor și a filmelor cu spioni, sensibil la cele mai bizare teorii conspiraționiste (probabil din cauza componentei misticoide a personalității sale!), dl. Emil Constantinescu a ajuns să se considere un fel de *comunicator* național, un duh al neamului, plutind asemenea unui părinte autoritar deasupra largii și nedisciplinatei familii a românilor. Mimând o siguranță de sine absolut spectaculoasă (de nu cumva, Doamne ferește!, credința nelimitată în sine e chiar autentică!), dl. Constantinescu a ocupat cu lejeritate prim-planul scenei publice românești. Nimic mai simplu: timorarea opoziției, vinovată de dezastrul țării, lipsa de experiență a bătrânilor talibani din C.D.R., plus aureola de învingător al lui Iliescu, plus talentele actoricești l-au așezat pe cea mai înaltă poziție în sufletul unui electorat mereu dornic să fie încălecat și abtitir mințit.

Ce e drept, spre deosebire de mulți dintre politicienii opoziției, dl. Constantinescu venea cu o oarecare carte de vizită: o mică trădare pe la Alianța Civică, o alta mai mare prin C.D.R., vreo înțelegere secretă cu Magureanu, alta, tot inefabilă, dar cu obstinație pusă în practică, cu marii corupți ai erei Iliescu, și tot așa, până la înscăunarea finală. S-ar părea că ușurința

cu care a găsit pretutindeni aliați și servitori (după ce, inițial, știuse să-l lingusească pe Corneliu Coposu) i-au indus președintelui ideea că e infailibil. Nu e.

Pozând în veșnic june-prim, dl. Constantinescu și-a imaginat că întreaga viață publică funcționează după modelul levantin de la Cotroceni. Dacă, în izolarea cvasi milităroasă în care trăiește, nu are de-a face decât cu supuși, odată ieșit dincolo de ziduri, în aerul tare al confruntărilor nemiloase, simpla pocnire din degete nu mai are aceleași efecte miraculoase. Nu știu dacă în bătaia de acum președintele l-a folosit pe Severin împotriva lui Roman, pe Roman împotriva lui Severin, sau pe unul împotriva altuia. Dezgroparea securii războiului în P.D. arată că ceva-ceva s-a petrecut. Ori că Roman voia să scape de Severin, ori că Severin voia să mai rețea din morgia de lider absolut a lui Roman, e destul de probabil ca președinția să fi participat la luptele de tranșee. Până la urmă, au pierdut cu toții.

E destul de limpede că înfruntarea bezmetică P.D.-C.D.R. a știrbit imaginea d-lui Constantinescu. Deși declarase cu aroganță că va rezolva, în numai câteva ore, situația explozivă care ținușe săptămâni întregi țara cu nervii întinși, *comunicatorul* a eșuat lamentabil. Cine a urmărit nervozitatea cu care a citit comunicatul din noaptea lui 27 spre 28 ianuarie, și-a putut da seama că dl. Constantinescu a receptat în plin lovitura administrată de politicienii pedști. Stăpânul atotputernic, mai-marele peste acareturile cotrocene spumega de furie în fața evidenței că voinea sa e încălcată cu atâta lipsă de respect față de forțele paranormale insuflate de călugărul Vasile.

Odată cu eșecul usturător al d-lui Constantinescu, e cazul să reamintim că o politică bazată pe intrigi și minciuni, pe refuzul cabotin de a vedea adevărul nu poate duce în altă parte decât la prăbușire. Odată instalați în posturile grase, cederii au uitat și de promisiuni electorale, și de onestitate, și de adevăr. Dotați cu birouri ultraspațioase, cu mașini și rânduri de secretare, ei au devenit inamicii de frunte al propriilor idei. Ciocoizați fulgerător, și-au imaginat că vor rămâne pe vecie în narcoticele fotolii ale puterii. N-am văzut adversar mai plin de ură al Contractului cu România decât însuși domnul Constantinescu. După cum e greu de găsit un egal al d-lui Diaconescu întru dorință de alianțe contra naturii. Peste noaptea, din arhangheli ai dreptății sau metamorfozat în mărunți trepăduși trăind din concesiile și aranjamente meschine.

Palma primită de dl. Constantinescu e sancționarea lipsei de caracter și a duplicitarismului odios. cazul Valerian Stan - e limpede acum - n-a fost un accident, ci o perfectă descriere a regimului Constantinescu: între hoții dovediți și omul cinstit, actualii potențați au luat cu nerușinare partea hoților. Nu știau, nefericiți, că tâlharul căruia-i oferi adăpost va sfârși prin a te tâlhări chiar pe tine! Orice ar face de acum înainte, d-nii Ciorbea, Diaconescu și Constantinescu sunt complicitii vânzătorilor flotei, ai celor care au ocupat abuziv apartamente și vile, ai celor mai corupți dintre corupți.

Ce s-ar fi întâmplat dacă, în primăvara trecută, dl. Ciorbea l-ar fi sprijinit pe Valerian Stan, și nu l-ar fi torpilat cu metodele politicianiste de care face uz și astăzi? Nimic altceva decât e pe cale să se întâmple. Cel mai grav lucru ar fi fost să ajungem la alegeri anticipate. Vom ajunge oricum, dar în cu totul alte condiții. Ne-am lecuit de iluzia că pătura politică românească e împărțită în buni și răi, în eroi și în ticăloși. Vedem acum că e vorba de o clasă unică, stratificată infernal: ticăloși mai vechi, înrâți în viciu, și ticăloși mai noi. Îi separă un singur lucru: timpul pe care l-au avut la dispoziție pentru a-și arăta, hădoasa, monstruoasă, respingătoare față.

POST-RESTANT

de *Constanta Buzea*

CU ACEST prim semn sumar de viață pe care vi-l dau aici, necomentând în nici un fel situația stupefiantă în care întâmplarea face să ne găsim, nu încerc decât să vă rog, în primul rând, să-mi dați posibilitatea de a mă lămuri cum stau în realitate lucrurile, și în al doilea rând, pe cât vă stă în putință și în dorință, prin repetarea trimiterii, de data aceasta pe adresa de-acasă (str. Oslo 6, oficiul 63) a volumului în cauză și a unui grupaj de versuri, care versuri, minunate fiind, nu văd de ce n-ar putea apărea în revistă, și care volum, mi-ar face plăcere, vă asigur, să-l citesc și să-l comentez, după puterile mele, aici. (*Alexandru Niculescu*, Paris) ● E de remarcat impulsul pur și fluenta cu care vă caligrafiați sentimentele, materia fierbinte a acestor *rugăciuni* scrise cu niște ani în urmă, dar care artisticește sunt modeste, căldute, banale și chiar cu mici erori gramaticale, de pildă, versul final din *Somn*. (*Maria Popescu*, București) ● Talent natural impresionant, imaginație de zile mari, teme cu bună rezonanță la cititor. Și totuși lipsește ceva, poate un și mai atent răgaz în folosul lămuririi autorului față cu profunda lui sete de cultură, de evadare, prin poezie, într-o lume a limbii, ideală. Celor opt poeme numerotate sub titlul unic *Manuscrisele magice* le-aș reproșa neologismele, naivitatea cu care le plasați într-un context care nu le suportă, în care nici ele nu se simt la largul lor. (*Cornel Bălescu*, Gorj) ● Frumoasă de tot și dreaptă, scrisoarea dv.! O voi păstra printre puținele texte cărora le-am găsit în timp calitatea rară a autorilor lor de a-i recunoaște redactorului, fie și într-un târziu, diagnosticul fără greș, strădania de a nu se înșela. (*Șerban Dingher*) ● Numai celor care scriu de prea puțină vreme le poți trece cu vederea deplasat patetismul și pledoariile în serviciul falselor probleme, apărând cauze și dramatizând situații de tot bizare, de un ridicol întristător. Și numai pe cei care scriu într-o crâncenă singurătate și nu comunică cultural cu nimeni îi poți ierta, înțelegând că, producția lor poetică ajunsă pe masa ta de lucru reprezintă primul lor senin, naiv, de curaj. (*Liana Șerban*, Rm. Vâlcea) ● În primul rând, nu se scrie *recunoștiință* ci *recunoștință*, cu un singur *i*! Nu sunteți suficient de atenți nici când transcrieți anapoda pe *ăți* și pe *a-ți*. Și nu trec, chiar dacă fără alt comentariu, nici peste prevăzătorul dv. rânduleț din scrisoare, căci de transcris nu mă pot abține, iată, să nu-l transcriu întocmai: "nu mi se pare normal să fiu arătat cu degetul pe chestia asta". Care *chestie*? În fine, dacă vreți să treceți testul de sinceritate, vă sugerez să înlocuiți *normal* cu *plăcut*, și vă dau notă mare. Acum să vedem și versurile, cam monotone în ritm, dar pline de înțelepciunea omului cu practica vieții la zi. Poemul intitulat *Valoarea* este cel care vă servește cel mai cu credință. "Când arunci multe cuvinte/ În explozii, furioase/ Sau deluvii fără minte/ Bune doar să sui pe case, // Cuvântul *îți va să fie*:/ Băt în roate, cui în talpă,/ Săpunul de pe frânghie,/ Pagubă, monedă calpă.// Însa dacă iei aminte/ Să spui doar când se cuvine,/ Să nu spui *ce te-ar desminte*,/ Iar ce spui să cadă bine;/(Ș-ai să reușești aceasta/ Dacă *mai întâi de-a spune*,/ Ți-amintești că ții de casta/ *Celora* cu fapte bune.)/ Cuvântul *îți va să fie*:/ Sol fertil, hrană bogată,/ Punct de sprijin, temelie,/ Și-ntr-o voci - cea ascultată". Cel mai cu credință. zic, pentru că vă conservă neglijentele, greselile, grandilocvența. Întoarceți-vă meditativ la poem și urmăriți zonele subliniate. Ați sesizat *chestia*? Dacă nu, cu-atât mai bine pentru dv. (*C-tin Butunoiu*, București) ● Mi se pare că v-ați cam grăbit. Ceea ce ați scris până acum nu e concludent. Nu veți primi răspuns prea curând, de pe unde v-ați trimis... *poeziile* fie și numai pentru că textele vă sunt presărate cu jenante greșeli de ortografie. (*Lucia Trif*, Hoghilag, Sibiu) ● Nici dv. nu trebuie să vă mirați că scrisorile vă rămân fără ecou. Pentru a vă face un pic de ordine în ideile proprii, pentru a vă lămuri în ce direcție s-o apucați, părerea mea este că trebuie să citiți pe rupe; la vârsta ingrată pe care o aveți, lectura este singura gimnastică în stare să vă corecteze erorile și să vă orienteze. (*Alexandru Mocanu Matei*) ● Și dacă ați "ales un drum a cărui cale" nu este "însoțită de o cât de mică vocație"? Fără glumă, soluția e să încercați să alegeți "o cale al cărui drum" să fie însoțit de o cât de mică vocație. Cele trei poeme sunt cam vechișoare, scrise în '94, '95, '96, ele mai există în tolba poștaşului, pe când demult autorul le-o fi aruncat la coș. Ce-ar fi să transcrieți cu literă citeață niscaiva poeme scrise recent? (*Liviu Chiriță*, Plopeni, Prahova)

România literară

Editată de:

- *Fundația "România literară", cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă și al Ministerului Culturii*

Director: Nicolae Manolescu

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanța Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Nina Pruteanu (corectură).

Colaboratori permanenți: Marina Constantinescu (teatru), Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Ruxandra Dinu, Simona Galațchi, George Șipoș (corectură).

Corespondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Koln).

Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Firescu (secretar de redacție), Mihaela Ivan. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administratia: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Mihai Pascu (director executiv), Elena Raicu (contabil șef), Corneliu Ionescu (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (corespondență și difuzare în străinătate), Elena Ciupuliga (secretariat), Ionela Stanciu (asistent difuzare), Mihai Minculescu, Victor Ciupuliga (fotoreporter).

E-MAIL:romlit@buc.soros.ro și romlit@romlit.sfos.ro

HTTP://WWW.ROMLIT.RO
HTTP://WWW.SFOS.RO/NEWS/ROMLIT
HTTP://WWW.KAPPA.RO/NEWS/ROMLIT

PASIUNEA CUMPĂNITĂ

CAZUL lui Slavici ilustrează foarte bine felul în care admirația pioasă, cultivată îndeobște în școală și în mediile tradiționaliste, prăfuieste și în cele din urmă diminuează opera unui scriitor al cărui merit și interes - pentru epoca noastră, firește, dar probabil și pentru a lui - stă în altă parte decât în zonele didactice sau în autenticitatea etnografică recunoscută de Iorga de pildă, care elogia în nuvelele sale "atmosfera rurală... plină de cele mai bine prinse amănunte". Sigur că opera scriitorului, imensă, este inegală și că o mare parte a ei nu poate traversa prăpastia timpului tocmai pentru că este fatal legată de acesta. Slavici a fost unul din primii noștri scriitori profesioniști, și asta într-o vreme când îndeletnicirea respectivă nu-i oferea nici vreun statut social deosebit, nici un venit indestulător. De aici și prodligioasa lui publicistică pe cele mai diverse teme, care nu mai poate fi dezgropată din paginile îngălbenite ale primelor apariții, deși generoasa serie de opere de la Minerva, încheiată mai acum cîțiva ani, o face: studii curat istorice, precum celebrele *Studii asupra maghiarilor* sau *Românii de peste Carpați*, altele de etnografie precum *Crișenii noștri*, rapoarte școlare și cercetări despre școlile satești, manuale elementare de istorie universală, de etică și estetică, de pedagogie și gramatică, de psihologie și cultură civică, încercări scoase din manuscrise și numite "cugetări filosofice" ("ce trebuie să înțelegem când zicem filosofie?" etc.), publicistică culturală privind folclorul, școala, limba (*Păsăreasca de azi* etc.), cronici dramatice, muzicale și artistice, fără a mai vorbi de recenzii, amintiri și portrete literare, și o întreagă publicistică militantă politică, de o pasiune cumpănită, plină de fapte și cifre, extrem de utilă atunci dar imposibil de revendicat astăzi pentru o antologie a genului. Toată această parte a operei sale, sau aproape toată, care ocupă două treimi din cele paisprezece volume de opere, nu e decât un material documentar, care nici nu scade, nici nu sporește meritele adevărate și mari ale literaturii sale; poate doar că introduce oarecare confuzie.

S-a văzut dintotdeauna în Slavici, înainte de orice, un prozator al satului ardelean, al marilor frământări și al pasiunilor devoratoare, în care nu numai *Moara cu noroc*, dar și *Mara* devenea un loc al desfășurării unei monomanii cumulative, dezumanizante în fapt, ultim avatar

al spiritului gospodăresc și de chiverniseală caracteristic ardeleanului, care apare sub aspectele lui benigne în *Budulea taichii* sau chiar în *Popa Tanda*. Prozele născute în spațiul orașului, cu oameni și cu o morală străină celui venit de peste munți, ar fi toate niște eșecuri, și Călinescu sintetizează această opinie în *Istoria* sa: "Slavici nu are simțul vieții orășenești de dincoace, pe care în fond o disprețuiește..." în contrast cu nuvelele lui inspirate de viața rurală de dincolo de munți, căci "atâta vreme cît autorul rămîne în marginile experienței sale, ochiul lui e de o rară ascuțime în zugrăvirea eroilor care, toți, trăiesc cu o vigoare extraordinară". Este însă imposibil să nu observi, statistic măcar, că cea mai mare parte a acestor proze pe care Slavici le scrie la maturitate, începînd cu *Mara* (care nici el nu este un roman al lumii rurale, dimpotrivă) se cantonează în această lume a orașului. Și dacă ele, romane și nuvele, se plasează adeseori în marginea orașului, în lumea mahalalei care nu are nimic peiorativ în acest timp, este nu numai pentru că acesta e locul pe care îl cunoaște el mai bine (Clopotarii Vechi, Bariera Vergului, Buzești etc.), ci și pentru că mahalaua este acum spațiul cel mai activ, clocotind de o lume dinamică și industriasă, cu meșteșugari, negustori și funcționari dintr-o burghezie plină de energie, de ambiție și de dorința de a parveni. Este lumea din *O noapte furtunoasă*, și dacă dramaturgul vedea în ea în primul rînd latura comică, ridicolul acestor personaje care țin - dar în felul lor - la onoarea de familist, Slavici vede latura lor laborioasă, epică, interesul literar al acestor personaje puternice, care se implică cu toată ființa lor într-o luptă obscură dar teribilă, dusă în același timp pe plan erotic și pe plan social. Chiar dacă profesiunile lor sînt burgheze, lipsite de strălucire (Voicu e arhitect, Tănase Colțatu e tîmplar, Radu și Corban sînt vînzători într-un magazin, în timp ce Dan al lui Vlahuță sau Emil Corbescu al lui Tradem sînt scriitori, profesori, oameni cu meserii intelectualmente prestigioase), și lupta lor pentru supraviețuire este una a tenacității și a acumulărilor, fără reflexe spectaculoase în planul ideilor, chiar dacă jocurile erotice sînt mai degrabă agrementate de perspective casnice și reținute de convenții, povestea acestor personaje nu e trivială, ci are o inexplicabilă tensiune și chiar o umbră de măreție. La mijloc nu este numai darul, pe care tot Cali-

nescu îl remarcă, de observator și analist al sentimentului erotic, prezentînd cu finețe împletirea banalului și a delicateții în preambulurile unor raporturi marcate de timiditate și in experiență, ci și intuiția permanenței unor raporturi tradiționale în acest grup social, cu rituri și reglementări străvechi, tot atît de puternice ca și în mediul rural.

EVIDENTE în *Mara*, unde originea țărănească a personajelor explică firesc aceste raporturi, ca și pe cele din mediul meșteșugarilor organizați încă în bresle (procedura de verificare a calfelor, respectiv pregătirea unui produs finit, la cojocari ca și la măcelari, călătoria inițiată a tinerilor care aspiră la statutul de meșteri, așa cum face și Națl), legile nescrise ale acestei lumi acționează și aici, în forme care și-au pierdut motivația aparentă, dar nu și forța: raporturile dintre calfă și meșter, dintre fiu și mamă, dintre noră și soacră, statutul social și moral al unui meșteșugar și altele care apar în *Printesa*, în *Sac și petec*, *Mitocanul*, *Om de caracter* și alte proze alcătuiesc nu numai fundalul mai mult sau mai puțin colorat, dar și mare parte din substanța lor activă, numai aparent concentrată în jurul unei banale intrigi erotice, de o linearitate deconcertantă probabil pentru cititorul de acum un veac. Cititorul modern, cu experiența textelor lui Aderca, Mircea Eliade, Gîb Mihaescu și alții, găsește aici urma unor trasee mai vechi și mai puternice decît voința personajelor sale și le dă un alt înțeles. Slavici însuși atrăsese atenția undeva (în *Țăranul român*, din *Timpul*, 1879) că "în București e foarte multă civilizație și, cu toate acestea, «mitocanul» are convențiuni sociale la care ține cu multă încăpăținare, are frunțașii săi, împrejurul cărora se adună și trăiește mai mult ori mai puțin izolat în mijlocul Capitalei..." Mulți dintre eroii săi vin din această lume și ei trebuie judecați ca atare, iar Slavici este unul dintre primii lor romancieri.

CU TOT aerul său de ardelean neadaptat unui oraș modern precum Bucureștii Vechiului Regat, Slavici este un excelent observator și un inovator în mai multe direcții. S-ar

mai putea semnala în acest sens plăcerea cu care introduce materialul observației directe în proza sa. *Cel din urmă Armaș* nu este astfel numai romanul inabil articulat al unei "crize de formațiune" și al unui tînar artist, ci și romanul lumii contemporane din timpul precis determinat al războiului nostru pentru independență, în care apar și circula în deplină libertate o sumă de personaje istorice bine cunoscute, precum junimiștii Maiorescu, Teodor Rosetti, Iacob Negruzzi, dar și adversarii lor, Tache Laurian, Șt. Mihailescu și Anghel Demetriescu, alături de alții încă, dar mai ales de prietenul său Iancu Caragiale, eroul al atîtor pagini din *Amintiri*, prezență plină de viață cu ticurile sale probabil adevărate ("plesni de cîteva ori din degete, gustă puțin din coniacul adus de chelner, apoi făcu parca-și răsucește mustața abia mijită") în cadrul unor tablouri inspirate și ele, probabil, din cea mai imediată realitate, o întîlnire la Maiorescu acasă, discuțiile redactorilor la *Timpul*, ședința unui grup de profesori în sala vechii Universități, dar și atmosfera vestitelor grădini de vară "la Grand Hôtel du Boulevard, unde se mutase el, ferestrele erau luminate, iar la Rașca muzica cînta un potpuri de Zampa. Grădina era încă plină, dar lumea începea să plece..." etc. etc.

IMPREUNĂ cu alte disponibilități, pentru romanul istoric de pildă, de la epoca trecutului indistinct evocată în *Din bătrîni* pînă la contemporanii lui Păturică populînd romanul *Din păcat în păcat*, trecînd prin romanul exoticului Petru Cercel, care va ispiti pe mulți urmași, aceste texte sunt recuperabile în fragmente, în cele utilizînd tehnici documentare în resuscitarea atmosferei de pildă, în scene de gen și descripții. Alături de incontestabilele și cunoscutele sale reușite, aceste teritorii pierdute între continentele scufundate ale zecilor de texte caduce ar putea contura, în doar două bune volume, un Slavici infinit mai viu, mai interesant și mai divers decît cel risipit astăzi pe întinderea atîtor mii de pagini.

Mircea Anghelescu
România literară 3

Un nou romancier

CRITICA actuală de întâmpinare, atâta câtă avem, comite neglijențe care o pot discredita. Astfel, anul trecut, mai nimeni nu s-a ocupat de marele roman al lui Alexandru Sever, *Cartea morților*, (mare și la propriu, ce e drept, căci bate spre mia de pagini), după cum nici de romanul *Vestitorul* al lui Dan Perșa, acesta reprezentând un debut editorial cum nu au fost multe în anii din urmă. Suntem neatenți, risipitori cu valorile într-un fel pe care nu și-l îngăduie nici literaturi mai bogate decât a noastră.

Să precizez totuși că apariția *Vestitorului* - carte la care mă voi referi în continuare - nu a trecut chiar neobservată. Au scris puțini despre ea dar acei puțini care au scris nu și-au drămuțit entuziasmul. Tudorel Urian, de pildă, în *Cuvântul*, nu ezita să proclame: "romanul lui Dan Perșa, *Vestitorul*, una din cele mai spectaculoase intrări în proza românească de după 1989". În același spirit de considerare superlativă a fost întâmpinat romanul în *Euforion*, revista care în anii trecuți a publicat din el un fragment: "cartea care pare a fi cea mai de seamă apariție editorială a zisului an 1997: *Vestitorul* lui Dan Perșa".

În lipsa altor date despre noul romancier - pe care editura ar fi fost bine să le furnizeze cititorilor - pot spune despre el numai că este constanțean și că are în jur de 35 de ani. Debutul său editorial se petrece deci la maturitate și a fost pregătit, probabil, îndelung, constatare care ni se impune încă de la începutul lecturii. Nu doar talentul puternic al autorului ne apare ca o evidență, dar și perfectă lui dominare.

Alegerea drept moto a unui citat din *Istoria ieroglică* anunță factura alegorică și construcția barocă a cărții lui Dan Perșa. Ca și scrierea lui Dimitrie Cantemir, *Vestitorul* stă pe un strat istoric, reînsuflește personaje istorice a căror identitate uneori o încifrează recurgând la alegorie.

Mai mult decât un procedeu stilistic, alegoria este în romanul lui Dan Perșa o componentă a *viziunii structurale*. O metaforă centrală face să structureze în jurul ei reprezentările despre evenimente, poziția personajelor, absoarbe semnificațiile a tot ce se întâmplă și le reproiectează, tot ea, asupra întregii desfășurări narative. Acest rol îl deține, în romanul de care vorbim, metafora centrală a *vestitorului*, un rol asemănător celui pe care îl deținea, dacă e să facem o comparație, metafora *amfitrionului* în romanul ultim al lui N. Breban.

"Vestitorul" din romanul lui Perșa este unul de un soi aparte: a primit îndemnul divin de a vesti dar nu știe ce să vestească, pentru că nu i s-a spus, ori pentru că nu a înțeles ce i s-a spus, în clipa revelată când i s-a încredințat misiune vestitoare ("Da' ce pustia să vestesc? Măcar de mi-ar fi spus Moșul, că doar pentru asta a coborât din țării"). E un transmițător de mesaje care nu are sau nu știe ce să transmită și din această inadvertență inițială, din această investire eșuată, ratată par a izvorî toate întâmplările anapoda petrecute în roman, toate dereglările, toată dezaxarea unei lumi căreia Vestitorul nu știe ce să-i vestească. De fapt avem de-a face cu o abordare parodică și subminatoare a mitului Vestirii și, nu fără legătură cu această abordare parodică, naratorul îl distribuie în rolul vestito-

rului pe eroul mai mult de farsă, atestat istoric, al minunii de la Maglavit. Protagonistul dubioaselor căderi în transă mistică, ce făcuseră atâta vâlvă, speculată zăristic, între cele două războaie, e transplantat pe meleaguri prahovene și în altă epocă, de fapt în mai multe epoci, la fel ca și celelalte personaje din roman, căci pentru toate, ciudat, timpul este reversibil, nu curge într-o singură direcție.

Și cu aceasta ajungem la trăsătura cea mai șocantă, literar, a romanului și anume labilitatea, fluctuarea necontenită a perspectivelor, făcând posibile "săriturile" dintr-un timp istoric în altul, dintr-un spațiu în alt spațiu, dintr-o identitate în altă identitate. Naratorul, pretinsul "cronicar fără șalvari" (trimiteri la Urmuz) se angajează într-un joc zăpăcitor de substituiri, mereu schimbând semnele de identificare a personajelor, registrele narative și stilistice. Asistăm la miraculoase translații, prefaceri de cadru, din epoca falansterului de la Scaieni ne trezim proiectați în anii '50 ai secolului nostru, când cohorte de securiști îi vânaș pe luptătorii din munți, drept unul din ei fiind luat și Vestitorul, ciobanul fără oi rădăcit pe drumul Scaienilor altui timp. Nu ajunge acolo ci ajunge, înmormântat de viu, într-o groapă comună, de unde scapă scormonind pământul pe dedesubt ca o cârțiță. Sau colonelul Vârzaru, alt călător prin epoci, slujindu-l pe Grigore Ghica Vodă ca șef al serviciului secret pe care el i-l organizase, apoi, în veacul nostru, slujindu-i pe alții, până târziu încoace, ca șef al "securității" timp de un veac și jumătate, omul dosarelor puse deoparte, al hârtiilor secrete și al arhivelor deținătoare de taine. Este un personaj pe care nu-l uiți ușor acest colonel (mai întâi polcovnic) Vârzaru, amintind într-adevăr, cum observa comentatorul nesemnă din *Euforion*, "bestiarul sud-american". De altfel, contingentele cu imaginația barocă a unui Márquez transpar din scrisul romancierului nostru.

Dar care este sensul acestei necurate alergări, dus-întors, pe culoarele timpului, al activării acelorași personaje în epoci diferite ale istoriei, al antrenării lor în acțiuni repetitive desfășurate mereu în alt cadru? Aș spune că ex-

primă o "filosofie" a perpetuării formelor de trăire umană, a continuității acestora, dacă vrem, a reluării la nesfârșit a aceleiași "piese" jucate cu alte "măști". Naratorul formulează astfel concepția sa: "am constatat că nu există lumi care să apună, că trecutul nu dispăre. Este una cu prezentul, într-o legătură subtilă, indestructibilă, care sălășluiește în noi". Altfel gândește însă boierul cutreierat de grele melancolii Manolache Pleșoianu, înrobbit celui mai negru pesimism filosofic de sorghinte romantică. Totul pentru acesta e "minciună" și "piericiune", totul e spus disoluției, ca în visele lui repetate despre diluviilele ploii dislocatoare, "erodând continentele și purtându-le molcom tot înspre ocean, până când lumea ntreagă fi-va acoperită de ape, de ape gălbui amestecate cu lut".

M-am referit de mai multe ori la narator și este momentul să subliniez că acesta se manifestă în roman ca o prezență deloc discretă. Intervine cu opinii despre personaje, le comentează inițiativele, comportarea, din loc în loc ni se adresează direct avertizându-ne în legătură cu ce va urma în narațiune, prevenindu-ne că nu e cazul să luăm de bun tot ce se spune în "documente" despre eroii săi, dacă avem cumva curiozitatea și prilejul să le cercetăm noi înșine. Acestea trebuie interpretate, deslușite, citite de un ochi avertizat. "Nu vrem să păgubim de simpatia voastră pe colonel, cetitorule, mai cu seamă că el va juca, pre cât îmi dau seama, un rol frumos în cartea noastră. Nu vă luați după documente, dacă aveți cumva mania de a scotoci prin biblioteci de soi, de unde veți afla că Vârzaru a fost o fiară și un trădător. Asta, desigur, dacă veți descoperi, ca mine, multe nume sub care s-a ascuns el. Și încă, dacă veți ști că acei care au scris despre el, nu i-au cunoscut faptele până la capăt". Sunt și destule momente în care naratorul se rupe de materia epică a romanului pentru a glosa despre roman ca gen, sau despre evenimente politice, despre nenorocirile românilor în comunism sau despre evoluțiile politice post-decembriste. De câteva ori, în astfel de cazuri, nu multe, din fericire, discursul narativ este deviat către jurnalism.

Dan Perșa, *Vestitorul*, roman, Editura Albatros, București, 1997, 275 p., 15.000 lei.

În *Vestitorul* coabitează mai multe române interferente, cel puțin trei: un roman istoric, unul satiric și unul fantastic. Primul are ca protagoniști câteva figuri atestate de istoria reală și aduce expresive mărturii, întemeiate pe documente, despre cum se trăia în epoca falansterului de la Scaieni. Imaginea Bucureștilor începutului de veac XIX, captând sugestii din Ghica, este memorabilă și îl atasează pe scriitor marii tradiții a evocatorilor acelei lumi de amestec și de culori tari: "Bucureștii acelei vremi - urbe de mahalale afumate, cu târgoveți pișcheri și crai dedați la toate destrăbălările, cu plăcintari, olari și mpletitori de coșuri, ce te îmbiau pe la colțuri, cu sacagii călare pe butoiul purtat pe teleguță și do-nița în mână, strigând de mania focului: aaappaa! Și alți negustori încă pe-atât de Doamne-ajută; pastramagii și cămărași, hoți de găini și vânzatori de lemne, de iaurt și de chioab, de usturoi și mături, de șerbet și oțet, de gaz și de caș, ce umblau purtând cobilița pe umăr, cu birje într-o rână pe ulițe desfundate, cu poduri de lemn peste Dâmbovița tulbure, în care se bălăceau puradeii, împânziti de greci și ovrei, turcit de-atâta delăsare..." Romanul satiric este de urmărit în toată atitudinea ironică (și autoironică) a naratorului, creatoare de proiecții șarjate și de reprezentări grotești. Romanul fantastic, în fine, se țese în jurul acelor întâmplări din carte care desfid rațiunea și legile firii, cum e aceea cu palatul domnesc umblător, înaintând spre Scaieni sau cu fântâna din care se poate bea apă întineritoare, sau cu năstrușnicul car zburător în nopțile cu lună plină, sau cu uriașa femeie, Aneta zisă și Zulnia, a cărei apariție funambulescă tulbură până și natura: "Venise, doi metri înălțime și putere zeiască în trupu-i ca un arc de oțel, cutremurând gorganele, nelinștind apele, învăpâind cerul".

Să mai spun că Dan Perșa e în romanul său un mânuitor versat al mai multor feluri de limbaje, mereu alternante, unul arhaic, cu mireasmă de cronici, unul poetic, liric, uzând, pe porțiuni, și de rime interioare, unul pur funcțional, tehnic, atunci când povestirea ancorează în prezent. "Citatul", referința culturală, explicită sau aluzivă, pigmentează paginile oricum foarte vii ale romanului, destăinuind totodată afinitățile literare ale autorului său. Aceea pentru Caragiale pare a le domina pe celelalte, pentru că mereu depistăm, în textul epic, spirituale citate din marele clasic (un exemplu: oriunde apare vajnicul colonel Vârzaru apare și un miros pregnant de "mastică primă", prețioasă "spirtuoasă", ne amintim, pentru care se războieră în schița *Justiție*, coana Leanca văduva cu Iancu Zugravu).

Este de așteptat ca Dan Perșa să confirme, în cărțile lui viitoare, acest fast început.

Cărți primite la redacție

- ◆ Gheorghe Grigurcu, *E. Lovinescu între continuatori și uzurpatori*, cu o postfață de Monica Lovinescu, Editura Jurnalul literar, București, 1997, 256 p., preț nemenționat.
- ◆ Radu Cosășu, *Insisificarea la noi, la Boteanu*, poezie și proză, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998, 262 p., preț nemenționat.
- ◆ Cassian Maria Spiridon, *Întotdeauna ploaia spală eșafodul*, poezii, prezentare de Emil Iordache, Editura Axa, Botoșani, 1997, 134 p., preț nemenționat.
- ◆ George Genoiu, *Teatru*, ediție de autor, Fundația culturală "Rampa și ecranul", București, 1997, 832 p., 20.000 lei.
- ◆ Nicu Caranica, *Un Esculap al sufletului românesc*, eseuri, evocări, portrete literare, Editura Jurnalul literar, București, 1997, 216 p., preț nemenționat.
- ◆ Nicolae Coande, *Fincler*, poezii, Editura Ramuri, Craiova, 1997, 50 p., preț nemenționat.
- ◆ Dumitru Nicodim, *Lacrimă cu zăvor*, versuri, Editura Mustang, 1997, 96 p., preț nemenționat.
- ◆ Ovidiu Ștefan, *Deșert de stele*, poezie, Ed. Eminescu, București, 1997, 118 p., preț nemenționat.
- ◆ *Almanahul celebrităților la sfârșit de mileniu*, Fundația culturală "Rampa și ecranul", București, 1997, 408 p., 20.000 lei.
- ◆ Cornel Munteanu, *Marin Preda, fascinația iubirii*, eseu, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996, 186 p., 8000 lei.
- ◆ Mihai Banciu, *Bilanț al pierderilor*, versuri, Fundația Luceafărul, București, 1998, 210 p., preț nemenționat.

Un jurnal antisubiectiv

JURNALUL e socotit, în genere, o căutare insistentă a subiectului de către sine. O construire a subiectivității nu doar ca instrument, ci și ca temă, depășind în felul acesta ceea ce orice creație literară își poate recunoaște drept „subiect creator”, cum spune Jean Rousset. Odată reperată, subiectivitatea se fixează asupra-și, se adîncește în propria-i substanță, mai mult ori mai puțin narcisiacă. Dar sînt și excepții. Bunăoară, în al său *Telejurnal de noapte*, Doina Jela e preocupată în principal de o de-subiectivizare. Paradoxal, maniera sa diaristică se deschide cu o îndurată magnanimitate asupra lumii înconjurătoare, o lume dereglată, cea a „epocii de aur”, care documentează alienarea umanului. E aci o lărgire a jurnalului propriu-zis, ce avansează către orizontul mai cuprinzător al memorialisticii, adică al mărturiei supra-individuale. Dar pe calea aceasta autoarea probează inclusiv alienarea propriului său subiect. În contextul unei colectivități bolnave, entitatea dată de coincidența autor-narator se alterează ea însăși, continuînd, firește, a se căuta și a se reflecta, însă sub semnul negativului, prin notificarea, nu o dată sarcastică, a frustrării, dezolării, neîmplinirii. Imaginea obținută e una antinarcisiacă. Autoarea se leapadă de subiectivitatea care se acceptă, fie și prin umilitate (supunerea voluntară), în numele uneia stigmatizată de umilință, stare ce „murdărește sufletul, îl înconvoaie, îl seacă, îl irită și-l vestejește”, spre a ne folosi de vorbele lui André Gide. Asumîndu-și tarele colectivității, ea își asumă și umilința ce i se impune acesteia de către regimul totalitar. Recunoscîndu-și suferința de sorginte istorică, subiectul narator se „eliberează”, pînă la un punct, de sine, împovărîndu-se, pînă la un punct, cu starea de spirit progresiv alienantă a societății oprimată.

Criza subiectului apare transcrisă, la un moment dat, cu ajutorul unei senzații-metaforă: „Am aproape fizic senzația că mă sufoc. Aproape fizic senzația că lingă mine se află niște plămîni uriași care înghit tot oxigenul din aer și că dacă n-o să-l suprim pe el, o să mor eu, și că n-am cum să-l suprim fiindcă e uriaș”. „El” e, desigur, genialul cîrmaci. Examenul alienării ca atare e de-o luciditate ce nu exclude exasperarea rece, obiectivată, precum relatarea unui coșmar: „Kundera spune că nu a cunoscut om pe care puterea politică să nu-l înstrăineze de sine. Și nici o victimă care investită cu putere să nu devină călău. E limpede atunci că permanentul control al puterii este absolut indispensabil oricărui tip de societate, chiar uneia care ar avea norocul să-l aibă la cîrmă pe Isus Christos, și că la noi nimeni nu controlează puterea”. Cu o „naivitate” inteligentă Doina Jela tatonează cauzele răului proliferant. Cum se explică rezistența sistemului? Cum de „se ține” acesta? Unii cred că din pricină că promise putere. O putere ce se manifestă prin posibilitatea de-a comite răul. Singurele instituții din țară în care s-ar putea

munci „sincer” ar fi securitatea și poliția. Aci se pune întrebarea: de ce angajații lor își fac datoria? Nu doar pentru că sînt bine remunerați, ci pentru că „munca” lor le face plăcere. O altă întrebare: cînd este munca nu numai o datorie, o corvoadă, ci și un izvor de plăcere? Răspuns: cînd îi îngăduie omului să se exprime: „Și există trei asemenea posibilități: iubirea, creația și... bătaia (violența). La noi primele două au fost anihilate sau pervertite. A treia e singura posibilitate de autoexprimare, căreia i s-a creat chiar și cadrul instituționalizat. De-asta își fac poliștii datoria”. De subliniat imaginea neagră, mizantropică, a „omului nou”. Imagine atît de factură generală, cît și personală, întrucît implică deturarea iubirii și a creației, vectori fundamentali ai jurnalului. Realului aberant i se dau citeodată replici aberante: „Cunoșteam un medic care făcea chiu-retaje cu 200 de lei (în timp ce toți confrății le făceau proporțional cu riscurile, pe 3-4 mii de lei), iar asta numai pentru ca să sfideze legea, care este inumană”. Absurdul are mereu valența lui proprie, structurală, și una a efectului generalizat, a expansiunii malefice. „Funcționarii de partid” controlează literă cu literă telegramele festive ce i se trimit din toate localitățile țării tovarășului. Treaba lor, s-ar putea zice, dar: „Sînt sute, mii de telegrame, iar tipii ăia fac zile și zile în șir numai asta. Cum poate să progreseze o țară cînd forțele ei sînt blocate în asemenea îndeletniciri?”. Dispariția curajului împotrivirii nu e, cum s-ar părea, o cădere absolută (așa ne învață, cel puțin, un celebru pasaj din *Faustul* goethean). În locul gol pe care-l lasă, apar „jalnicele sale surrogat”: îndrăzneala necuviincioasă, indiscreția, tupeul, agresivitatea. „Bune și ele, fiindcă într-un fel sau altul, trebuie să-ți salvezi propria imagine despre tine”, comentează autoarea cu aceeași ironică aliniere la obșteasca descompunere, care-i măsoară umilința desubiectivizării. Căci subiectivitatea autentică, tradițională, generatoare de text în cadrul jurnalului, e stîljinată de permanentul impact cu concepția oficială, obligatorie. Partidul pofteste a reconstrui nu doar societatea, ci și sufletele: „Nu știu ce narod, materialist dialectic și raționalist, spunea că iubirea neîmpărtășită nu există, e o noțiune care nu acoperă nimic, trebuie vorbit despre manie sau idee fixă. Ceea ce e o gugumănie, dar de ce să te mai miri că pînă și iubirea a devenit monopolul marxiștilor, dacă e clar că despre toate știu tot”. Partidul proclamă, atît de puțin rațional, că adevărul e, în același timp, obiectiv și partinic. Ce rost mai are, în acest marasm gnoseologic, strădania subiectivității de-a se afirma? Unui partid unic îi corespunde un adevăr unic, fie. Dar nu e de ajuns, deoarece mistificarea atinge pînă și un astfel de principiu de o dogmatică factură: „Există un singur loc, de unde adevărul ăsta poate fi contemplat în toată splendoarea lui, și comunicat în chip de certitudine absolută celorlalți, loc ocupat acum de clasa muncitoare, adică de reprezentantul ei Nicolae Ceaușescu, care stă cocoțat acolo, vede ce vede, și ne spune și nouă”.

În fața acestui peisaj al degradării,

agrat de circumstanța perversă complicități a victimei cu călăul („Nu se menține nimic prin împotrivire, ci prin participare”), subiectivitatea autoarei reacționează printr-un „cinism” al îngroșării liniilor, al hiperbolizării Răului, precum un mod mediat de a-l para (nu s-a afirmat oare că Răul excesiv pompat are șansa de a face explozie?). Căutîndu-și neasămănarea, așa cum alții își caută, narcisiac, asemănarea, Doina Jela își pune eul în abisul înstrăinării. După cum spuneam, e o înstrăinare pe care o împărtășește, sacrificial, cu obștea vulnerată. Introspecția sa are ca obiect inautenticitatea, „stricarea” dinăuntru a ființei ce-o reverberează pe cea dinafară, a colectivității, ambele fenomene fixate într-o indisociabilă materie analitic-expresivă. Scriitorul „mare” i se pare diaristei mai suspect decît cel mediocru, deoarece ar avea „mai multe de ascuns în fața propriei conștiințe”: „Nu cumva ești imoral, ca să ai ce povesti, și o viață exemplară te scutește de nevoia dramatică a spovedaniei, a scrisului? Habar n-am. Constat doar că omul acela, abject în viață și sublim în operă, trebuie să ascundă o taină care e și a lui și a opere. Dacă Isus Christos, singurul nostru model moral, ar fi scris, i-ar fi ieșit cea mai perfectă platitudine”. Bravînd, discursul devine el însuși formal echivoc, astfel cum pe un scut se aștern urmele armelor ce l-au lovit, iar un steag se zdrențuiește în bătaia gloanțelor. Drept consecință a atomizării diabolic planificate a societății „socialiste”, solidaritatea umană n-ar fi decît o legendă: „Ce ne-am face noi dacă n-am fi închiși? Întîi și-ntîi, cred că n-am da doi bani unii pe alții”. S-ar zice că „nimeni nu mai e la înălțime”: „Cunosc eu vreo personalitate armonioasă, acum, aici, în România? Nu știu”. Deznădejdea devine livresc-grațioasă: „C-tin Novac îmi spune că Nietzsche - tot el? - a scris undeva că loviturile care nu ne omorîră ne fortifică. Și noi de unde știm că nu ne-au omorît? Toate loviturile ne omorîră, asta e”. Caragiale însuși, acel „spirit al locului” nostru, e relativizat, arătat ca inefficient într-un climat în care nu doar aparenta a dobîndit aspectul esenței, ci și invers, în care nu doar formele „sînt fără fond”, ci și „fondul migrează în forme vide”, întîmpinate cu o hilaritate mecanică, dezumanizată: „cred că risul acesta tembel și-a pierdut orice capacitate de-a «îndrepta moravurile». Caragiale ar fi azi un bufon simpatic, dar nimeni nu l-ar lua atît de în serios încît să-i taie capul. Or, el, săracu’, tocmai asta ar vrea, să fie luat în serios, să i se taie capul. Sau nu? Habar n-am. Oricum, nimeni nu mai e azi decapitat pentru bancuri, pentru considerații teoretice și pentru idei nici atît. Ci pentru nestăpînirea de a ieși în stradă și de a spune fără pic de humor: Sînt disperat, tovarăși, m-am saturat, Lăsați-mă dracului în pace. Dar e cineva disperat?”.

Moravurile oamenilor de litere români sînt, desigur, precumpănitor fanariote. Miza subiectivității ce le consimnează e minoră, cînd e vorba de binecunoscuta echipă a *Luceafărului*, adevărată pepinieră de oportuniști ce se „umflă în pene”: „N-am întîlnit un singur tip integru, unul singur, sau care să simuleze măcar o ținută demnă.

Mai mult, dacă vreunul dintre ei mai păstrează ceva de soiul ăsta, o minimă jenă, o minimă probitate, se străduiește să n-o arate, ca să nu treacă drept naiv, începător, amator, provincial, sufletist. Adică, cum, să te entuziasmezi de-o povestire bună fără ca autorul ei să-și întoarcă în prealabil buzunarele pe dos și să te îmbete turtă, iar dacă-i autoare, să se îmbete și ea turtă și să vî treziți eventual în pat?”. Altfel stau lucrurile, în schimb, cînd e vorba de o personalitate de talia lui Constantin Noica. Aci e de presupus o confruntare gravă dintre conștiința autoarei și cea a celebrului gînditor, implicînd o dezolare a despărțirii, o tristețe a diluării admirației ce va fi existat, aidoma turnării unei prea mari cantități de apă în vin. În temeiul lecturii *Jurnalului de la Păltiniș*, Noica e amendat punct cu punct, cu o vigilență a spiritului critic, ajuns la o încordare dureroasă, precum mușchii unui sportiv în clipele în care doare a obține o performanță: „Noica: «filosofia e singurul loc unde împlinirea e fără mutilare (dar și fără un conținut anume)». Dar această lipsă de «conținut anume» nu e ea însăși o mutilare?”. Sau: „«Nefilosofia nu știe să facă distincția între suflet și spirit. Psihologia a trăit întotdeauna în mizeria sufletului» - zice Noica. Dar curățenia aceasta pe care spiritul o dobîndește prin ignorarea mizeriilor psihologiei este curățenie? Nu este *hybris*-ul orgoliului, orbirea lui, un păcat pentru care pînă la urmă tot psihologia dă socoteală (Canetti)?”. Sau: „Pe discipolul său, Andrei Pleșu - 30 de ani, îl ceartă că mai are încă neliniști existențiale, îl mai necăjește încă «fratele porc». Dacă nu existența și nu «fratele porc» te neliniștesc, atunci ce? Ce m-ar interesa experiența despre nimic a lui Andrei Pleșu cînd acesta va împlini 70 de ani? Despre arta lui de a nu trăi?”. Sau: „Apoi, cînd Liiceanu îi sugerează o «deschidere spre etic», Noica numește asta falsă bunătate și o desființează întrebîndu-se dacă ne-ar fi milă de oameni, de ce nu ne este și de gize și de plante etc. etc. Dar, pentru că există falsa bunătate, asta înseamnă că bunătatea autentică nu are nici un rost? Aceeași șmecherie despre impuritatea eticului, cînd ajunge la virtuozitate. Decît să riști un etic impur, mai bine deloc, zice Noica! Ceea ce e mai degrabă sofist. «Este drept, spune mai departe, că logica ascunde în ea o latură alienantă». Alienantă față de Aproapele, dar el, Noica, știm, vorbește Departelui său. Lucru care nu mi-ar fi așa de antipatic, dacă nu și-ar justifica cu atîta stăruință indiferența etică și opacitatea afectivă la acest Aproape, încît pînă la urmă cu el vorbește, de fapt, dar numai ca să se scuze, iar cine se scuza...” Observații de-o actualitate ce abia începe.

Socotim *Telejurnalul de noapte* al Doinei Jela o scriere de primă mînă a „literaturii subiective” de la noi, închinată temei regimului comunist, în vecinătatea celor sembrate de Ion D. Sirbu, Mircea Zăciu, Daniel Vighi, Liviu Antonesei, Vasile Gogea și, *last but not least*, Paul Goma.

Doina Jela: *Telejurnalul de noapte*, Ed. Polirom, Iași, 1997, 336 pag., preț nementionat.

Actualitatea culturală

„Vineri” supliment gratuit al săptăminalului Dilema

Din cuprinsul nr. 4 (6 februarie 1998):

• **NOILE MANUALE DE LITERATURĂ:** Paul Comea, *Cheia schimbării*; Mircea Anghelescu, *O concepție neschimbă de vreo sută de ani*; Ioana Bot, *Manualele de la Marea Moartă*; Ion Bogdan Lefter, *Reformisme utopice*; Sanda Reinheimer-Rîpeanu, *Cinci ani de î din a.*

• **LITERATURĂ ȘI EROTISM:** Cosana Nicolae, *Henry Miller sau a trăi împotriva obscenității inerției*; Dumitru Radu Popa, *Postmodernist balans...*; Caius Dobrescu, *Mizeria ca voluptate*; Vasile Morar, *Morala și frenezia erotică*.

Primim:

Stimată redacție,

Mă numesc Ciprian Dumitru și locuiesc în Tîrgoviște.

Motivul pentru care vă scriu este acela de a completa precizările făcute de dl. Ion Bogdan Lefter în legătură cu „ineditele” lui Nicolae Steinhardt, precizări publicate în ROMÂNIA LITERARĂ nr. 1 (14-20 ianuarie 1998), p. 10. Dl. Ion Bogdan Lefter intuiește corect punind (și) între ghilimele cuvîntul „inedit” referitor la convorbirile dintre N. Steinhardt și Sergiu Al-Gorge aparute în mensualul timișorean ORIZONT, nr. 11/20 octombrie 1997, pp.8-10. De fapt, dialogurile dintre cei doi deținuți politici (la vre-

mea cînd au avut loc discuțiile) pe care N. Steinhardt le transcrie din memorie, au mai fost publicate anterior în adenda volumului N. Steinhardt: „Primejdia Mărturisirii (Convorbiri cu Ioan Pinte)”, 256 p., Ed. DACIA, Cluj-Napoca, 1993, la pp.141-162 și sub titlul CONVORBIRILE DE LA JILAVA - CONVORBIRI CU SERGIU AL-GEORGE. Mai mult decît atît, în carte apar în plus următoarele dialoguri: „ORGANIZARE, LIBERTATE”, „DRUMETIE”, „PARAPSIHOLOGIE” și „AVEM A FI CEEA CE SUNTEM”. Subtitlurile le-am preluat din volumul amintit respectînd ortografia de acolo.

Cu respect,
Ciprian Dumitru

FOTOTECA "ROMÂNIEI LITERARE"

1981. Virgil Mazilescu și Mihai Ursachi
Fotografie de Tudor Jebeleanu

Horia Andreescu la Leipzig

Între 26-29 martie a.c., la celebrul Tîrg de carte de la Leipzig, unde se intrunesc edituri din întreaga lume, axul central al manifestării îl va constitui cartea românească.

În afară de expoziții, simpozioane, intilniri etc., România va fi prezentă și prin

muzicienii ei de seamă. Concertul festiv de deschidere va avea loc în seara de 25 martie în marea sală Gewandhaus, de 2000 de locuri; la pupitrul prestigioasei orchestre simfonice cu același nume - ansamblu de mare tradiție - se va afla dirijorul Horia Andreescu, solistă - pianista

Mihaela Ursuleasa. În program figurează un concert pentru pian de Mozart și încheiere Rapsodia I de George Enescu. Cu această contribuție marcantă, imaginea culturii noastre se întregeste convingător.

Elena Zottoviceanu

CALENDAR

7.II.1777 - s-a născut *Dinicu Golescu* (m. 1830)

7.II.1932 - s-a născut *Ion Acsan*

7.II.1932 - s-a născut *Dan Haulică*

7.II.1934 - s-a născut *Florin Mugur* (m. 1991)

7.II.1936 - s-a născut *Adela Popescu-Muntean*

8.II.1911 - s-a născut *Liviu Deleanu* (m. 1967)

8.II.1979 - a murit *Alexandru Al. Philippide* (n. 1900)

8.II.1993 - a murit *Alex. Bărcăcilă* (n. 1914)

9.II.1904 - s-a născut *Mircea Vulcănescu* (m. 1952)

9.II.1908 - s-a născut *Cicerone Theodorescu* (m. 1974)

9.II.1924 - s-a născut *Teodor Balș* (m. 1983)

9.II.1932 - s-a născut *Rusalin Mureșanu*

9.II.1934 - s-a născut *Toma István*

9.II.1936 - s-a născut *Andrei Pandrea*

9.II.1941 - s-a născut *Constanța Călinescu*

9.II.1977 - a murit *Emil Serghie* (n. 1897)

9.II.1991 - a murit *Florin Mugur* (n. 1934)

10.II.1902 - s-a născut *Anton Holban* (m. 1937)

10.II.1916 - s-a născut *Haralambie Țugu*

10.II.1923 - s-a născut *Constantin Vonghizas* (m. 1992)

10.II.1933 - a murit *Vasile Gherasim* (n. 1893)

10.II.1941 - s-a născut *Mihai Dușescu*

10.II.1942 - s-a născut *Olga Mărculescu*

11.II.1911 - s-a născut *Pericle Martinescu*

11.II.1914 - s-a născut *Paul-Alexandru Georgescu*

11.II.1918 - a murit *Emilia Maioreescu-Humpel* (n. 1838)

11.II.1919 - s-a născut *Maria Rovani*

11.II.1922 - s-a născut *Margareta Bărbușă*

11.II.1929 - s-a născut *Traian Filip* (m. 1994)

12.II.1894 - s-a născut *Otilia Cazimir* (m. 1967)

12.II.1905 - s-a născut *I.O. Suceveanu* (m. 1960)

12.II.1922 - s-a născut *Valeriu Gorunescu*

12.II.1924 - s-a născut *Banu Radulescu*

12.II.1930 - s-a născut *Teodor Vărgolici*

12.II.1979 - a murit *V.G. Paleolog* (n. 1891)

12.II.1996 - a murit *Alexandru Struțeanu* (n. 1921)

13.II.1877 - a murit *Costache Caragiali* (n. 1815)

13.II.1907 - s-a născut *Alexandru Călinescu* (m. 1937)

13.II.1911 - s-a născut *Șerban Nedelcu* (m. 1982)

13.II.1923 - s-a născut *Horia Matei*

13.II.1932 - s-a născut *Aurel Covaci* (m. 1993)

13.II.1935 - s-a născut *Petru Cărare*

13.II.1959 - s-a născut *Nicolae Popa*

13.II.1985 - a murit *Grigore Hagi* (n. 1933)

13.II.1992 - a murit *Tudor Ștefănescu* (n. 1912)

14.II.1892 - s-a născut *Const. T. Stoika* (m. 1916)

14.II.1902 - s-a născut *Ion Călugăru* (m. 1956)

14.II.1907 - s-a născut *Dragoș Vrâncănu* (m. 1977)

14.II.1927 - s-a născut *Vintila Omaru*

14.II.1928 - s-a născut *Radu Cămece*

14.II.1931 - s-a născut *Gheorghe Achiței*

14.II.1932 - s-a născut *Anca Balaci*

14.II.1934 - s-a născut *Axentie Zlanovschi*

14.II.1935 - s-a născut *Grigore Vieru*

14.II.1936 - s-a născut *Doina Salajan*

14.II.1937 - s-a născut *Damian Necula*

14.II.1937 - s-a născut *Dumitru Țepeneag*

14.II.1937 - s-a născut *Mihai Gramatopol*

14.II.1945 - s-a născut *Mihai Cantunari*

14.II.1947 - a murit *Ioan Iancu Botez* (n. 1872)

14.II.1986 - a murit *Veronica Obogeanu* (n. 1900)

15.II.1834 - s-a născut *V. A. Urechia* (m. 1901)

15.II.1840 - s-a născut *Titu Maioreescu* (m. 1917)

15.II.1910 - s-a născut *Paul Daniel* (m. 1983)

15.II.1920 - s-a născut *Lucian Emandi*

15.II.1921 - s-a născut *V.Em. Galan* (m. 1995)

15.II.1923 - s-a născut *Petre Solomon* (m. 1991)

15.II.1930 - s-a născut *Romulus Zaharia*

15.II.1931 - s-a născut *Petre Stoica*

15.II.1941 - s-a născut *Doina Curticăpeanu*

15.II.1944 - s-a născut *Florica Mitroi*

15.II.1945 - s-a născut *Cornel Cotuțiu*

15.II.1945 - s-a născut *Ion Roșu* (m. 1996)

15.II.1950 - s-a născut *Dan Alexandru Condeescu*

15.II.1971 - a murit *Ion Calovia* (n. 1929)

15.II.1984 - a murit *Lola Stere Chiracu* (n. 1913)

15.II.1988 - a murit *Israil Bercovici* (n. 1921)

16.II.1938 - s-a născut *Corina Cristea*

16.II.1939 - s-a născut *Ilie Constantin*

16.II.1939 - s-a născut *Constantin Stoiciu*

16.II.1940 - s-a născut *George Suru* (m. 1979)

16.II.1947 - s-a născut *Ion Păchia Tatomiurescu*

16.II.1953 - s-a născut *Nina Josu*

16.II.1985 - a murit *Victor Torynopol* (n. 1922)

16.II.1991 - a murit *Marin Iancu Nicolae* (n. 1907)

INSTITUTUL EUROPEAN

Z. Ornea Medalioane

Activitatea recentă a lui Zigu Ornea, susținută la rubrica „Cronica edițiilor”, se organizează în prezentul volum ca un panoramic cultural vast, ghid valoros într-un peisaj editorial aparent haotic și lipsit de criterii ferme.

Din cuprins:

- Recitindu-i pe clasici
- Memorialiști și epistolieri
- Cugetători
- Istoriografie și istoriografi

În aceeași colecție vor apărea:

- Guy Hermet, *Istoria națiunilor și a naționalismului în Europa*
- Michel Pastoureau, *Stofa diavolului*

Colecția SINTEZE

392 pag
ISBN 973-586-090-2

Iași • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • cod 6600 • Tel-fax: 032-230197
tel 032-233800 • e.mail: rtrnova@mail.cccis.ro • http://www.nordest.ro/home.htm

RESTITUIRI

DIAGONALE

de Monica
Lovinescu

RĂSPUNZÂND în 22 (nr. 3/98) la o întrebare asupra recente și excepționalei sale cărți *Anatomia mistificării. Procesul Noica/Pillat*, apărută la Humanitas, Stelian Tănase afirma, printre altele: „Genul *non fiction* este în mare deficit în România. Normal ar fi să recuperăm acest spațiu. Asta explică într-un fel deprecierea romanului după '89 care mie mi se pare naturală“. Există într-adevăr un fel de încăpăținare dogmatico-livrescă acordând doar ficțiunii dreptul de a pătrunde în citadela literaturii. Ducând până la ultimele consecințe acest apriorism, politicul este evacuat aproape total - nu aduce cu el o încărcătură inadmisibilă de real? Unui simplu strănut i se permite a fi analizat și descris de-a lungul mai multor pagini din moment de aparține unui personaj fictiv, pe cînd durerea, schingiuirea, atrocitatea se văd excluse atunci când au fost suferite de un personaj în carne și oase. O astfel de părere, rezumată aici oarecum caricatural, nu este mai puțin curentă în breasla literatorilor dispuși doar la ananghie să facă pentru mărturiile apărute, în număr destul de mare după '89, câte o rară excepție (Cine ar îndrăzni de pildă să susțină că *Jurnalul fericii* al lui Steinhardt nu aparține literaturii)?

Ceea ce e un drept din când în când admis al martorului direct n-a fost până acum concedat scriitorului exterior dramei ce urmează a fi reconstituită. Poate pentru că au fost și rarissime cazurile în care un scriitor să se fi lăsat ispitit de un astfel de demers, în sine epuizant și conținând în plus și riscul evocat mai sus: a-l situa în afara literaturii. Nu știm să-l fi înfrânt decât Doina Jela, autoarea re-

constituirii procesului de la Canal¹⁾ și, în curs de apariție, a unui volum privind procesul mamei mele, Ecaterina Bălăcioiu Lovinescu despre care, din păcate, o minimă decență mă va obliga să nu scriu deși - sau tocmai fiindcă - îl găsesc exemplar. Și acum, Stelian Tănase. Amândoi deschid o cale nouă în literatura noastră pe care am vrea să sperăm că vor fi urmați: aceea a romanului ne-ficțional. Demersul le este diferit, participativ la Doina Jela, de scriitura albă la Stelian Tănase, rezultatul dovădindu-se însă același: adevărul asupra unei epoci, unui moment, unui personaj reconstruit prin adunarea tuturor dovezilor încă la îndemână. Pe scheletul falsificat al arhivelor oficiale este astfel recompus trupul cu țesutul, mușchii, nervii: ființa în toată concretetea ei.

Prin rigoare și îndelungată trudă de scriitor și politolog, Stelian Tănase a alăturat pieselor oficiale din arhive, documente grăitoare: interviuri cu cei încă în viață, cu prietenii și rudele lor, episoade din cărțile martorilor, jurnale intime, ca acela al lui Alice Voinescu (apărut zilele trecute la Editura Albatros), fragmente din ziarele epocii etc. El a reușit să instaleze în contextul ei politic, dar și istoric operația de lichidare a ultimelor elite intelectuale desfășurată cu scop precis și strategie sălbatecă din 1958 pînă prin 1960 și ceva.

Anatomia unei mistificări ar merita să figureze în manualele școlare. În așteptarea acestui atât de puțin previzibil eveniment, cartea trebuie neapărat citită. Nu doar pentru că ne redă, cu o inegalabilă autenticitate, o fâșie determinantă de trecut, nu numai fiindcă se așează ca o piatră (fi-

rește de hotăr) în calea publicării arhivelor, așa cum s-a produs până acum, cu documentele necomentate vehiculând teza puterii comuniste, dar și în măsura în care multe din păcatele și metehnele vieții noastre publice de azi se datorează distrugerii sistematizate a ultimelor elite românești²⁾. Cei 23 din lotul Noica/Pillat sau, din procesele publice Milița Petrașcu și Mihai Andricu erau printre ultimii care păstrasera din epoca interbelică un anumit fel de a fi și de a se purta. Condamnarea lor, cu pretexte ubuești, era și un semnal pentru ceilalți, deja traumatizați de ne-intervenția Occidentului în revoluția maghiară. Disidența avea să se manifeste doar individual (singura excepție fiind mișcarea Goma) și prea tardiv. Rămășiță fără modele, societatea civilă deja decimată prin valurile de teroare din 1949 și 1952 avea să se destrame de-a binelea. Originea tarelor de azi o aflăm în aceste dăre de ieri.

Și aceia care socoteau a cunoaște bine acest ultim mare val al persecuției (mă numărăm printre ei) vor avea surprize descoperind, de pildă, că versiunea unanim admisă a sinuciderii lui Mihai Rădulescu în închisoare e pusă în discuție nu numai de fratele lui, sau că un om de carte ca Petru Manoliu avea să se rânduiască printre acuzatorii lui Noica. Iar lungul interviu luat lui Pavel Țugui ne îngăduie să urcăm în ierarhia responsabilităților până la Leonte Răutu

¹⁾ Doina Jela: *Cazul Nichita Dumitru*, Ed. Humanitas, 1996

²⁾ Asupra acestei reactualizări va insista și Gabriel Liiceanu la lansarea cărții (cf. 22/3.1998)

(decorat după proces) și Gheorghiu-Dej.

Mai paradoxal, Noica însuși este apărut în această carte de mărturie pe care o dădea despre el însuși în *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*. Îl aflăm acolo rugându-se pentru mântuirea gâdelui și nu a victimei, sau studiindu-l în celulă cu harnicie și ditirambi pe... Marx. În cartea lui Stelian Tănase îl găsim din mărturiile codeținuților în cu totul altă postură: ferm și inflexibil la proces, măcinat doar de o singură vinovăție, aceea de a fi antrenat din vina lui (ca în cazul lui Mihai Rădulescu ale cărui scriitori a refuzat fie să le distrugă, fie să i le restituie), sau fără de vină pe atîți prieteni în închisoare. Nesupus propriilor sofisme, Noica își redobândește aici o statură purificată de compromisuri: cea de la proces.

Am spus că Stelian Tănase, în scurtele sale comentarii, se ferește de o implicare directă. Lipsa de epitețe, neadjectivarea nu sunt însă semnele unei neutralități între bine și rău (binele stînd la temelia întregii construcții), iar stilistic reprezintă o capcană. Deoarece autorul și-a pus cunoscutul său talent de romancier nu în stil, ci în alcătuirea acestui puzzle de adevăruri care, chiar atunci când se suprapun, nu par repetitive într-atît de strînsă și severă se dovedește arhitectura cărții.

Cele 23 de personaje ale acestui tragic episod și-au găsit în sfîrșit autorul. Dată fiind anvergura lor și atrocitatea celor suferite de ele, ar fi fost o injustiție ca fila aceasta din destul de recenta noastră istorie să nu fie citită corect. Stelian Tănase a îndreptat-o.

POLEMICI

Strașnic bucureștean!

ADEVĂRUL literar și artistic îmi acordă pe tot parcursul lunii noiembrie 1997 o exagerată importanță, preocupat să mă denigreze sistematic, prin grija lui C. Stănescu, ascuns sub sigla Interim, ca o răzbunare că i-am denunțat practicile teroriste de la *Scinteia* (pentru asta mă numește... turnător, impostor etc.). Arborind numele *Adevărului* (ziar echilibrat și obiectiv), revista săptămînală se dovedește (în pagina a doua, dar nu numai aici) o demnă urmașă a *Săptămînii* lui Eugen Barbu (a se vedea numai recentul atac la adresa lui Ion Caramitru în nr. 393), un „stil“ ușor recognoscibil în umori, dogmatisme și nostalgii comuniste, cum e penibila încercare de reabilitare a lui Mihai Beniuc (în nr. 394). *Adevărul literar și artistic* a devenit refugiu al iliescienilor scăpați, între care liberalul Al. George este o ciudată excepție, o derutantă pată de culoare. Nu-mi pot imagina să colaborez la o astfel de publicație imundă (las altora plăcerea), trăgîndu-i în mocirla ei, bine întreținută de diabolicul C. Stănescu, pe cei care-i ignoră miasmele.

În șirul de comice și fanteziste denigrări se plasează, cu mult curaj, și Aureliu Goci, în nr. 394 din 16 noiembrie 1997 al amintitei reviste, răspunzînd unei puneri la punct pe care o făcusem în *România literară*, nr. 25 din 1997, sub titlul *Amatorismul în istoria literară*. În chestiune era precaritatea informațiilor de istorie literară pe care le deținea Aureliu Goci ca îngrijitor al unei ediții din proza lui

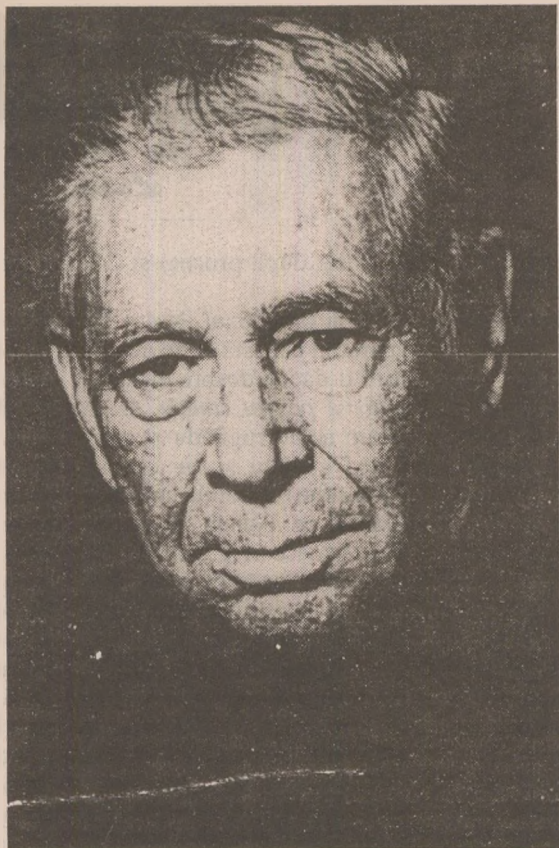
Teodor Scorțescu. Răspunsul său de acum nu face decît să-mi întărească mai vechile constatări, ba chiar să mă oblige să-mi retrag calificativul de „amator“, pe care i-l acordasem prea generos.

Aureliu Goci își începe greoiul răspuns prin a nu recunoaște „probitatea colecției *Restituiri*“, unde am publicat prima reeditare a prozei lui Teodor Scorțescu, întrucît, din cite i s-a șoptit lui în studenție, „celebrul coordonator nici nu ar fi critic și istoric literar, ci prozator refulat“. Palidul novice e prea de tot vajnic cînd crede că e de ajuns să afirme ceva, pentru ca acel lucru să și fie adevărat prin simpla enunțare. Nedus la bibliotecă, Aureliu Goci adaugă apoi, pentru a-mi proba „delictul de ignoranță“, că nu aș ști nici măcar atît: că Teodor Scorțescu a scris și aforisme. Dar îl trimit încă o dată la ediția pe care am realizat-o în 1982 în colecția *Restituiri*, de la Editura Dacia: ultimele pagini ale ediției mele cuprind tocmai aforismele pe care le reclamă combatantul, în totală necunoștință de cauză. Culmea impertinenței de fals istoric literar se vede însă din altă parte. Pentru că i-am spus lui Aureliu Goci că nu cunoaște mai nimic din receptarea interbelică a scrierilor lui Teodor Scorțescu, îmi replică în acest fel: că nu-l interesează „epocale articole semnate de nu știu ce marunți profesorași în reviste obscure, de cartier sau de district“. Dar „profesorașii“ care nu merită atenția lui A.G. sînt: Al.A. Philippide, Paul Zarifopol, D.I. Suchianu, Perpessicius, Mihail Sebastian, care au

scris despre romanele *Popi* și *Concina prădată*, în „revistele obscure“ *Adevărul literar și artistic* (în 1929 și 1930) sau în *Viața românească*. E adevărat că, în prefața ediției sale, A. G. se raportează la... Platon, pentru că numai astfel, după cum ni se explică emfatic, ar fi putut realiza „o construcție independentă prin dominantele discursului critic, de cu totul alte referințe culturale“. Mulțumesc, m-am dumirit acum de ce nu-l interesează pe A.G. „deviațiile gonflante ale unei marunte îndemînări arhivistice“, cum atît de frumos se exprimă: pentru că e mult mai puțin decît un istoric literar sau pur și simplu nu e. Cine se ocupă de documentele de istorie literară, de istoria receptării unei opere, fie și minore, de reviste și colaboratorii lor, cine ține cont de interpretările altora suferă de „complexele criticului provincial“. Pe tot parcursul articolului său împiedicat, asta e marota lui A.G.: teribilul provincialism de care aș suferi. Dar dacă asta e problema, mă grăbesc să-l liniștesc pe tulburatul A.G.: sînt, într-adevăr, un provincial și (mai rău decît atît!) în orașul meu nici măcar nu locuiesc într-un imobil situat pe o stradă centrală. Recunosc că dînsul e un vajnic bucureștean, dar nu mai mult decît atît, și-i urez să se mute ultra-central, împreună cu volumele din Platon și Teodor Scorțescu. Dar parcă, totuși, în discuție era un subiect de istorie literară...

Ion Simuț

UNICORN RĂNIT

unicornul bate nopțile
trecând prin mreața visată
a iubirilor sacre
de-a lungul apei necunoscute
îngreunate de sămânța lunatică

pășește lin unicornul
lunecând în misterii

așteptarea fecioarelor
sfârtecătă de neștiut
înfioară văzduhul

din seninul nopților
cade piatra străină
a stelei îndușmănite
lovind nemurita creastă
a unicornului

din rana lui nevăzută
o șuviță de sânge
subtire cât adierea tainei
fruntea mi-o desparte
de vuietul negru al lumii

TĂIȘ DE TIMP

solstitii și echinocții
cad asupra-mi -
un carnaval cosmic
presărat cu o pulbere
de tristeți luminoase

cândva treceam prin porțile lor
țintuite de implozia stelelor
văduvit de fiori
prins într-o seninătate străină

acum echinocțiile
cumpene sunt suferinde
între ziuă și noapte

o lunecare nehotărâtă
bate un vânt însălbatic
prin înclinarea solstițiilor

timpul și-a ascuțit tăișul -
în care parte va despica ființa
pentru a dărui întregului
alinarea împlinită a morții?

URMA LITEREI

care literă
citită în viziunea

marilor însingurări
se încumetă să arate
împlinirea tănuitelor spuse?

cuvintele se ascund
unul de altul
ca într-o străveche pădure
mișcătoare de sine

pândă stau
spărturii sacre a nopții
sub înspăimirea căreia
cea dintâi va fi
și litera cea de pe urmă

ZĂPEZI PIERDUTE

zăpezile desăvârșirii
sclipind într-o zare depărtuită
ispiteau marginea gândului
pândă și căutare
cuvântului mustind înțelesuri

a coborât ușor amețitoarea
nebunie a primăverii
cu lumina-i pârdașnică
și s'au topit zăpezile
pierind cuvintele necuvântate

în a nimănui amintire
nu-i lumina pierdută
în râvna desăvârșirii

timpu-i prielnic
doar uscăciunii ciulinilor
ori mătrăgunei de uitări
pieșiș cotropitoare

FLOARE UCIGĂTOARE

niciodată nu mi se vestește
vreuna din nopțile
în care un cutremur înalt
trece prin spaima
înstelărilor veșnice

somnul se sparge
țândări de vis împrăștie
o neliniște de apocalipsă

noaptea încearcă
să-și culeagă beznele
răzbind peste lume
un vaier cosmic

revărsându-și arderea însângerață
steaua despicată de ură

CERSETORUL DE CAFEA

de Emil
Brumaru

Marșul furnicii prin zahăr Transcris de J.O., fostul mahăr

Motto

*N-aduce clipa ce-aduce anu-n
Regia Nonei Ciobanu!*

Tăia-vom rîma cu toporul
De groasă ce-i.
Naivi, audia-vom corul
Grașilor mei.

Vom ajuta melcii la treabă.
Roua din prag
O vom căra, subtili, în roabă
Din lemn de țag.

Și pentru a-i mări misterul,
Cînd cade jos,
O să umflăm cu țeava mărul
Cel unsuros.

Apoi vom scărpinga copacii
Să crească blînd.
Preapofticioși, ugerul vacii
Vom lua, mulgînd

Și astfel, spre-a ne trece veacul,
Din tată-n fiu
Vom coace-n role vechi dovleacul
Portocaliu.

pare o clipă
floare ucigătoare

mai nimeni nu-i aude căderea
nu-i vede cumplita primejdie
nu se lasă lovit de greul pământului

îngerii rătăcesc departe
iar vînduții zădărnice
dorm somnul străfund al uitării

DE BUFNIȚĂ

din privirile bufniței
o boare de tâlc tănuit
țese cuvinte nemaivăzazuite

minunat este haosul
așternut dinaintea facerii

rănit de fuga timpului
într-o murire întruna clipită
aștept întâia geană a zorilor
când cuvintele își vor afla
neștiuta înfățișare
de sunet și literă

DE MIERLĂ

multe stele scapără
din gușa mierlei negre
când cântă
suită pe-o creastă de aer
sfîințind asfințitul

ciocul ei galben
bolta o țintuiește
într-o mereu regăsită
fără-de-numărătoarea

**CRONICA
EDIȚIILOR**

de
Z. Ornea

Galaction călător

GALA GALACTION (1879-1961), elev la vestitul liceu Sf. Sava din București, a contractat o prietenie de o viață cu citiva colegi, deveniți, apoi, mari personalități: Arghezi, N.D. Cocea, I. Gh. Duca, Vasile Demetrius. S-au ajutat, apoi, între ei, păstrând o frumoasă comuniune sufletească. Terminând liceul, a devenit student al Facultății de litere și filosofie a Universității bucureștene, ascultând, cu mare delectare, cursurile lui Maiorescu. Dar destinul a voit altfel. În 1898 (avea, deci, 19 ani) pleacă, împreună cu N.D. Cocea, într-o călătorie de vacanță, la Mănăstirea Agapia. Aici o cunoaște pe Zoe Marcoci, tinăra călugăriță "în ascultare". Tinerii se îndrăgostesc, petrecându-se, astfel, o dublă convertire. Călugărița iese din mănăstire, pentru a se căsători cu viitorul Gala Galaction (numele său de origine era Grigore Pișculescu), iar acesta se înscrie la Facultatea de Teologie. Absolvă teologia, își ia doctoratul în 1909, la Cernăuți, devenind confesor ecleziastic și fiind hirotonisit preot de abia în 1922. Mai departe de o catedră la Facultatea de Teologie (1926) n-a izbutit să urce, deși - cum reiese din jurnalul său - năzuia sus de tot, gândindu-se chiar la un scaun patriarhal. Din acest fond de preocupări absorbante legate de biserică și teologie s-a născut acea neîntrecută traducere românească a *Bibliei*, publicată în 1938 împreună cu preotul Vasile Radu. E, această traducere, un document de limbă românească, textele sacre fiind mereu infiorate de înalte valori expresive. Dar acest om cu destin ciudat, care preot ortodox fiind, era animat de idealuri socialiste aproape militante, confundându-le cu creștinismul epocii de început, și scriind la gazetele socialiste, era un prozator care debutase încă în 1896. Ecleziastul, înalt, îmbrăcat în rasă și cu cizme bătea ușile redacțiilor revistelor și gazetelor democratice, unde publica proză sau articole. Ani de-a rândul a trăit mai ales de pe urma acestor colaborări, în care vitupera bogăția, apărându-i pe cei mulți și umili. Se impusese în planul literaturii mai ales prin nuvele, dintre care *De la noi, la Cladova* este, incontestabil, o capodoperă a nuvelisticii românești. Împreună cu alte nuvele va forma materia volumului de debut, *Biserica din războaie* (1914), excelent primită de critică, omagiat, în chip special, de *Viața Românească*, unde și-a publicat cele mai multe bucăți. Doi ani mai târziu, în 1916, revine în librării cu volumul *Clopotele din Mănăstirea Neamțu*, care, în vremurile acelea dinainte de con-

flagrație, trece aproape neobservat. Perioada romanelor sale (patru la număr) e din 1930 până în 1935 și sint, în comparație cu nuvelistica sa, destul de palide ca valoare estetică.

Dar înainte de perioada romanelor, își realizează visul unei călătorii la locurile sfinte, un fel de călătorie de ha-gealic. Însemnările acestei călătorii, publicate mai întâi în ziarul *Dimineața*, vor apărea în volum în 1930. Editorul său, dl. Teodor Vărgolici, a adunat, în al treilea volum al ediției critice din opera lui Galaction, toate volumele intrând în această sferă de preocupări. Sumarul înscrie, deci, volumul din 1930 *Scrisori către Simfosoza. În pământul Făgăduinței, În grădinile Sf. Antonie* (însemnările călătoriei la Muntele Athos), *La Mangalia* și alte câteva bucăți rămase în periodice. Aici e inclus și textul unicei sale piese de teatru, *Rița Crăița*, scrisă în 1943 și niciodată reprezentată. Cu excepția ultimei piese din sumar, toate celelalte țin, negreșit, de aceeași latură creatoare, conferind volumului rotunditate în unitate. Însemnările de călătorie ale lui Galaction n-au strălucire. Dar izbutesc, mai totdeauna, să ia temperatura locului și să surprindă, prin observații semnificative, adesea de amănunt, și totdeauna colorate, zona evocată. Sigur că acea călătorie din 1926, timp de o lună încheiată, în Palestina se petrece într-o stare de permanentă înfiorare. Totul e notat cu rigoare, de la îmbarcarea, la Constanța, în vasul "Dacia", trecerea prin Bosfor, până ajunge în portul Haifa. Venise acolo ca un bun cunoscător al locurilor sfinte. Și se călăuzea, în vizitele sale, de cunoștințele acumulate din lectura *Bibliei*, ajutându-se și de o carte de însemnări a unui englez, călător, și el, al acestor locuri încărcate de istorie. Avea asupra sa, pentru înlesnirea călătoriei, bune scrisori de recomandare către unele persoane care îl puteau ajuta. Dar, chiar ajutat, trăia în stare de extaz, găsind peste tot evocări biblice, pe care le prefera, aproape contrariat, realităților timpurilor noi. Cind a ajuns la Cetatea Sfântă, adică la Ierusalim, venind cu trenul, e încercat de mari înfiorări. Pe drum, în tren, contempla priveliștile, comparându-le cu relatările cărților. "De la colină la colină, din vale în vale, numele istorice, datele și evenimentele cresc, înaintea cercetătorului, numeroase ca pietrele dintr-un cimitir". În căldura sufocantă, Galaction, încălțat cu cizme și îmbrăcat cu anterior din siac ("portul meu de închinător"), umblă, peste tot, în Ierusalim, tot căutând locurile și așezămintele știute din

Biblie. I-a fost dată să vadă antica Bethesda. "Veacurile, de la Mintuitorul până azi, au grămădit dărâmături, țărână, cenușă omenească... și au făcut un strat de nouă metri, peste nivelul Bethesdei evanghelice!... Și apa sfântă, pornită din nevăzutele izvoare de sub Ierusalim, iat-o și azi fîcărind la lumina zilelor noastre. Încovoiat pe cea din urmă treaptă, moi mina dreaptă în apă și fac semnul Sfintei Cruci. Un fior de puternică cucernicie te străbate binefăcător, aici pe scara autentică și milenară. Biserica de deasupra a fost re-clădită de cruciați. Comoara de la fund a rămas îngropată și asigurată. Dar ceea ce vedeam azi este o zecime din scaldătoare... În faptul serii, intrăm sub bolțile pe cari pietatea primilor creștini le-a ridicat pe locul unde fu casa Sfinților Părinți, Ioachim și Ana... Cu luminări în mină cercetăm impunătorul sanctuar cufundat în umbră și în taină... Dar părintele Florențiu ne face să coborim câteva trepte și ne aduce în fața unei grote ovale și albe. Aici fu căsuța Sfinților Părinți și leagănul Sfintei Fecioare!" I se pare efectiv un sacrilegiu utilizarea automobilului, aici "unde ne stăpinesc și ne farmecă sfintele amintiri patriarhale". Totuși, nu pe măgari ci cu mașina urcă muntele Scopus pentru a vizita universitatea ebraică, aflată la începuturile organizării ei. Și exclamă: "Iată, sub ochii mei, orașul-minune, mărgăritarul lumii, cetatea pentru care Iisus Christos, domnul inimei mele, vărsă lacrimi în ziua intrării triumfale, atunci cind stătu și privi de aci, de pe Muntele Măslinilor... O, cum înțeleg pe toți cavalerii Ierusalimului! Cum îi simt în inima mea pe toți aceia cari au venit și vin din fundul lumii măcar ca să se culce, în ceasul lor din urmă, și să doarmă în valea lui Ioasafat! Cit de legitim și de admirabil este noul civalerism pentru Sion". E înfiorat de vederea Zidului Plingerii, unde zeci de credincioși evrei se roagă și plîng: "Visul meu se împletește și se înfrățește cu visul acestor visători... Pe zidul acesta s-au oprit odinioară privilegiile, gîndul sau umbra ucenicilor Domnului! Pe lângă aceste pietre a trecut desigur școlarul lui Gamaliel, Saul din Tars... O, poate că o rază din ochii Mintuitorului a mingiât în zilele petrecerii sale pămîntești aceste blocuri din temelie Templului din Neemia!" Ajunge la Betania, cu casa lui Lazăr cel înviat din moarte, acum un sat arab. Dar o biserică ortodoxă fizează vechiul loc: "Aici, la Piatra Odihnei, Marta a întâmpinat pe Domnul. La fel cu milioanele de închinători cari au trecut pe aici înaintea mea - nici mai învățat, nici mai isteț, nici mai critic decît ei... - mă plec înaintea iconostasului și sărut piatra venerată." În altă zi vizitează, bucuros, Marea Moartă, pe care o descoperă "strălucitoare ca o plasă de ibrișin verde, cusută cu fluturi de aur". Vederea Iordanului îl copleșește, trezindu-i amintiri scumpe: "La vadurile acestei ape ieși odinioară Sf. Ioan Botezătorul! Aici veni Mintuitorul ca să se boteze de la Ioan!... Pe țărmul acesta, Domnul cheamă pe cei dintii ai săi discipoli. Lîngă apele acestea, puternicul Ioan mărturisi, arătînd pe Iisus Christos: «Iată Mîielul lui Dumnezeu, acela ce ridică păcatul lumii!...» (Ioan I, 29). Privim, biruiți de evlavie și admirație... Așa a fost bunăvoința marelui Dumnezeu, ca riul acesta să intreacă în cînte și în sfîntenie toate riurile din lume!" La biserica Sfințului Mormint e încărcat de o cu-

GALA GALACTION

O P E R E

ÎN PĂMÎNTUL FĂGĂDUINȚEI
ÎN GRĂDINILE SF. ANTONIE
LA MANGALIA

SCRITORII ROMÂNI

Gala Galaction, *Opere*, vol. III, *Însemnări de călătorie*. Ediție îngrijită, note și comentarii de Teodor Vărgolici. Editura Minerva, colecția „Scriitori români”, 1997.

vioasă certitudine: "Sunt în locul cel mai sfînt de pe pămînt. O jumătate din acest chivot de piatră e compusă de lespezi între cari se odihni, trei zile, Biruitorul Morții". Și, apoi, se apleacă a rugă în capela Golgotei, știind bine că "sub altarul nostru stă, ferecată în argint, piatra cea scobită, sigilată de tradiție ca purtătoarea crucii Mintuitorului în ceasul înfierii în Calvaria". E uimit, de fapt, de noua înfățișare a Ierusalimului și găsește cuvinte de mare admirație pentru mișcarea sionistă, care năzuiește să reclădească Israelul biblic: "Sionismul nu poate să lase indiferent pe nici un evreu, dar ar trebui să fie subiect de meditare pentru orice teolog. În lumea teologică, adevărul acesta trebuie să aștepte încă multă vreme actele sale de cetățenie. Dar ziua recunoașterii trebuie să vie. Eu o profetizez de citiva ani, cu pilda convingerii mele sioniste și cu literatura mea, închinată Phoenixului ce renaște".

Născută din evlavie și călătoria la Sfințul Munte Athos, vizitînd, cu mare osteneală și cheltuială de energie, nu numai fizică, mănăstirile cocotate pe vîrf de munte, singuratece și unde viața monahală e de mare asprime. Peste tot descoperă dămnicia voievozilor români, care au contribuit, masiv, la înzestrarea acestor lăcașuri. Mai laice sînt însemnările despre Mangalia, unde stătea, odată, trei luni pentru băile antireumatismale. E, și aici, un farmec indicibil, ivit din surprinderea vestigiilor atmosferei orientale, bine păstrate. Scriitorul, se vede bine, se împacă excelent cu lumea Orientului, al cărei farmec știa să-l surprindă ca puțini alții. În sfîrșit, feeria dramatizată *Rița Crăița*, personaj întruchipînd o țigancă, mindră, meșteră în farmece, care ajunge din roabă săracă o artistă umblată prin străinătăți e, orice s-ar spune, prea retorică, chiar în scena înfruntării cruciale. Comitetul de lectură al Naționalului bucureștean n-a greșit cînd a respins-o, deși, în jurnal, scriitorul l-a probozit cu indignare, vărsîndu-și focul, pentru ceea ce el numea o mare nedreptate, pe Rebreanu, directorul teatrului. Piesa în trei acte, are dreptate dl. Teodor Vărgolici, e interesantă la lectură, deși arta adevărată nu poate fi aici detectată.

Ediția d-lui Teodor Vărgolici e bună sub raport filologic, chibzuită în ordonarea sumarului și cu un cam minimal aparat critic (note și comentarii), totuși substanțial. E de sperat că în ritmul acesta anual de apariție, ediția va înainta în cadență alertă, încheindu-se cînd îi va veni sorocul anticipat. E bine, negreșit, că, pe lîngă ediții critice din opera scriitorilor noștri clasici fundamentali, apar și altele ale unor scriitori de rang secund.

POLIROM

NOUTĂȚI

**Guy Scarpetta
Elogiu
cosmopolitismului**

**Jean Delumeau
Păcatul și frica**

**Gabriel Andreescu
Solidaritatea alergătorilor
de cursă lungă**

În pregătire:

Carl E. Schorske Viena *fin-de-siècle*. Politică și cultură

Dan Pavel Cine, ce și de ce? Interviu despre politică și alte tabuuri

Comenzi la CP 266, 6600, Iași

Tel.&Fax: (032)-214.100; (032)-214.111; (032)-217.440

Internet: www.nordest.ro/shopping/books/polirom/polirom.htm

E-mail: polirom@mail.cccis.ro

Avatarurile unui ambasador al României comuniste

S PRE deosebire de alte volume de amintiri - din închisorile comuniste, din rezistența din munți sau din exil - „paginile de memorii” ale dlui Victor Dimitriu (*Urcuș pe cascade înghețate*, Albatros, 1996) aparțin unui diplomat, mai mult chiar, unui ambasador al regimului comunist din România. Este drept, scrisă *după ce* ambasadorul, rechemat în țară de Ceaușescu, a luat, în 1970, drumul exilului - eliberat de minciună, de Securitate și de teroare. „Exilul, ultima soluție”, scrie autorul - după un calvar intern, în România lui Ceaușescu (1967-1970), în care l-au urmărit delațiunea, lașitatea și supravegherea polițienească.

În acest fel, amintirile domnului Victor Dimitriu, azi trăitor în Paris, oferă o interesantă și instructivă descriere nu numai a unei experiențe diplomatice sub regim comunist românesc, dar și a unei - sau a unor - epoci despre care datele nu-s încă adunate. Istoricii vremii contemporane le pot consulta cu folos.

DE BUNĂ seamă, ambasadorul - care, în plus, era și un bun medic cardiolog (din echipa regretatului profesor Tiberiu Spârchez, alături de doctorii Hoancă, Oproiu) - a avut prilejul să stea în preajma personalităților internaționale din anii 1960-1967, dar și alături de conducătorii comuniști ai României de atunci. Nu-i greu de închipuit „diplomația” cu care ambasadorul evolua față de un Gheorghiu-Dej sau Ceaușescu - uneori mai grea și mai întortocheată decât cea adevărată, externă - mai ales atunci când omul de cultură, care dubla pe medic și rafina pe diplomat - era obligat să le suporte infatuarea, mitocania, dar și puterea lor absolută.

Două episoade ar merita reținute. Primul, în 1960 când, la sugestia ambasadorului, Gheorghiu-Dej a fost invitat la Opera de Stat din Viena, ca să asiste la *Cavalerul rozelor* de Richard Strauss. Dictatorul român părăsește loja oficială... la un sfert de oră după începerea spectacolului, provocând „murmurul dezaprobat” al sălii.

Celălalt episod, în 1966, când, madame Ceaușescu (care „privită din profil, semăna cu femeile pictate de Picasso, în epoca sa post-cubistă”) se adresa, convinsă, soției lui Maurer, pe când trecea - în limuzină - prin Paris: „vezi, tu, ăștia (conducătorii statelor occidentale) au fost impuși popoarelor lor; Nicu și cu mine am fost aleși de români!”. Altădată, la frontiera Elveției, în fața autorităților vamale aceeași „first lady” striga: „cheamă-l pe șeful statului elvețian și spune-i că noi sintem Ceaușescu și nu admitem nici un control”.

Bineînțeles, nu asemenea aspecte ale memoriilor dlui Victor Dimitriu sint cele mai însemnate. Ambasadorul, care își începuse activitatea diplomatică performantă la Viena, în anul 1960, lua contactul, în acei ani, cu o Austrie „neutră”, abia eliberată de jugul ocupației sovietice, aflată, în ciuda „Tratatului de Stat” din 1955, în plină dezvoltare economică și politică, dincolo de Cortina de fier a imperiului URSS. *Austria felix!* Era Austria președintelui Raab și a valorosului *Bundeskanzler* Bruno Kreisky. Dar era și Austria lui Herbert von Karajan, a marilor spectacole de la *Staats Opera* sau a concertelor din marile săli de muzică. Pe atunci, primarul Vienei, Franz Jonas, om simplu, socialist, ar fi dorit să dea ajutor României la reconstrucția Bucureștiului!

Autorul are ocazia să stea de vorbă, în repetate rânduri, cu protagoniștii vieții politice a Austriei de atunci. Pagini deosebit de interesante privesc mai ales conversațiile sale cu Bruno Kreisky (prin anii 1961-1962). Ambasadorul nostru era prezent, la Viena, în timpul „conferinței la vîrf” dintre Kennedy și Hrușciiov (1962), în „plin război rece” și a putut afla, de la Bruno Kreisky personal, unele detalii de-a dreptul „picante”. Bunăoară, că reprezentanții centralelor de spionaj KGB și CIA se întâlneau - tot în capitala Austriei, și se întrețineau unii cu alții „à l'amiable”, „fără prea multe procedee protocolare” - înainte ca șefii statelor lor să se afle față în față.

În 1963, dl. Victor Dimitriu - probabil pentru că i se recunoscuseră meritele - este transferat la Paris. Era de bună seamă o promovare! Ca om de cultură, nu numai un diplomat, noul ambasador începe prin a restaura edificiul principal al Ambasadei (un imobil din sec. XVIII, refăcut, între 1863-1893, de contesa Behague - deci monument istoric). Aici reușește ambasadorul să facă „a-i călca pragul” personalități de prim ordin ale Franței de atunci: André Malraux, François Mauriac, Maurice Schumann, H. Beuve-Mery, Edgar Faure, Edmond de Rothschild, dar, alături de aceștia și românii din exil: Eugène Ionesco, C. Virgil Gheorghiu, Alice Cocea, Elvira Popesco (în ceea ce privește prezența lui Eugène Ionesco la Ambasada României comuniste de atunci, ne indoim!).

Demne de reținut sînt, după cum arată ambasadorul, în calitatea sa de reprezentant al unei României comuniste ce-și clama - pe atunci - „independența față de URSS” - relațiile sale cu Jean Monnet, fondatorul ideologic al Comunității Europene. Eminentul economist și om politic francez declara chiar că „România este o țară iubită” (mai ales că o cunoscuse înainte de război și-i prețuia atașamentul pentru cultura și limba franceză) - dar era „surprins” de „declarațiile de independență” ale României. Era surprins Jean Monnet, dar dl. Victor Dimitriu, ambasadorul României, nu! După cit se pare, D-sa a *crezut* într-adevăr în acel simulacru de independență proclamat de Gheorghiu-Dej prin gura *Scântei* din aprilie 1964.

Dl. Victor Dimitriu, odată ajuns la Paris, și-a dedicat timpul pentru a face posibilă o cât mai mare apropiere între Franța și România, după cum procedase la Viena (unde adusesese pe Gheorghiu-Dej la președintele Raab). La Paris, îl aduce pe I.Gh. Maurer: primul personaj politic oficial care vorbește cu generalul de Gaulle în limba franceză și în tete-à-tête. Și care expune „tezele noii politici românești” de „independență față de URSS”. În plus, Maurer îl invită pe General să viziteze România - vizită acceptată, în virtutea bunelor amintiri pe care i le lăsase țara noastră francofilă - („fond afectiv”, notează medicul Victor Dimitriu!). După această vizită oficială, relațiile franco-române s-au îmbunătățit, „schimbările” s-au întetit. Apare chiar, în parcul Bagatelle, un trandafir hibrid roz intitulat „Madame Victor Dimitriu” (în franceză, trandafirul este de gen feminin) etc. etc.

Dar vizita generalului de Gaulle la București se face sub alți „stăpîni ai României”. Nicolae și Elena Ceaușescu „retrag” din post (destituie) pe ambasadorul Victor Dimitriu, cu concursul sau chiar la sugestia unui spion KGB-Securitate, „colonelul” Cara-

man. Sub activitatea diplomatică benefică României comuniste de atunci, sub strădaniile culturale ale unui ambasador intelectual, în ciuda zelului său, colcăia în ambasadă o viermuială de securiști - grupul-rețea care servea KGB-ul condus de... Elena Ceaușescu. Despre aceștia, ambasadorul nostru nu știa nimic. Este însă de bănuat că meritele dlui Victor Dimitriu incitau furiile Elenei Ceaușescu și facilitau sarcina grupului Caraman (care, mai tirziu, urma să fie descoperit de francezi, condamnat în urma unui proces, și despre care s-a scris chiar... o carte). Pentru a-l înlătura, au fost, desigur, invocate criterii naționaliste, poate chiar mizerabile presupuneri și acuzații de altă natură, dar mai ales diferențele de nivel cultural au dus la „rechemarea” - adică eliminarea - ambasadorului care deranja.

Dl. Victor Dimitriu era un *paria* în țara lui, atunci când Ceaușescu primea cu fast mare pe generalul de Gaulle, care, bineînțeles, își aducea bine aminte de cine-i organizase, cel dintîi, vizita în România.

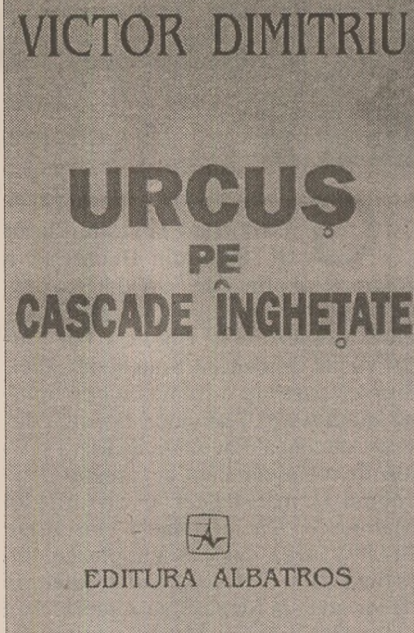
În aceste împrejurări a *înțeles* dl. Victor Dimitriu că valoroasele sale eforturi desfășurate la Paris sau la Viena, vizitele, oficiale sau nu (între altele, aflăm de o vizită a lui Alexandru Bîrlădeanu, ca... academician specialist în economie „independentă”, acordurile „bilaterale” încheiate - *nimic* nu a servit la *nimic*! Dimitriu devenise, după 1967, în România, o *persona non grata*. În plus, nu putea să mai părăsească țara.

Dl. Victor Dimitriu hotărăște să ia drumul exilului. Era „singura soluție” - care de altfel, îl conducea și la fiica sa, „rămasă”, pentru studii, în Franța. În sprijinul său a avut un mare atu: pe directorul de atunci al marelui - și influentului - ziar *Le Monde*, Hubert Beuve-Méry, care, prin André Fontaine, în mai 1970 (cu ocazia unui interviu luat lui Ceaușescu) a cerut, cu insistență, libertatea de a ieși din țară pentru cuplul Dimitriu. Nu fără interogatorii (Gh. Pană, general de securitate etc.) i se aprobă plecarea - și, în noiembrie 1970, fostul ambasador al României la Paris părăsește definitiv România. Serviciile meritorii aduse țării sale îl transformau, acum, în „fugar” și în exilat. Dar greutățile nu s-au terminat. Primit bine de persoane și de familii înalte social, bine cunoscute (Edmond Giscard d'Estaing, Henri Flammarion, doctorul Robert Debré etc.) - domnul și doamna Victor Dimitriu, „hărțuiți” de Securitate nu reușeau să se facă acceptați în colonia română din Paris, pentru că erau bănuți a fi agenți dubli. De aceea, la început, ei au fost izolați, nefrecvențați nici chiar de români cunoscuți anterior. Aceasta este însă regula nescrisă a exilului atunci când cineva, după ce a reprezentat, „oficial” România comunistă, vrea să rămînă în Franța, ca opozant al ei.

În această situație grea, dl. Victor Dimitriu, acum exilat politic român, angajat ca profesor-asociat la Facultatea de Medicină a Universității Paris VI, își „reface” studiile medicale de la bacalaureat pînă la facultate. Era, înțelegem noi, și profesor-asociat și student.

Cînd își scria cartea, domnul Victor Dimitriu era numai un medic cardiolog cu diplomele franceze de rigoare - în Paris. Aventura diplomatică a luat, de mult, sfîrșit.

Și totuși! Fostul ambasador al României comuniste în Franța a ținut să-și facă auzit glasul în volumul de care ne

ocupăm. Fără îndoială, memoriile sale pot elucida și mai bine „rețeaua Caraman” - căreia îi dedică un capitol de 30 de pagini (poate și pentru a arăta că D-sa nu a avut întru nimic a face cu acest caz, ba chiar a fost o „victimă”). Amintirile pot arunca umbre și lumini asupra multor persoane (bunăoară, asupra faptului că prințesa Martha Bibescu spera ca, prin Alexandru Bîrlădeanu, să-și recupereze mobilierul aflat la Ambasada Franței din București și să elibereze din închisori, aducîndu-i în Franța, pe cei din familia Brâncoveanu, dar numai cu rugămintea să nu se divulge contactele ei cu ambasadorul român). Dl. Victor Dimitriu a ajutat-o. Mai apar amănunte de politică externă. Dl. Victor Dimitriu a aflat indirect de la Ambasadorul Statelor Unite la Paris (Charles von Bohlen, prin 1964-1965) cit de mult disprețuia pe români Churchill. Acesta considera România „o țară de opincari” și era mulțumit de faptul că, sub Stalin, se sfîrșește „cu triburile barbare din Balcani” - adică cu noi, românii.

Cu buna aducere aminte a dlui Victor Dimitriu înțelegem, acum mai bine de ce, pe celebra fiică de la conferința împărțirii lumii postbelice, Winston Churchill a cedat atît de senin România imperiului sovietic al lui Stalin.

Ceea ce înțelegem însă mai puțin este atitudinea generală a autorului acestui volum de memorii. Dl. Victor Dimitriu consideră încă, în calitatea sa de fost ambasador al României comuniste, că strădaniile sale au avut succes *real*? Că România - și poporul român - au profitat într-adevăr de „apropierile”, „schimbările” de delegații și vizitele oficiale pe care D-sa le-a organizat? A considera - în *Epilog* - că „activitatea sa a fost corectă și în totală corespondență cu tezele afișate oficial de statul român” - nu este oare prea mult?

Care au fost consecințele acestei „activități corecte”? Cine a luat-o în seamă? Autorul pare a da integral vina pe Ceaușescu, pe Elena Ceaușescu și pe Securitatea-KGB a lui Caraman. Cu alte cuvinte, dacă aceștia nu i-ar fi perturbat și intererupt „activitatea conformă cu tezele oficiale ale statului român” - ar fi putut ajunge la rezultate și mai bune.

Să nu-și fi dat oare seama autorul că activitatea sa diplomatică servea numai pe stăpînii României de atunci, pe Gheorghiu-Dej sau pe Maurer, poate chiar și pe Ceaușescu - care erau - *horribile dictu!* - și stăpînii ambasadelor și ai corpului diplomatic?

Să nu încerce oare *nici un regret* acest remarcabil cardiolog care, în loc de a-și împlini o carieră științifică iluminată de o cultură solidă din alte vremi, a fost nevoit să se ocupe de călătoriile șefilor comuniști ai României și de iluzorii relații între țări libere și o biată țară subjugată și de comuniștii din interior și de Rusia sovietică?

Alexandru Niculescu

„Mulțumim, dar nu servim!”

INTR-UN articol de fond intitulat *Anticiparea Anticipate-lor*, care poartă marca inconfundabilă a autorului său, dl Octavian Paler își exprimă îngrijorarea că, după ce își retrace ministrii din cabinetul Ciorbea, PD va muta scandalul în Parlament și reforma va fi *congelată*. Acum un an aș fi fost și eu la fel de îngrijorată, dar acum mi-e imposibil să mă mai gândesc dacă *reforma pe piine* cu care sînt direct amenințată are să fie proaspătă ori congelată. În fața ei, sînt nevoită să recurg la populara formulă: *Mulțumim, dar nu servim!* Fiindcă nu sîntem obișnuiți cu așa ceva și s-ar putea să ne cadă greu la stomac. Cu atît mai mult cu cît ochii vîd și inima cere fel de fel de bunătați de care nu ne putem atinge niciodată. Faptul că trăim foarte bine tot prin reprezentanții noștri și că vom avea și mai mult decît pe vremea *odiosului* pe cap de locuitor nu mă încălzește. Știu eu foarte bine ce înseamnă statistică. Dacă punem la un loc capetele de locuitor ale fraților Paunescu, ale unor politicieni de trei parale și capul lui Corneliu Baba - care a murit cu o pensie de aproxima-

tiv 50 de dolari, lăsînd acestei țări o moștenire inestimabilă - se ajunge la o medie care nu reprezintă nici pe departe tristul adevăr.

Ceea ce ar fi trebuit să ne îngrijoreze cu adevărat după un an de la mult trimbițată *Schimbare în bine* este faptul că au început să întindă mîna pentru a căpăta cîteva sute de lei ca să-și poată cumpăra o piine și oameni care au muncit toată viața și nu au cerșit niciodată. Așa cum demonștra printr-o analiză foarte lucidă Mircea Iorgulescu, dedesubtul crizelor la care asistăm se află de fapt marea criză ajunsă la scadență, *Mariajul nefericit* al principalelor partide din coaliție și *divorțul* lor în jurul căruia se face atîta zgomot are mai multe explicații decît le place actorilor noștri politici să recunoască. Asimilîndu-l unui mariaj propriu-zis, pentru a simplifica lucrurile, voi face doar observația că, un bărbat care se respectă, atunci cînd ajunge de se însoară cu o femeie ușoară și face copii cu ea, nu-i mai aduce aminte cu ce s-a ocupat ea înainte. Spunînd acest lucru, nu neg faptul că mariajul dintre PNȚCD și PD ar fi fost nefericit. Dar nu le-a impus niminei nunta

care a durat mai mult ca în basme și n-a provocat nimeni altcineva decît liderii lor divorțul acesta scandalos în care se întoarce totul pe dos. După mine, împreună au sărbătorit *Schimbarea în bine*, împreună trebuie să răspundă ce a însemnat ea pînă-n prezent, nu doar pentru ei, ci și pentru *țărișoară*. Fiindcă, dacă nu înlăturăm cumva aerul magic din jurul așa-zisei reforme care ne dă iluzia că ar putea să se schimbe situația trăind din împrumuturi ori vinzînd cîte ceva din ce-a mai rămas de pe vremea răposatului, nu mai există nici o scăpare.

Jocul de-a alba-neagra despre care vorbea atît de convingător Ana Blăndiana reprezintă semnul clar al inconsistenței și al pierzaniei. Numai că, din păcate, el nu este jucat doar de liderii partidului imoral al lui Petre Roman, așa cum se vede din perspectiva Alianței Civice. Acest joc este patronat de însuși președintele Emil Constantinescu, care mai întîi a făcut ocolul pămîntului împreună cu cel ce declanșase noul război al spionilor, pentru ca apoi să-i ceară să-și asume răspunderea politică, deși fenomenul semnalat de el ar fi existat. Drept vor-

bind, acesta a fost contextul în care a apărut prima scînteie a focului care mocnea. După ce boala lui Severin s-a extins și a cuprins tot PD-ul (la care fostul șef al diplomației s-a întors *decis să-l întărească*), jocul acesta de-a alba-neagra, menit să ascundă marea criză de dedesubtul tuturor crizelor, a fost greu să se mai oprească. Președintele s-a jucat mai departe de-a *uite criza, nu e criza*, cu aerul că existența ori inexistența acesteia ar depinde chiar de ceea ce spune domnia-sa. Ca atare, mai întîi a ieșit în fața națiunii și a numărat procentele, așa cum număra Pristanda steagurile, pentru a demonstra că nu ar exista nici o criză, ca apoi să ne anunțe senin că ar fi rezolvat-o dumnealui peste noapte.

Identificarea reformei cu premierul și a premierului cu țărișoara constituie și ea un test care probează inconsistența clasei politice, de vreme ce toate eforturile celui mai moral dintre partidele din România nu au avut altă grijă decît aceea de a repara onoarea domnului Victor Ciorbea în a cărui capacitate de a face reforma nu mai credeau cu adevărat nici cei mai fervenți susținători ai săi. Situația la care s-a ajuns ar fi trebuit să fie evitată, dacă nu pentru altceva, macar pentru faptul că, după onoarea premierului, va trebui să fie *reperată* și onoarea partidului care l-a susținut cu o tenacitate demnă de o cauză mai înaltă. Or, despre onoarea unui partid istoric care ar divorța de PD și ar cochetă cu PDSR pentru a rămîne la putere nu s-ar mai putea spune nici măcar: *Las' că i-o reperează dom' Milică* (așa cum ar fi spus pînă nu demult Cristian Tudor Popescu apelînd la binecunoscuta *Justiție* a lui Caragiale). Fiindcă, dl Emil Constantinescu nu este, totuși, șeful unui atelier miraculos de reparații. E președintele acestei nații, ajuns la Cotroceni și prin *Pactul cu Diavolul* (sau cu Petre Roman) și el știe foarte bine că lumea s-a săturat de divagații pe tema unui mariaj politic nefericit.

Există și drame mai mari decît asta.

Rădăcinile crizei de sub crizele de nervi și de orgoliu la care asistăm de la o vreme erau prea adînci pentru a putea fi rezolvate între două curse făcute în afară. Președintele Emil Constantinescu a căzut în cursa orgoliului său fără acoperire sperînd că jocul se va sfîrși la Cotroceni și că dumnealui va fi cel care va ridica iarăși potul. Experiența înaintașilor ar fi trebuit să-l învețe că este foarte periculos să începi să crezi că de tine depinde totul.

Spunînd aceste lucruri, îmi asum riscul de a fi judecată pentru că nu m-am situat de partea celor mai aleși dintre aleșii noștri, dar eu știu că tot cei aflați la putere au cîștigat. Pe fondul acestui scandal care nu se mai termină, noul val de scumpiri a trecut aproape neobservat, deși s-a ajuns la limita la care el nu mai poate fi suportat.

Limbaj religios

STILISTICA funcțională românească, dezvoltată cu începere de prin anii '60-'70, a neglijat, cu unele justificări teoretice dar mai ales din nemărturisite motive politice, limbajul religios. Ignorarea în modelele teoretice a unei zone largi a limbii literare românești - pe care istoria limbii a folosit-o din plin - era un fapt ambivalent: în același timp consimțire la a-i nega existența sau importanța - și mod de a o proteja de intruziunile considerațiilor neștiințifice. Lingviștii au preferat să evite subiectele în care n-ar fi putut avea libertatea opiniilor; în chip asemănător, au fost cvasi-absente la noi discuțiile teoretice asupra limbajului politic. De curînd, Gh. Chivu a atras atenția (în articolul "O variantă ignorată a românei literare moderne - limbajul bisericesc", apărut în *Limba română*, XLIV, nr. 9-12, 1995) asupra necesității de a recom-pune tabloul variantelor limbii române literare. Autorul demonstrează că specificul limbajului bisericesc e departe de a se reduce la un inventar lexical - așa cum ar putea să o sugereze dicționarele de terminologie religioasă apărute la noi în ultimul timp. Acestea au, de altfel, o structură predominant enciclopedică, vizînd mai ales conceptele și oferind informații de conținut. O cercetare lingvistică (începuturile s-au făcut deja; s-au elaborat, din cîte știu, chiar teze de licență pe această temă) trebuie să urmărească deopotrivă viața formelor, concurența arhaismelor și a neologismelor, derivarea sau specializarea semantică în interiorul lexicului bisericesc, fenomenele sintactice și textuale caracteristice. Anumite trăsături sînt comune stilului religios din mai multe limbi moderne și se regăsesc în limbajul mai multor religii: caracterul arhaic, monumentalitatea, necesitatea de a păstra distanța față de vorbirea curentă, dar de a nu pierde nici capacitatea de comunicare și implicare afectivă, dorința de a echilibra tradiția și modernitatea, sacralitatea și accesibilitatea. Istoria culturală a limbii române ridică (cel puțin în cazul limbajului Bisericii creștine) unele probleme specifice: în raportul dintre slavonisme, gre-cisme și neologisme romane, în concurența dintre opțiunile lexicale ale diferitelor confesiuni. Există, cum arată și Gh. Chivu în articolul citat, mai multe variante ale limbajului bisericesc. Evident, limbajul textelor sacre, al predicii, al rugăciunii, terminologia "tehnică", stilul scrierilor teologice au fiecare trăsături proprii și manifestă afinități cu alte limba-je (literar, filosofic etc.). Sînt importante și stilurile individuale: limbajul religios al lui N. Steinhardt, de pildă, oferă o soluție bine individualizată și eficientă (chiar teoretizată ca atare) de combinare a arhaismului cu neologismul și cu expresia familiară de extremă vivacitate și pregnanță. În momentul actual, există chiar și variante ale limbajului religios prezent în

mass-media (ziare, radio, TV). Una din caracteristicile de natură lexicală ușor de observat în formele actuale ale limbajului bisericesc este preferința pentru anumite modele derivate și de compunere. Acestea au desigur explicații istorice (sînt calcuri, forme arhaice etc.) și tind să se păstreze ca o marcă de diferențiere; uneori și datorită prestigiului unor personalități care le-au folosit insistent. Ne putem opri, deocamdată, la un singur exemplu: cel al formațiilor cu prefixul *în-* (*în-*). Prefixul, studiat cu minuție de lingviștii noștri (a se vedea, și pentru trecerea în revistă a contribuțiilor anterioare, articolul Florei Șuteu, în volumul *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, II, 1960), are în română în primul rînd rolul de a forma verbe care prezintă o transformare (eventive), funcționînd adesea și ca intensificator (lucru vizibil în formele paralele cu și fără prefix). În limbajul bisericesc contemporan, apar cu mare frecvență verbe ca *a îndumnezei*, *a încreștina*, *a înduhovnici* și derivatele lor. *A îndumnezei* ("titlul tradus al cărții - «Omul - animal îndumnezeit» este cel puțin incomod"; "nu va ajunge la *îndumnezeire*" - "România liberă" = RL 1507, 1995, 2; "accesul la *îndumnezeire*" - RL 2015, 1996, Aldine) este atestat în texte dintre cele mai vechi (la Coresi, de exemplu), e prezent în dicționarele istorice și apare - cu o definiție incompletă - chiar în DEX. *A încreștina* este înregistrat mai ales în textele populare, aflîndu-se în concurență cu forma fără prefix, *a creștina*, care a fost selectată de limba literară (și cuprinsă în DEX). În limbajul religios actual se observă totuși o preferință pentru *a încreștina* (sau derivatele sale): "taină a *reîncreștinării* tinerilor și a reîn-vierii credinței" (RL 937, 1993, 2); "mediul încreștinat de Sf. Andrei"; populații deja încreștinate" (RL 2016, 1996, 6) etc. și mai frecvent apare *a înduhovnici* (preferat lui *a spiritualiza* nu numai pentru că reproduce specializarea lexicală confesională *duh/spirit*, ci și, probabil, pentru că neologismul pare prea încărcat de conotații profane): "din adîncul sufletului *înduhovnicit*"; "expresia focului launtric, *înduhovnicit*"; "caz-na pocăinței prin *înduhovnicire*" (RL 1326, 1994, 2); "pămîntul e o materie *înduhovnicită*" (RL 1386, 1994, 2); "Virilitatea sculpturală a acestor modele a fost miraculos *înduhovnicită*" (RL 2030, 1996, 2); "să ne străduim a ne *înduhovnici*"; "mis-iunea omului de a *înduhovnici* viața" (N. Steinhardt, *Dăruind vei dobîndi*, Dacia, 1994, p. 22, 25). Verbul nu apare însă în DEX; trebuie să recunoaștem că neglijarea stilistică a limbajului religios a avut și un reflex lexicografic.

PĂCATELE LIMBII

de Rodica
Zafiu

MARIN SORE

Peisaj

Munți calcaroși și cu straturi
De argilă.
Caprele pasc pietriș,
Măgărușii pasc praf.
Se cară apa cu sacaua.

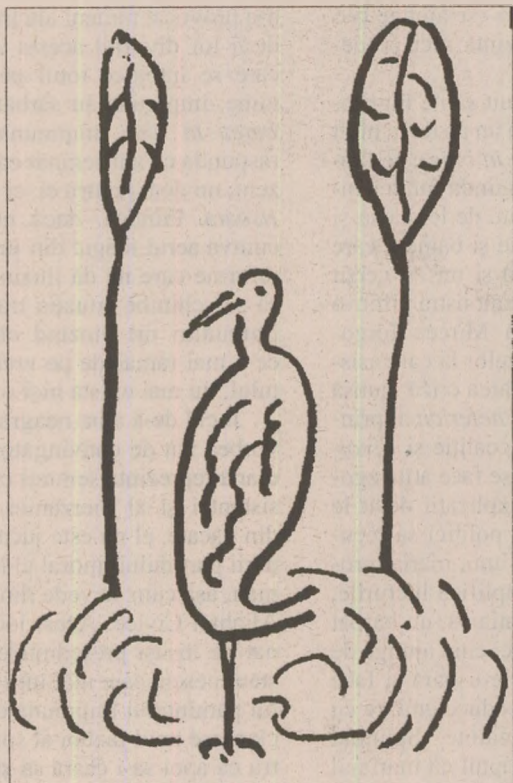
Ideea de potop
S-a născut în ambianță
Deșertică.

Teba

Toți au furat ce au crezut
Că e al lor.
Din Teba.
Au mai rămas aici pietroaiele
Cele mari
Și pulberea
Și această căldură toridă
Din care luăm și noi câte
Ceva - puțin delir -
Și un sentiment de grandoare.

X

Încerc să pun fetele
În figurile desenate
Pe pereții din Valea
Regilor și din Valea
Reginelor.

Nu reușesc decât dacă
Le pun să văd
Din profil - capul
Și trupul din față.

- Fetelor, ia mergeți voi
Puțin drept înainte, să vă văd
trupul
Și capul întors
Spre dreapta.

Încă

Încă se mai nasc
În Egipt chipuri
Asemănătoare lui
Ramses
Sau Tuthancamon.
Se nasc direct măști.
Prestigiul tradiției!

Cheia

Cu cheia de la hotel
Încerc să descui
Misterul din mormântul
Faraonului Ramses.

Culmea! Am și reușit
Dar nu intru - mi-e frică

Poftiți dumneavoastră -
Vă aștept aici
La ieșirea din mister.

Corabia

Urcă pe Nil o corabie cu
simboluri.
Vâslași doi chirurgi cu cap
de câine
De la marginea deșertului.
Câini-șacal.
Specializați în măruntaie.
Lângă ei niște coșuri de
papius,
Desigur pentru viscere -
Pe catarge, păsări -
bufnița,

Gâsca, rața ibiși -
Măști.

- Nu sunt pregătit pentru
aceste simboluri, zic.
Mă mai las fertilizat de Nil
Mai stau de vorbă cu
crocodilul,
Tolănit pe nisip.
- Mai gândește-te, zice,
Următorul transport de

simboluri
Sosește abia la apusul
soarelui:
Pisici, cobre, cercuri sau
pieptene,
Albine, o vacă (mama zeului
Horus)
Pene, maimuța babuin...

Sore
91

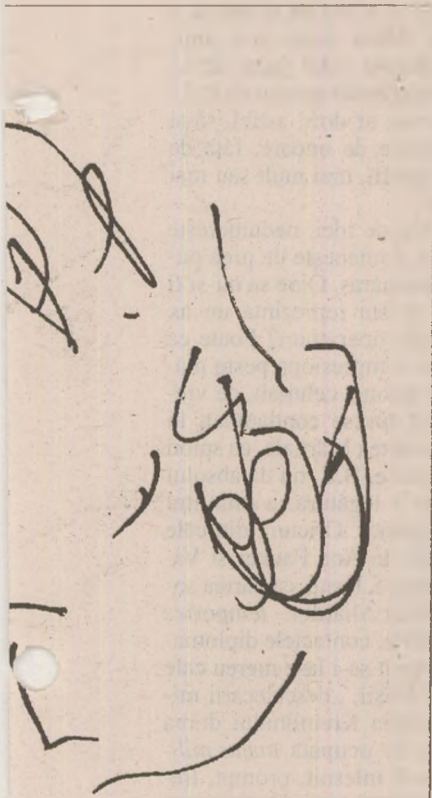
Mai gândește-te, zice,
Până la apusul soarelui e o
veșnicie -
Mai gândește-te, zice.

Cu ochii pe ceas...

Cu ochii pe ceas,
Urmărești scufundarea soarelui
Sub marginile orizontului,
Topirea realului în ireal,
Transformarea concretului în
magie,
Ca și când ai
aștepta
Ca pilula înghițită
Să-ți ajungă în
stomac.

Efectul va fi, oricui
benefic
Liniștire, somn,
regenerare prin vi
Creștere în gret
poftă de viață...

sunt ilustrate cu desenele autorului

Spinde câte răsărituri și
apusuri de soare
Ți-a scris - neciteț - doctorul
Pe rețeta din genă.

Să treci peste mare un ou

Să treci peste mare un
ou,
Odată cu tine să
zboare
Un suflu, un fel de
ecou
Al aripei, clipei
datoare.

Și alb și rotund și
sfielnic
O curbă descrie ușor,
Tărâmul nicicând nu-i
prielnic,
Zbor ce clocește alt
zbor.

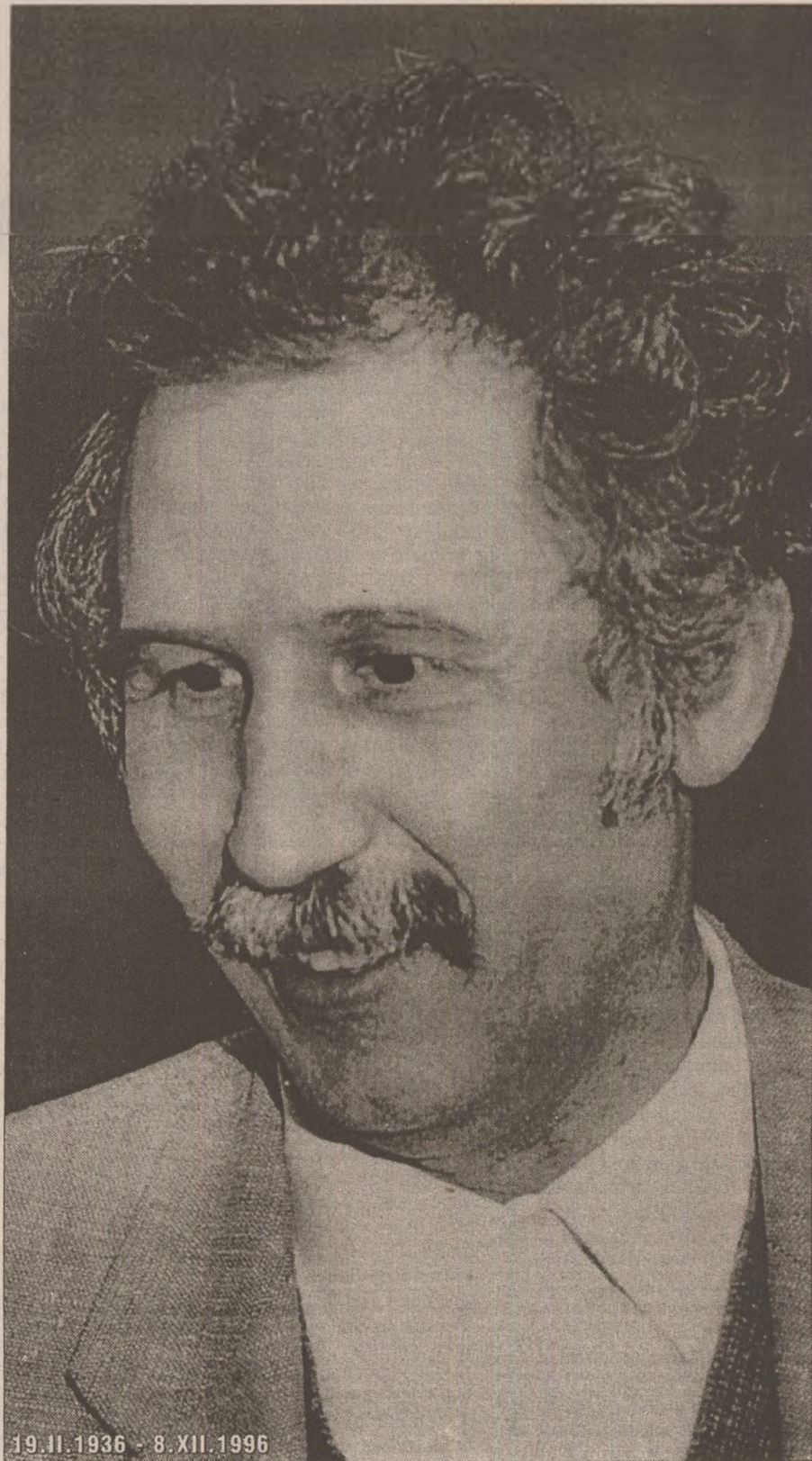
Și jos sunt talazuri
grozave,
Ca pături pe cai aburind
Adâncul ascunde epave,
Din frânte lopeți clipocind.
Și oul cu pasărea zboară
Și care pe care se cară?

Cei sortiți

Cei sortiți să ajungă
La nivelul rădăcinilor,
Ar trebui, înainte de moarte,
Să poată hălădui
La nivelul coroanelor.

Așa, măcar o vreme,
De ochii lumii -
Printre păsări și frunze,
De dragul simetriei
Care trebuie să existe în toate.

Dă-mi, Doamne,
Acel suflu grozav
Care să mă spulbere pe poteci
de aer,
Sus, în clarul esențelor,
Peste fapte și întâmplări,
Peste propria-mi greutate,
Care a și început să se depună
La rădăcina lumii.

19.II.1936 - 8.XII.1996

Meiul

Adus-ai meiul pentru papagal?
Din colivie îi lipsește meiul
Și el trăiește numai în temeul
Că are mei cu bob mărunț,
egal.

Poate să fie gheața în aval
Și în amonte - degerat și cheiul,
Cu ciocul vrea să descojească
meiul
Și nu e mei, nici mei nu-i - și-i
scandal.

În colivie, bombăne și scuipă
Zăbrelele și ochii cât mărghica
Nu înțeleg cu meu-i cin'
se-mbuibă?
Și lângă el crunt sforăie pisica.

De s-ar muta sub streășină la
noi,
Ar ciuguli mărgele mici de sloi.

Se-ntreabă...

Slăbește moartea sau îngrășă?
Se-ntreabă morții între ei,
Stând în morminte ca în fașă
Cu veșnicia peste ei.

Și n-ar răspunde la-ntrebare,
Oricum, destul de fără rost,
De n-ar fi dracii cu cântare,
Pe care-i suie, contra post.

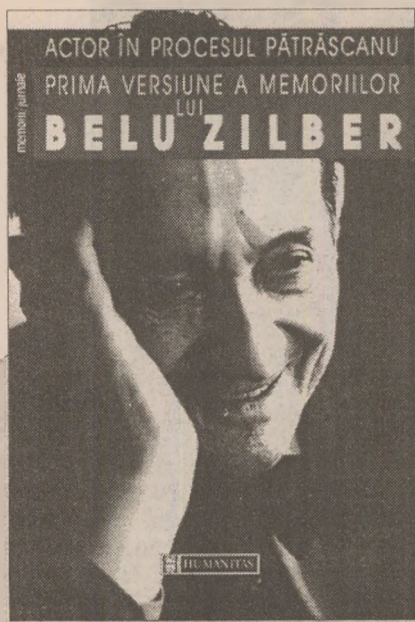
Concluzia: prin cimitire,
Sub impasibilele cruci,
Totul înseamnă mistuire,
Problema e pe cine-mbuci.

Și dincolo de rău e bine
Vuieste El, căzând în sine.

din volumul **Efectul de
piramidă**, în curs de apariție la
Ed. Creuzet

România literară 13

„Actor în procesul Pătrășcanu - Prima versiune a memoriilor lui Belu Zilber”, apărută în colecția memorii/ jurnale a Editurii „Humanitas”, conține 34 de capitole (ingrijitor de ediție și autor al unor texte explicative: G. Brătescu). Unul dintre capitole include mărturii interesante din perspectiva reconstituirii actului de la 23 August 1944, căruia, de-a lungul deceniilor, i s-a spus în fel și chip: „Ziua națională a României”,

„Ziua eliberării României, de către armatele sovietice, de sub jugul fascist”, „Actul istoric de la 23 August”, „Insurecția națională”, „Insurecția națională armată antifascistă”, „Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă”, „Ziua eliberării naționale” etc. Căci: „O mitologie întreagă s-a creat spre a se demonstra paternitatea P.C.R.-ului asupra lui 23 August 1944, pentru a se demonstra opțiunea României pentru comunism printr-un act istoric bazat pe o pretinsă insurecție populară. Producția istoriografică a epocii comunismului național este vastă și compusă dintr-un șir de studii, cărți, tratate, broșuri etc. Pe baza acesteia s-au vehiculat cu lux de amănunte o serie de idei și imagini istoriografice cu totul deformate” (Apostol Stan).

Înduioșarea lui Stalin

ÎN MEMORIILE sale, Herbert (Belu) Zilber declară credibil: „Niciodată Pătrășcanu nu mi-a povestit a cui a fost inițiativa lui 23 August 1944. Se poate întâmpla să fi aparținut sfetnicilor regelui (Știrbei, Vișoianu, generalul Aldea, Grigore Niculescu-Buzești etc.), care căutau încă din 1943 un mijloc de a scoate România din războaie [...] După Stalingrad, iar au început să complozeze, de astă dată cu consimțământul tacit al lui Ion Antonescu și deschis al lui Mihai Antonescu. Acum voiau însă ca și comuniștii să participe la conspirație, din prejudecata că asta ar fi fost suficient pentru a-l înduioșa pe Stalin [subl. ns.]. N-am auzit ca P.C.R. să fi avut vreo legătură cu Palatul Regal pînă la apariția lui Pătrășcanu în București. De aceea totul mă face să cred că ideea a fost a lui și numai a lui [subl. ns.], însă a găsit mîini pregătite să fie întinse”.

Se știe că Lucrețiu Pătrășcanu a pătruns la Curtea Regală grație vărului său, colonelul Octav Ulea, maestru de ceremonii al Palatului, prin care a transmis că are de făcut o comunicare însemnată, din partea Partidului Comunist; astfel a ajuns în legătură cu „conspiratorii”, Suveranul însuși cerîndu-i generalului Sănătescu să-l întâlnească pe Pătrășcanu: „Întîlnirile s-au succedat neîntrerupt pînă în decembrie 1943 [...] Știu de la dînsul [Pătrășcanu], că, pînă în aprilie 1944, nu reușise să-l vadă decît o singură dată pe Foriș, secretarul general al partidului. Or, între august 1943 și aprilie 1944 au avut loc zeci de întrevederi cu reprezentanții Regelui (generalul Sănătescu, Ștircea, colonelul Dămăceanu și alții). Este de neînchipuit ca toată această activitate să fi avut loc numai în urma unei singure întrevederi cu Foriș”. În schimb, L.P. i-a contactat pe doi „tovarăși” reveniți - se spune - pe calea aerului, parașutați: Emil Bodnăraș și Constantin Pîrvulescu, ambii rocolați și de serviciile speciale sovietice. Figura principală este Bodnăraș, fost ofițer activ, descoperit ca spion sovietic, condamnat la zece ani închisoare, eliberat în 1942, ajuns - pe căi tainice - la Moscova, instruit la Astrahan, la școala de spionaj extern, lansat în apropierea Bucureștilor. Insul are de îndeplinit o serie de misiuni, printre care - împreună cu Pîrvulescu - și înlocuirea lui Foriș din funcție (va fi sechestrat într-un subsol și asasinat cu ranga *dupa* 23 August '44). Astfel, trei-

ca Bodnăraș, Pîrvulescu, Rangheț se instalează în fruntea minusculului P.C.R.: „Știu de asemenea de la dînsul [Pătrășcanu] - zice Zilber - că, în acest interval [august 1943 - aprilie 1944], avusese legături cu C. Pîrvulescu și Bodnăraș, care nu erau de acord cu conducerea Foriș-Cofler. Aceștia au fost probabil [subl. ns.] informați de Pătrășcanu asupra discuțiilor avute, dar ei nu reprezentau [încă] partidul. Abia după 4 aprilie 1944, cînd au reușit să-l sechestreze pe Foriș - o mică lovitură de palat -, au devenit conducătorii partidului”. Aici, B. Zilber minimizează inutil „lovitura de palat”, căci datorită acesteia Bodnăraș ajunge să fie un interlocutor autorizat (complet controlat de Moscova) al celor care pregătesc ieșirea României din Axă.

Deocamdată, însă, la sfîrșitul anului 1943, „discuțiile dintre Pătrășcanu și reprezentanții Regelui ajunseseră pînă la stabilirea unui plan concret de acțiune. Brusc, în decembrie 1943, aceștia i-au pus lui Pătrășcanu trei întrebări, la care au cerut răspunsuri precise: 1. Cum dovedește Pătrășcanu că este delegatul Partidului Comunist? 2. Ce atitudine va avea Partidul Comunist față de monarhie, după reușita loviturii de stat? 3. Ce garanții se pot da, că, după lovitură de stat, tot Pătrășcanu va fi delegatul cu care se va discuta?” Schimbarea bruscă de atitudine stîrnește bănuieli: să fi căpătat - și pe ce filieră? - cei de la Palat date noi, confidențiale, asupra planurilor reale faurite de comuniști, ca vîrf de lance al Armatei Roșii? Pătrășcanu apucă să afirme că partidul său, deși republican, nu-și propune nici o măsură legată de monarhie (totuși, mai tîrziu, în septembrie 1944, cînd vine acasă de la semnarea Convenției de Armistițiu, și trebuie să depună jurămintul, ca ministru, în fața Suveranului, refuză să jure pe Biblie și înlătură un pasaj din jurămint).

Răspunsurile la cele trei întrebări n-au fost date niciodată. L.P. „anunță că este silit să întrerupă pentru moment convorbirile, fiind urmărit de Gestapo. Era numai un pretext. Adevărul este că nu avea dezlegare din partea Biroului Politic să facă vreo propunere în numele partidului și-i era teamă ca, grupul Foriș-Cofler aflînd ceva, să se trezească calificat ca agent provocator de *România liberă* ilegală, ceea ce ar fi dărimat tot ce construise, plus prestigiul său. Abia în martie 1944, cînd era sigur că, în scurt timp, Foriș nu va mai avea la dispoziție aparatul de partid și tipografia clandestină, s-a hazardat să se pre-

zinte, împreună cu Emil Bodnăraș, în fața trimișilor regali. Nici astăzi nu știu cum a putut dovedi că era, în adevăr, delegatul Partidului Comunist, fiindcă, în momentul acela, grupul Foriș-Cofler era încă stăpînul celor o mie de membri de partid. Cert este că hotărârile s-au precipitat. S-a creat *Comitetul Militar de la Palat* [subl. ns.], s-au început negocierile în vederea formării Blocului Național, s-a sunat adunarea în front unic...” Așadar, *Comitetul Militar* ființa la Palatul Regal și, logic, deciziile sale nu se elaborau nicidecum de către P.C.R., așa cum pretindea istoriografia comunistă: „La întîlnirea din noaptea de 13-14 iunie 1944 au participat Lucrețiu Pătrășcanu și Emil Bodnăraș, reprezentanți ai P.C.R., generalii Constantin Sănătescu, C. Vasiliu-Rășcanu și Gheorghe Mihail, colonelul Dumitru Dămăceanu, I. Mocioni Ștircea, Grigore Niculescu-Buzești și Mircea Ioanițiu - reprezentanți ai cercurilor Palatului și ai Armatei. Importanța istorică a acestei întîlniri constă în adoptarea de către participanți a planului insurecțional *elaborat de Partidul Comunist Român* [subl. ns.], și în constituirea unui *Comitet Militar*, care avea sarcina să pregătească acțiunile militare necesare îndeplinirii insurecției” („Pe urmele istoriei contemporane” - 1973).

Temporizarea

CÎTEVA luni mai tîrziu - explică B. Zilber - cacealmaua lui Pătrășcanu deveni eveniment istoric. A intrat în toate manualele de istorie, însă fără Pătrășcanu [...] Ana Pauker și Vasile Luca, delegații partidului în *Comitetul Executiv al Internaționalei Comuniste*, reveniți în București după intrarea Armatei Roșii în Capitală, *n-au fost de acord cu cele întîmplătoare pe plan politic* [subl. ns.], și anume alianța Partidului Comunist cu partidele burgheze (național-țărănist și liberal). După părăsirea lor, pentru a dovedi maselor că numai comuniștii erau împotriva războiului, noul guvern trebuia format numai din comuniști și militari. Iar dacă Regele ar fi refuzat această soluție și ar fi fugit din țară, trebuia lăsat, ca Armata Roșie să-i bată pe hitleriști, urmînd ca, după aceea, să se formeze un guvern pur, compus din comuniști și eventual social-democrați. Nu avea importanță dacă această idee ar fi costat viața a milioane de oameni și distrugerea României. «Esențialul fiind puterea», odată această celebră propoziție realizată, restul nu mai conta [...] Cert este că, îndată după întoarcerea Anei Pauker și a lui Vasile Luca de la Moscova, Pătrășcanu și ceilalți conducători din perioada aprilie-august 1944 au fost înlăturați de la conducerea partidului [...] toți uniți împotriva lui Pătrășcanu, singurul care imaginase și realizase o idee omenească”.

De astă dată, B. Zilber exagerează, afirmînd că L. Pătrășcanu ar fi fost *singurul* „care imaginase și realizase o idee omenească”. Este de crezut că ceea ce îl determină pe B.Z. să se situeze alături de adevăr e propriul său sentiment de culpabilitate față de Pătrășcanu, de a cărui soartă se simte profund răspunzător (vezi manevrele din perioada procesului): „Nu știu pe cine l-a făcut socialismul fericit. Mie mi-a luat o treime din viață și mi-a încercat puținul [pe] care-l mai am de trăit cu umbre care-mi apasă creierul. Există oare

cineva care să fi fost comunist și să nu fi făcut nici un rău semenilor săi? Cel puțin o dată a mințit, cu nerușinare, în justificarea unei crime, cel puțin o dată a acuzat fărmic și a fost de acord cu o infamie”. Belu Zilber scrie cu o anumită exaltare despre rolul jucat de L. Pătrășcanu în pregătirea actului de la 23 August, ca și cum ar dori, astfel, să-și plătească o datorie de onoare, față de cel pe care l-a jertfit, mai mult sau mai puțin conștient.

În altă ordine de idei, nedumerește faptul că B.Z. îl pomenește de prea puține ori pe E. Bodnăraș. Oare să nu-și fi dat seama că acesta reprezintă un ax central al întregii operațiuni? Poate că pe B. Zilber nu-l impresiona peste măsură cariera de spion a celui alt, de vreme ce el însuși fusese condamnat, în 1931, de către Curtea Marțială, ca spion sovietic (din păcate, B.Z. nu da absolut nici o explicație în legătură cu amințitul „incident” biografic). Oricum, din cele spuse și răspuse de Ana Pauker și Vasile Luca se deduce, lesne, că partea sovietică - în coaliția Alianților - *temporiza* într-adins lucrurile, contactele diplomatice, în așa fel încît să-i lase mereu cale liberă Armatei Roșii, „descalécării militare”. Conducerea Kremlinului dorea ca România să fie ocupată *manu militari*, ceea ce ar fi înlesnit, prompt, trecerea la comunizarea țării. Declanșarea ofensivei Fronturilor 2 și 3 ucrainiene, pe direcția Iași-Chișinău, la 20 august 1944, cînd „conjurații” stabilisera drept dată a declanșării acțiunii lor ziua de 26 august 1944, nu poate fi doar o simplă coincidență; mai ales că segmentul Iași-București cerea, pentru a fi parcurs, cam o săptămînă. De regulă, Armata Roșie își desfășura operațiunile ofensive și pe baza informațiilor secrete transmise la Centru din zonele fronturilor. În capitala României se găsește, de altminteri, un radiist sovietic (pe lîngă cine știe cîți alții!), pe nume Mitea, agent N.K.V.D., aflat în strînsă relație cu conducerea P.C.R.-ului. Prin urmare, Bodnăraș și ceilalți comuniști aveau mijloace de comunicare cu Centrala.

Diviziile roșii

AM MAI SCRIS, pe parcursul anilor, despre o împrejurare petrecută la 31 august 1944 (după alții în 14, în 15, în 16 septembrie): la revenirea Anei Pauker în București, cu un avion militar sovietic, printre cei sosiți în întîmpinare se număra și Gheorghe Gheorghiu-Dej, alături de care se afla și Ștefan Voicu (persoana care mi-a dat să citesc, în urmă cu decenii, un text referitor la scena cu pricina). Iată că textul de odinioară se confirmă și în cele scrise de B. Zilber. Deci: după aterizare, atunci cînd *Gh. Gh.-Dej* a avut tendința de a o îmbrățișa „tovărășeste” pe cunoscuta militanta, aceasta l-a oprit printr-un gest scurt, ferm, și i-a cerut ca, mai întîi, să-i răspundă la două întrebări. A doua întrebare suna astfel (citez din memorie): „Cine v-a îngăduit să vă coalizați cu Regele, cînd Armata Roșie ar fi putut elibera ea singură România, sprijinind imediat instalarea unui regim comunist? Așa o să mai avem nevoie de doi, trei ani ca să scăpăm de monarhie...” „Predicția „doi, trei ani” va fi validată de istoria gîndită și poruncită de Moscova. Și zice iarăși Belu Zilber, în stilul său caracteristic: „Am trăit lîngă dînsul [Pătrășcanu] aproape zi de zi, din februarie pînă în august 1944, și l-am

unele zile zbuciumate

văzut cum a construit participarea comunistă la lovitură de stat de la 23 August, denumită astăzi «insurecția armată». Oamenii din jurul Palatului nu păreau să cunoască forța noastră reală, dar mizau pe noi. Că partidul [il] avea pe Stalin în mină, pe lângă diviziile roșii din afara, dispuneam și de divizii roșii înăuntru. Astfel, diviziile generalilor regali n-ar fi fost suficiente pentru a face față diviziilor hitleriste, și comuniștii n-ar fi avut un cuvânt major în complot. Trebuia deci demonstrat că dispunem și de mari forțe interne [...] Era necesară și o forță militară comunistă. Ni s-a cerut și a trebuit să spunem deschis ce și unde avem armate subterane... Capitala figura cu 12.000 de oameni, Ploiești cu 90-100, Brașovul cu 70-80, Galații cu 50-60, Timișoara cu tot atâția... Disproporția mi se păru cu atât mai mare, cu cât, în pofida aplicării stricte a regulilor conspirative, nu auzisem de nimeni care să facă parte dintr-o asemenea organizație și nici Siguranța Generală nu operase de mult nici o arestare. De altfel, 12.000 de comuniști înarmați la București ar fi fost cu totul suficient pentru a cuceri puterea politică fără ajutorul Regelui și al generalilor săi. Am predat lista cerută, partenerilor noștri din Blocul Național, care s-au îngrozit de armata noastră invizibilă.

Manifestul Comandamentului formațiunilor de luptă patriotice, semnat Emil I. Bodnăraș, spune printre altele: „... înrolați-vă în detașamentele patriotice. Prezentați-vă la locurile indicate în comunicatele noastre, cu arme sau fără arme. *Capitala țării, inima mișcării de eliberare națională, trebuie ținută cu orice preț!*” Este greu de crezut, astăzi, că aria de distribuire a acestor manifeste, inclusiv influența exercitată de ele în rindul populației, ar fi fost mare. De fapt, Armata Română a rezolvat - și în Capitală - toate situațiile conflictuale, fiind un exemplu de ordine, disciplină și eroism: „După cinci zile de grele și neîntrerupte lupte, unitățile însărcinate cu siguranța și apărarea Capitalei au înfruntat definitiv trupele naziste care atacau de pe uscat și din aer orașul București” (din *Ordinul de zi* - 30 august 1944). Sovieticii intră în Capitală - eliberată de către forțele locale - abia în dimineața de 31 august. Și totuși, în zorii zilei de 12 septembrie 1944, la Moscova, atunci când delegații români la semnarea Convenției de Armistițiu se îndreptau spre Kremlin, salve de tun se trăgeau în cinstea... „eliberării cetății București”. Mărunte trcuri psihologice!

Surpriza

AR MAI FI de remarcat faptul că, la 23 August 1944, P.C.R.-ul a fost depășit de evenimente, incomplet informat asupra celor puse la cale, inițial, pentru simbata 26 august. Să fi fost vorba de o precauție suplimentară, de ultimă oră, a cercurilor Palatului Regal? Există un document care confirmă ipoteza: o scrisoare expediată din Elveția, de Ion Mociony-Stircea - după știința mea - nepublicată pînă astăzi, adresată doctorului Vasile Cîrstea din Sinaia, fost medic personal al Regelui Mihai I (destinatarul mi-a arătat-o în urmă cu mulți ani). Epistola confirmă faptele: în august 1944, în vila doctorului fusese găzduit un căpitan care lucra la cabinetul Mareșalului; într-una din zile a sunat telefonul (cu derivație), iar

doamna dr. Cîrstea, în mod reflex sau din curiozitate, a ridicat receptorul suplimentar, auzind că ofițerul în cauză este atenționat să se afle la telefon în după-amiaza aceleiași zile, la ora 17, în vederea unei comunicări urgente și cifrate. La prinz, doamna Cîrstea i-a relatat soțului cele întâmplate, doctorul a decis să-l informeze direct pe Suveran. Regele l-a desemnat pe Mociony-Stircea să intercepteze convorbirea, căci Palatul cunoștea cifrul antonescian... Comunicarea îi ordona căpitanului să se deplaseze imediat nu la București, ci într-o altă localitate (nu mai țin minte care anume), deoarece linia de rezistență a Armatei Române se modifică... Pe temeiul celor aflate prin pur hazard, Regele ia hotărîrea de a pleca, numaidecît, în Capitală, unde se decide declanșarea operațiunilor la 23 August 1944, în loc de 26 ale aceleiași luni. În trecut s-a încercat punerea în circulație a acestui adevăr istoric (confirmat, minuțios, și în epistola lui Stircea). Dr. Cîrstea a povestit împrejurarea fiind filmat de o echipă (pare-se de la studioul „Al Sahia”), dar, la viziune, generalul Dumitru Dămăceanu s-a împotrivit păstrării respectivei dezvăluiri, deoarece, susținea cenzorul, altminteri s-ar vedea că partidul n-a fost pregătit pentru evenimentele de la 23 August 1944...

Dar putem cita și alte probe care demonstrează, neîndoios, același fapt: „În ziua de 23 August cel adevărat, pe la zece seara, [Bodnăraș] m-a chemat la telefon să mă întrebe ce se întâmplase. El știa că lovitură trebuia să aibă loc în ziua de 26 august, dar nu avea nici telefon (acum de unde vorbea?), nici aparat de radio. Era probabil ultimul om din lume care a aflat despre lovitură de stat” (B. Zilber). Ciudată neconcordanță! M. Sebastian notează în jurnalul său: „Noaptea de miercuri spre joi [23/24 august] - petrecută cu Patrășcanu, Belu [Zilber] și atîția alții, imediat după lovitură de stat, în casa din Strada Armenească...”, unde se lucra o ediție legală a *României libere*... Altă versiune: E.B. circula în mașina condusă de Mihai Calin, lumea din jur își manifestă bucuria, „E pace!”, deci după difuzarea Proclamației regale. În schimb, Patrășcanu povestește c-ar fi fost chemat de către Rege, în 23 August, că s-a învîrtit mult prin zona Palatului, ferindu-se să intre pe lumină, așadar nu știa ce se întâmplase. Mai mult, chiar, primul număr legal al „României libere” va apărea în două ediții complet deosebite, tocmai fiindcă nu exista o corelare corespunzătoare (a doua zi, lucrurile vor intra în normal).

De la B. Zilber n-avem ce afla în plus asupra nopții cruciale de 23/24 august 1944. Iată-l amintindu-și: „În dimineața zilei de 24 august am ieșit din casă să văd cum arată strada după memorabilul eveniment. Am asistat vreme de o oră la un spectacol din cruciada copiilor. Sute și sute de tineri treceau în coloane tăcute spre nord. Cîte unul cu o cască militară, majoritatea cu centuroane, cițiva cu stilete, unul cu o bardă [...] În aceeași dimineață, Patrășcanu m-a trimis în Aleea Alexandru nr. 3, unde se stabilise comandamentul «forțelor patriotice», să-i cer lui Emil Bodnăraș comandantul acestor forțe, patru revolwere pentru noi, cei nedestinați să înfruntăm focul mitralierelor hitleriste [...] La mijloc, în parc, copii se agitau, cu mindria copiilor, cînd se joacă de-a războiul. În poarta cea mare l-am găsit chiar pe comandant, Emil Bodnăraș, cu

figura energică, îmbrăcat cu knickerbockeri, pe un braț cu o brasardă roșie și una tricoloră, semne distinctivă și totuși confundate ale patriei și socialismului [inexact! n-au existat banderole roșii în incinta Comandamentului Militar al Capitalei, care funcționa aici]. După ce i-am spus care este rostul vizitei mele, mi-a dat o carte de vizită tipărită de cu vreme în tipografia ilegală a partidului, pe care am citit «Emil Bodnăraș, Comandant al Forțelor Patriotice» [detaliu incredibil]. Mi-a dat misiunea s-o public în primul număr al *României libere* legale, în curs de redactare [la ora aceea apăruse și încă în doua variante]. Tot norodul trebuia să afle cine este căpitanul castei revoluționare. Apoi, după ce a primit armamentul cerut, E.B. îl conduce pe B. Zilber: „În momentul despărțirii, dintr-o mașină D.K.V., condusă de Ion Gheorghe Maurer, a coborît Gheorghe Gheorghiu-Dej care, douăzeci și cinci de ani după aceea, urma să fie inițiatorul, organizatorul și conducătorul insurecției armate de la 23 August”. Reiese limpede că venise la București abia în 24. A doua zi, „fiind trimis de Patrășcanu să afle de la generalul Iosif Teodorescu, comandantul Armatei [șeful C.M.C.-ului] care este situația pe front [deci în cît timp vor ajunge sovieticii la București], după ce acesta îmi dădu explicațiile cerute, a adăugat: «Spune, te rog, d-lui Patrășcanu să scoată copiii aștia din curte, fiindcă ne incurcă»”.

Adevărul ca fapt

IN REALITATE, întreaga operațiune s-a aflat în mîinile celor din C.M.C., avîndu-l pe colonelul Dumitru Dămăceanu (care stabilise excelente raporturi de colaborare cu E. Bodnăraș) drept șef al Statului Major: „La ordinul generalilor comandanți, soldații români au depus armele [de fapt au întors armele împotriva hitleriștilor], sovieticii i-au luat prizonieri - cred că vreo 120.000 [160.000] - le-a luat armamentul ca pradă de război și n-au semnat armistițiul decît atunci cînd un comunicat militar a anunțat ocuparea «cetății București»”.

La șosea, în clădirea mare funcționa de mult Comandamentul Militar al Capitalei, iar în clădirea mică, la numărul 3 pe Aleea Alexandru, Serviciul Auto al C.M.C.-ului. Aici, într-un garaj de la parter, se împărțeau acum pistoale dintr-o ladă; cel înarmat își spunea numele și adresa pe care un civil cu brasardă „P” le trecea într-un tabel, nu înainte de a-i fi dat nou-venitului o banderolă tricoloră... La masa respectivă nici nu era coadă. Tinerii se plimbau apoi prin curtea spațioasă, așteptînd ordine. O scurtă acțiune s- desfășurat pe aceeași alee, la numărul 2, unde trupe românești blocaseră Comandamentul Marinei germane. Clădirea albă fusese înconjurată, la un moment dat, și de „copiii” înrolați în F.L.P., folosiți drept masă de manevră psihologică (aproximativ 200 de oameni); o delegație militară a pătruns în incinta hitleristă, pentru parlamentari. După o vreme, anunțîndu-se că nemții se predau, au izbucnit aplauze ca la teatru. Nu s-a tras nici un foc de armă. Inamicul dezarmat ieșea cu brațele în aer. Atît. Lucrurile s-au petrecut identic la Ambasada germană, într-alte locuri. După opinia lui B. Zilber, „Forțele cu care a operat Patrășcanu [și ceilalți, mai cu seamă Emil

Bodnăraș] fuseseră, în primul rînd, iluzia oamenilor regali că Stalin va fi indulgent, cînd va afla de colaborarea comuniștilor români la o lovitură de stat regală [subl. ns]”. El, L. Patrășcanu, care „nu avea pasiunea jocurilor, a jucat cu cărți proaste, însă la miză maximă și a cîștigat”, rămînînd înscris în istorie. Concluzia lui B.Z. este pe puțin hazardată: „Ca și în industria lui I.L. Caragiale, insurecția noastră armată a fost mare, eroică, superb organizată, dar n-a existat (subl. ns.)”. După această veselă chermesă, s-au scris mii de pagini despre ce a fost și cum a fost. Vreme îndelungată Armata Roșie ne-a eliberat... Comentatorul pune totuși punctul pe i scriînd: „La București, Gheorghe Gheorghiu-Dej l-a găsit pe fostul lui coleg de la Doftana, Emil Bodnăraș, fost spion sovietic, numit rezident al N.K.V.D.-ului imediat după intrarea Armatei Roșii în București”. Fară doar și poate se cuvine a repeta afirmația potrivit căreia L. Patrășcanu ar fi fost un fel de *factotum* al spectaculoasei schimbări de front operate la 23 August 1944, „omul care inițiasă 23 August-ul”. Expert în paradoxuri, B. Zilber fabulează: „Patrășcanu a reușit mai bine decît spera. În afară de 23 August, asasinarea lui este singura lui mare reușită”. Spune acest lucru chiar acela care i-a dat un brînci mortal. „Pacaliți n-au fost numai Regele și anturajul său. Hitleriștii, cu proasta lor părere despre români și buna lor părere despre Antonescu, nu-și inchipuiau că, într-o țară unde n-au existat partizani, toți generalii vor asculta de ordinul Regelui și toți soldații de ordinul generalilor” (germanii dispuneau de 8.000 combatanți, românii - doar 5.000).

Adevăratul personaj-cheie care se păstrează, întruna, cu talent și profesionalism, în umbra evenimentelor puse la cale, este Emil Bodnăraș, care și-a îndeplinit exemplar misiunile primite de la Centru, longeviv în „cariera politică”, gata oricînd să slujească imperativele „internaționalismului proletar”: „La 23 August 1945, declarată sărbătoare națională, l-am văzut pe comandantul Forțelor Patriotice, înfășurat într-un drapel tricolor, în fruntea unei superbe coloane de muncitori în salopete și înarmați cu balalaici, defilînd în fața mareșalului Tolbuhin. În anii următori a început să primească defilarea luptătorilor de la 23 August 1944 calare pe cal sur...” Dar „actorul din procesul Patrășcanu” sublinează obsesiv aportul lui L.P.: „Meritele lui Patrășcanu în lovitură de stat de la 23 August sînt indiscutabil foarte mari, hotărîtoare. Fară inițiativa lui, fără încrederea și simpatia pe care le inspirase Regelui și oamenilor palatului - probabil, în primul rînd, din cauza originii lui boierești -, fără dorința lui intimă de a evita inutile vărsări de sînge, lovitură de stat n-ar fi avut loc sau [le]-jar fi dat prilejul hitleriștilor să facă în România ce au făcut în Ungaria. Aceste merite i-au fost fatale. Aici își are, cred, sursa și dezastrul lui [executat!] și al meu [17 ani de închisoare!]”.

În impresionanta-i depoziție, Belu Zilber omite să introducă măcar o singură frază prin care să acuze *reforma juridică* gîndită și legiferată de L. Patrășcanu însuși, favorizînd nedreptățirea gravă a numeroase straturi sociale, în numele intangibilei „lupte de clasă”. Într-adevăr, iadul e pavat de obicei cu bune intenții! Iadul autorului nu a făcut excepție de la regulă.

Mihai Stoian

CRONICA DRAMATICĂ

de Marina
Constantinescu

DEȘI școlile de teatru au acum un număr mare de absolvenți-regizori, destul de greu putem vorbi despre profiluri interesante, cu vină, ce promit, cu alte cuvinte. Pe un culoar favorabil au intrat Felix Alexa și Beatrice Bleont, ocrotit și incurajat a fost Cristian Theodor Popescu și, de curind, studentul Vlad Massaci a intrat în circuitul atenției cu spectacolul *Lecția*, făcut la Academie și preluat de Teatrul Bulandra și cu *Trei femei înalte* de la Teatrul de Comedie. Mai puțin spectaculoasă a fost intrarea în arena profesionistă a regizoarei Anca Bradu, colegă de promoție cu Cristian Theodor Popescu la clasa profesorului Valeriu Moisesescu. Anca Bradu, mai puțin preocupată de un debut zgomotos, și-a construit un drum pe o curbă ascendentă, cu o maximă seriozitate profesională, fără să se grăbească. Spectacolele ei de la Teatrul Național din Cluj sau din Tîrgu-Mureș lasau să

Teatrul Național Cluj-Napoca - *Cel care primește palme* de Leonid Andreev. Regia artistică: Anca Bradu. Scenografia: Lia Maria Vasilescu. Mișcare scenică: Mălina Andrei. Muzica originală compusă și interpretată de Mihai Comănici. Distribuția: Anton Tauf, Irina Wintze, Cornel Răileanu, Viorica Mischilea, Ion Marian, Bucur Stan, Gelu Bogdan Ivașcu, Doru Surcel, Dan Chioresan, Ruslan Bârlea, Mihai Comănici, Paul Basarab, Ligia Moga, Lucia Wanda Toma, Maria Seleş, Ioan Isaiu, Adriana Băilescu, Carmen Culcer, Geanina Călinescu, Mirela Dragu, Frederik Slavici.

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel
Șușară

DUPĂ 1990 arta românească a fost puternic marcată de două tendințe majore și egal îndreptățite în contextul dat: cea autohtonistă și cea sincronistă. Prima urmărea, pe lingă impunerea unui set de idei din sfera spiritualității creștine, resuscitarea unor tipare formale sistematic reprimite în anii comunismului, iar cea de-a doua a încercat, destul de timid la început și din ce în ce mai hotărât ulterior, integrarea în sistemul european de valori artistice. Deși, aparent, exprimate spontan, aceste orientări se sprijineau pe tipare educaționale și pe repere morale oarecum previzibile. Mișcarea autohtonistă a mobilizat, în general, artiști aparținând generației deplin maturizate, pentru care valorile spirituale au constituit forme tacite de rezistență, în vreme ce tendința sincronistă a fost explicit susținută de către artiști din generațiile mai tinere, a căror voință de comunicare și deschidere depășea cu mult simpla nostalgie recuperatoare. Oricât de legitime ideologic și de îndreptățite ca experiență formală nemijlocită, aceste manifestări puternic polarizate nu puteau rămâne mult timp într-un asemenea regim de exclusivitate. Răspunsul, chiar dacă neformulat încă tranșant, plutea în aer ca o promisiune vagă. Și, în ultima perioadă, lucrurile au început să capete deja un contur și să se constituie în adevărate alternative. Cele mai tinere promoții de artiști, pentru care mitul valorilor naționale, cu subtila sa coloratură ideologică, nu mai reprezintă un subiect de fascinație, iar spațiul european incetează a mai fi unul exterior, au îmbogățit pei-

se vadă tușa unui regizor talentat, inteligent, care prețuiește actorul și știe să lucreze cu el. Aceste montări erau tot atâtea tatonări ale propriului drum de expresie artistică. Am urmărit-o pe Anca Bradu la atelierul Cehov, ținut de Radu Penciușescu în vara lui '97, la Olănești. Inhibată la început, plină de frici și ezitantă (chiar nesigură), Anca Bradu a făcut însă unul dintre cele mai frumoase exerciții pe o scenă din finalul *Livezii de vișini*. Mărturisesc că acest travaliu de la Olănești, supravegheat și dirijat de Radu Penciușescu, mi-a atras atenția cu adevărat asupra personalității regizoarei, poate într-o mai mare măsură decît spectacolele realizate pînă atunci.

Acesta a fost un motiv în plus pentru care am acceptat invitația, de curînd, la premiera cu *Cel care primește palme* de Leonid Andreev, la Teatrul Național din Cluj, în regia Ancăi Bradu. Pare surprinzătoare opțiunea pentru acest text dificil, cu numeroase elemente de melodramă, care pot determina o alunecare spre simplism. Modalitatea prin care Anca Bradu și-a decupat piesa, eludînd pasaje sau creînd o nouă ordine pentru altele, transformă o dramoletă din lumea circului într-o problemă fundamental existențială, studiînd practic fețele eșecului uman într-un spațiu în care domină totala confuzie a valorilor. Scirbit de impostura breslei sale, un mare artist se leapădă de propria-i identitate, pe care și-o lasă la ușa unui circ. Îmbracă fără prea mari greutăți costumul clovnului, al bufonului și devine *Cel* sau

„Cel care primește palme“, numele său de pe afișul circuitului Briquet. Dar nici această lume de hocus-pocus, nici această arenă a vieții și a morții nu este scutită de compromisuri, de erori inacceptabile. Un pierde-vară, un profitor incorigibil, contele Mancini, trăiește grație fiicei sale, talentata Consuella, călăreata de cai sau „Regina tangoului pe cai“ la circuitul Briquet. Asta nu-i ajunge lui Mancini. Pentru a ieși din nesiguranța provizoratului, pentru a se căpătuî practică, Mancini își vinde copila unui baron bătrîn, plat, insensibil, un comerciant de suflete. Îndrăgostit de Consuella, frămîntat de destinul ei incredințat baronului, Cel o otrăvește înaintea nunții, punîndu-și apoi capăt zilelor.

Povestită așa, piesa are, desigur, aerul unei melodrame ca multe altele. Anca Bradu a epurat textul de zonele facile, i-a sporit tensiunea, a amplificat conflictele, a concretizat în relațiile de pe scenă conotațiile unei lumi care merge pe sîrmă. Există, însă, și momente în care povestea, story-ul piesei, se descifrează mai greu. Spectacolul are ceva din atmosfera filmelor lui Chaplin sau Fellini, din dramatismul lor. Și mai are un fior rusesc, de disperare și neputință. Comentariul muzical mi s-a părut extrem de rafinat și de inspirat, atît în execuțiile live, cît și pe banda sonoră aleasă. Pașii-etichetă ai mișcării scenice semnați de Mălina Andrei sînt cei ai tangoului, un tango al morții pe care Irina Wintze - Consuella îl investește cu tensiune, tragism, disperare și resem-

nare. Martinez Estrada în *Radiografia pampei* face una dintre cele mai interesante analize asupra acestui dans. „Tangoul este un dans lipsit de sufl, un dans pentru automate, pentru persoane care au renunțat la complicațiile vieții spirituale și se refugiază în vis (sau moarte, în cazul nostru). Este detașarea“ - spune Estrada. În spectacol, tangoul Consuellei este pactul cu moartea spre care se îndreaptă fără să știe. Construit cu forță și rigoare, cu nuanțe, *Cel care primește palme* este un spectacol solid iar Anca Bradu știe exact ce vrea, este stăpînă pe toate pîrghiile și pe propriile mijloace. Actorii distribuiți sînt, mulți dintre ei, cu o clasă peste ce au arătat pînă acum. Protagonistii rămîn, indiscutabil Irina Wintze în Consuella, ineputabilă în revolta și inocența ei tragică și copilăroasă, femeie-fetiță, Anton Tauf în Cel, dramatic și ludic, Cornel Răileanu în Mancini, Viorica Mischilea în Zinida, imblinzitoare de lei. Fiecare din partiturile mai mici, are în spectacol un semn, o particularitate (de remarcat, Lucia Wanda Toma). Mai puțin ofertantă este scenografia Liei Maria Vasilescu, făcută cam la prima mînă, cu o tușă ce duce cu gîndul la stilul consacrat al Adrianei Grand.

Cel care primește palme este un spectacol important al Teatrului Național din Cluj și ne mută definitiv, în ceea ce o privește pe tînăra regizoare Anca Bradu, din zona incertitudinilor în aceea a certitudinilor. Anca Bradu va avea ceva de spus în teatrul românesc.

Restaurarea imaginii

zate prin decupaj și desene avînd ca suport piatra de rîu -, se sprijină în cea mai mare parte, pe același inventar de semne. După experimentarea mai multor variante expresive, de la un figurativism schematic la interpretarea imaginii zoomorfe, de la compoziția rectangulară la focalizările circulare, el a ajuns, în această etapă, la forme complexe de modulare pornind de la cele mai puțin spectaculoase elemente geometrice. Întregul eșafodaj al imaginii, extensiile și ritmurile acesteia, indiferent de registrul stilistic și de unghiul de lectură, sînt efectul ineputabilei capacități de combinare a formei cilindrice, adică a *tubului*. În substratul acestui proiect pot fi identificate două atitudini diferite care trimit direct la spațiul limbajului și la modalitățile de construcție a imaginii; mai întîi, una polemică, de ordin moral, vizînd recuperarea în expresie a unor moduli principali inerti și, în al doilea rînd, una afirmativă, a cărei finalitate este tocmai acreditarea ideii formative. Performanța lui Andrei Mănescu, pornind de la aceste observații, constă în bogăția și în marea diversitate a formelor pe care el le realizează cu mijloace atît de simple. Prin neobositul joc al combinațiilor, prin permanenta regîndire a sintaxei imaginii, artistul realizează un registru formal ce acoperă toate sugestiile unei lumi care se autogenerează cu vitalitatea realității însăși, în plina ei expansiune. Existența minerală, austeră și definitivă ca structură, glisează pe nesimțite către imaginea vag anatomică, fremătătoare și animată de pulsuni viscereale, pentru ca, într-o altă ipostază, totul să se transforme în

glosă culturală și în comentariu pe marginea unui alfabet bizar. Această ambiguitate continuă la nivelul reprezentării convenționale este preluată și adîncită prin sugerarea directă a coabitării codului cultural cu obiectul preluat direct din hazardul naturii. Piatra de rîu, modelată stihial și indiferentă ca sens, este brusc transferată într-un alt cîmp de semnificații nu numai prin intervenția nemijlocită a artistului, ci și prin gestul mai larg al identificării și, mai apoi, al prelevării. Într-un univers de semne volatile și imponderabile, ea introduce ideea gravitației, a solidității și a permanenței în raport cu nenumărații agenți ai erodării materiei. Și poate că revenirea la imagine, la obiectul definitiv și la tehnicile îndelung verificate, cum este, de pildă, gravura, semnifică, în profunzimea actului artistic, tocmai această nevoie imperativă de a înfrînge atît capcanele efemerului, cît și supralicitarea sensurilor adiționale. Protejată de somațiile existenței imediate, dar și de crispările ieșirii definitive din lume, arta își ia, astfel, răgazul unei clipe de respirație liberă. Tinerii artiști au intuit acest fapt și s-au transformat spontan în purtătorii lui de cuvînt. Iar Andrei Mănescu, prin recenta sa expoziție de la Centrul Cultural Maghiar, dar și prin totalitatea preocupărilor sale, este unul dintre cei mai importanți mesageri ai noului val. Conjugînd firesc acuratețea atitudinii cu seriozitatea profesională și cu o remarcabilă coerență interioară, el este deja o prezență artistică certă și un nume despre care se va mai vorbi, cu adevărat, abia de acum înainte.

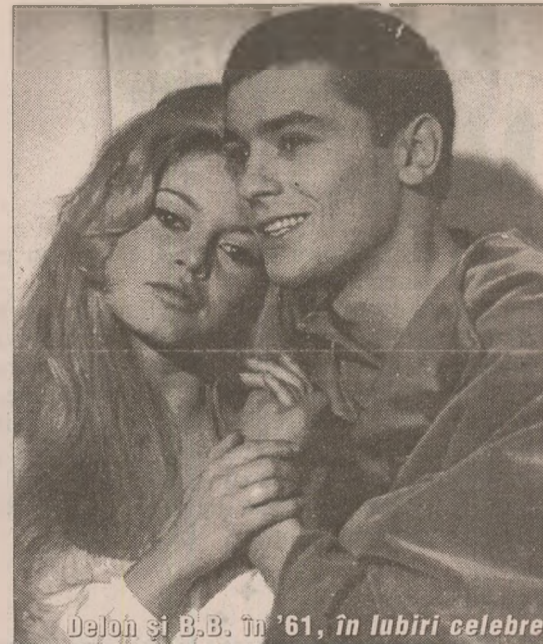
Ce mai gîndește Alain Delon

O BRIGITTE BARDOT îmbătrînită urît îl pune în valoare, indirect și fără să o știe, pe Alain Delon, cel îmbătrînit frumos. La 62 de ani, chiar dacă pîndit de o legitimă acreală, Alain Delon a reușit să-și păstreze suplețea, franchețea, nonconformismul care i-au făcut, întotdeauna, farmecul. Și care l-au făcut, mereu, „un dificil”. Ce fel de dificil? Joseph Losey spunea: «Alain e unul dintre acele talente alese, care pot fi ferice că sînt considerate „dificile”. Pentru mine acest cuvînt înseamnă profesionalism, exigență, devotament în munca, căldură și dragoste.»

Un regizor francez de marcă, René Clément, sem-

nala o particularitate a lui Delon: „e unul dintre puținii oameni care știu să-și exprime recunoștința, chiar și după ce au devenit vedete.” O vedetă în care, un gazetar strălucit ca Jean Cau, regretatul comentator al „Paris Match”-ului, vedea „o eternă combinație de înger și de golan, de atacuri și de retrageri de felină, de umbre în brutal contrast cu lumina”. Jean Cau și Alain Delon au fost buni prieteni. De curînd, într-un interviu, Delon l-a citat pe Cau, și a sa formulă antologică: „Idiotenia dreptei face triumful stîngii...”

lata citeva extrase din presa franceză, utile pentru înțelegerea lui Alain Delon cel de azi.

Delon și B.B. în '61, în iubiri celebre

DE PILDĂ, întrebat ce părere are de faptul că Tony Blair a fost desemnat de o revistă „omul european al anului”, Delon răspunde: „Sincer vorbind, nu-mi place Anglia, țara asta care a vrut întotdeauna să se distingă de Europa și de vecinii ei. Toți conduc pe dreapta, englezii trebuie să conducă pe stînga. Toată lumea schimbă ora, ei trebuie să păstreze o oră diferență. Demarcația asta nu e neapărat un semn de inteligență... Tony Blair, omul anului? Dar ce a făcut excepțional? Mă impresio-

nează la fel de mult ca și cînd aș auzi că femeia europeană a anului a fost desemnată Claudia Schiffer (...). Dacă sînt european? Sint, pentru că sînt profund anti-american. Americanii fac tot ce pot ca să se opună unei Europe unite, așa cum le e frică de China, de Asia, de tot ce le-ar putea afecta hegemonia. În acest sens sînt pentru „Europa unită”; am fi la fel de puternici, dacă nu mai puternici decît americanii. Am evita să fim colonizați de Coca-Cola, McDonald, Burger King și James Bond 007.(...) Franța de azi nu

mai are aura pe care o avea pe vremea unui anumit general... Totuși, se ține bine. Poporul francez nu-i merge prea bine.(...) Dacă Franța, azi, nu joacă rolul pe care ar trebui să-l joace, de vină sînt oamenii politici. Singurul lucru care îi interesează este să cucerească puterea și să o păstreze.(...) Nu vîd cum se poate cîștiga mai mult muncind mai puțin. De cîțiva ani, sînt tot felul de „mişcări” pentru mai mult timp liber, mai multe vacanțe, mai mulți bani, mai multe avantaje și mai puțină muncă. Sînt cu totul de acord. Pun doar o întrebare: cine plătește? (...) Statul providențial e la datorie. Vacanțele? Statul plătește. Deficitele publice? Statul plătește. Și care va fi rezultatul? Absurd. Cetățeanul e cel care plătește taxele și impozitele crescînde, țigările și benzina tot mai scumpe“... (Delon, mon frère... va fi gîndind, aici, cititorul dimbovițean).

Cu același ton de un umor amar, Delon privește și televiziunea („nu mă uit, nici eu nici copiii”), calculatoarele și revoluția informatică („eu sînt un conservator, un paseist”), secolul XXI, moda, școala... Delon, căsătorit cu o femeie cu treizeci de ani mai tînără decît el, are doi copii, un băiat și o fată: „mi se pare grav că, la școală, copiii sînt invitați să îi spună pe nume învățătoarei! Nu mai există nici un respect.(...) Cred că, la școală, copiilor ar

trebui să li se insuflă simțul datoriei, al onoarei, al cuvîntului dat, al respectului față de sine și față de celălalt, al patriei. N-ați remarcat că aceste cuvinte au dispărut din vocabularul nostru? (...) Am considerat întotdeauna viața un joc. Și nu există joc fără reguli.(...) Cel mai frumos cadou, pentru mine, e să-mi vad copiii, de Moș Crăciun, desfăcîndu-și pachetele pe care eu și Rosalie le pregătăm cu o zi înainte. Cel mai frumos lucru pe lumea asta e inocența, cea care și pleacă cel mai repede. Fetița mea are șapte ani și, anul ăsta, a mai crezut în Moș Crăciun, deși la școală, colegii au ris de ea. La anul, gata...

...E ignobil ce se întîmplă: decizia justiției de a-l dezgropa pe Yves Montand ca să fie efectuat un test ADN! Asta ar crea un precedent. Cine-mi garantează că n-o să vină să mă scoată din mormînt și pe mine, peste douăzeci de ani? Aș vrea să fiu sigur că n-o să fiu sîciit. E dreptul meu. Ce înseamnă asta? Să fiu obligat să mă ard? Cenușa lui Montherlant a fost aruncată în Tiber, a lui Gabin în mare. Eram și eu, atunci, pe vapor... Îmi vine să merg și să mă culc deasupra mormîntului lui Yves Montand, ca să împiedic această oroare...”

Prezentare, traducere și adaptare
Eugenia Vodă

MUZICĂ

O evocare Myriam Marbe (1931-1997)

IN ANII tinereții, care au fost aceia ai unei generații trecute prin studii de muzică în jurul anilor '50, Myriam Marbe a început a fi compozitoare cu mai multe serii de lieduri: primul, datînd chiar din 1950, pe versuri de Tudor Arghezi (Colind). El era, pe vremea aceea, semnul că a început a lucra în justa logică a unei bune educații culturale care o proteja de erori conjuncturale proiectînd-o, în același timp, într-un posibil impas conflictual. A revenit de cîteva ori la poetica argheziană inaugurînd, prin ea, plînuirea unei maniere proprii. Această, înțelegea să acorde prioritate formulării muzicale a metaforei poetice în structuri potrivite care basculau simetriile retoricii tradiționale. A devenit această opțiune, în multe și cu adevărat inedite compoziții, o chestiune de disciplină. Căuta un sistem, o ordine de referință: era timpul descoperirii febrile (chiar dacă sau tocmai de aceea departe de ochii lumii) a sistemelor strict elaborate, vremea adopțării cu intransigență doctrinară a limbajelor propulsate de modernitatea secolului XX. Opoziție la dictatul popularismului partinic. Myriam Marbe s-a atașat celui grup de compozitori care sunt astăzi linia numărul unu a muzi-

cii românești; evaluate corect, de multă vreme, operele lor au intrat în Europa, au trecut oceanele fără ca vreun for tutelar să le împingă, să le ajute, să le ocrotească. A fost, în toate cazurile, rezultatul unui efort personal, propulsat de naturi individuale reprezentînd depotrivă talente și inteligență.

Locul aparte al operei semnate de Myriam Marbe și încheiate atît de brutal, în preajma Crăciunului, și-a rostuit temeinic grădina cu straturi florale alese și combinate cu tot atîta erudiție cît și spontaneitate. A fost, așa cum spunea cîndva autoarea, „o atitudine”, aceea de a nu justifica niciodată o lucrare prin fastul sau noutatea tehnicii puse în evidență, ci prin rezultatul estetic, căruia nu i-au lipsit imaginația, surprizele, diversitatea, o mereu interpretabilă vocație culturală, neastîmpărul unui joc - la vedere sau ascuns - alunecarea de la simplitatea elementară a motivului ales la abstractizarea motivației inițitoare.

Sistemul trebuia să se contopească întocmai cu IDEEA. A fost unul din oamenii cei mai atașați de viață. Sensibilă la tot ce însemna suferință dar și vitalitate, mișcare în natură și în timp. Sunet și Ritm. Deschiderea către în afară - de acolo culegea impresiile

adunate cu o artă spontană a tezaurizării - se însoțea de un laborator interior: cu retorte misterioase unde și o sugestie fragilă se transforma în temei pentru sensuri grave. Totdeauna interesante ca asocieri intelectuale sau surse de emanație ale unui discurs (muzical) poetic.

Incantația, sondarea memoriei, seducția poveștilor cu înțelesuri abstracte, ceremonialele rituale - dar și un vers, o frază rostită de cineva în anume circumstanțe, clipocitul apei, murmure ca fundal sonor al cântecului, un clopot și o toacă sunînd împreună într-un peisaj izolat, culorile timbrale ca „subiect” ales. Vocea umană, element care a stat la originea muzicii, însoțiri insolite de instrumente (pian + clavicin + celestă), individualizări sau asamblări după criterii care definesc originalitatea unui compozitor (clarinetul; flautul cu gonguri, tam tamuri, clopote și tobe; viole; ghitare; clopote „preparate”) simplu și ingenios...

Și titlurile dintr-un catalog al creației sunt încărcate de sugestii: „Ritual pentru setea pămîntului”, „Serenata-Mică muzică a Soarelui”, „Fata cu poveste în palme”, „La parabole du grenier” („Parabola podului”), „Narratio”, „Pavană păstorească cu păsări”,

„Oiseaux artificiels” („Păsări artificiale”), „Ocolul infinitului mic pornind de la nimic”, „Timpul regăsit”, „Timpul inevitabil”... „Requiemul”, Fra Angelico - Marc Chagall - Voroneț. Culoarea albastru pentru care a contopit textul tradițional latin, liturgia bizantină, cântecul folcloric românesc al văduvelor care își plîng soții morți de parte, un fragment din rugăciunea ebraică a morților „Kadiș” și grecescul „Ania”. Cuvîntul care înseamnă durerea pur sufletească.

Pe aceste poteci a trecut Myriam Marbe consumînd, inevitabil, timpul ei de viață.

Ada Brumaru

PREPELEAC

de Constantin Toiu

ÎNSEMĂNĂRI ȘI RELUĂRI

O IDEE pentru tinerele generații, sau propunere:

„Opera de artă desăvârșită va fi aceea care mai întâi va trece neobservată, care nici măcar nu va fi remarcată; sau doar calitățile cele mai contrare, mai contradictorii în aparență; forță și gingăsie, ținută și grație, logică și părăsire de sine, precizie și poezie respirând cu atita ușurință, încât ele vor părea naturale și surprinzătoare în totul. Cea dintii renunțare ce trebuie să vină din partea ta, este aceea de a-ți uimi contemporanii.“ (André Gide)

Ritualul ca o compensație în lipsa unor formule precise ale cunoașterii. Japonezii făurind săbii în mijlocul unui ritual care nu este altceva decât formula de a construi sabia, transmisă de vechii fierari.

Ritualul a suplinit și suplinește încă mult timp formulele științifice.

Lipsa de ritual la un popor înseamnă o cunoaștere săracă, sau recent dobândită.

Ana Pauker, comunistă rafinată îndrăgostită, - se zicea - de Băzu Cantacuzino, pe urmă și de regele Mihai.

Pare ciudat, dar așa se vorbea în epocă. Atracția simțită de o femeie aproape bătrână față de bărbații frumoși, impunători, de viață nobilă. În comparație cu asta, ideologia, orice ideologie, nu mai face doi bani.

Am mai spus-o, și-o repet - biologia,... *datul natural*... învinge ideologia, tocmai din cauza imuabilității ei molipsită de ideea conservatoare că și frumosul este ceva nemișcat sau unic și absolut ca și adevărul.

Cite intenții nobile, la origine, într-un sistem politic menit să calce insensibil peste orice nu-i convine și care iese din sfera unicității sale monolitice.

Ea, distinsa femeie politică, poartă uneori un taior negru, fin, direct pe piele, și se parfumează, în cazurile respective, cu cele mai fine parfumuri pariziene.

Nu-mi iese din cap. De-aia și tot repet: înainte de a muri, ea fusese văzută mergând prin piața și

tocmindu-se aprig cu țărani: „Cam scumpi morcovii, bade!“

Istoria intimă e deseori mai teribilă.

Focul Gheenei imaginat de creștini este nimic față de o minte omenească dereglată.

Curios, Foc. Nu Îngheț. Care Îngheț face ca nimic să nu se mai miște. Pe când Focul, arzând, pune iar în mișcare materia, deși invers...

Mama Zetei,... care n-a mai ieșit din casă după 23 August 1944... spunea, ca o aristocrată ce era, - „Je ne sors plus, ils se mouchent tous dans la rue“, - că nu mai iese afară, afară din casă, pentru că toți își suflă nasul pe stradă...

Să stăm și să ne gândim bine. Aristocrația opune „revoluției“, oricum ar fi ea, adevărată, dată la cotitură, ori impusă de-a dreptul, cum ni se întâmplă nouă, - opune manierele elegante sau cuvinčioase ale insului, purtările sale. Acum îmi vine în minte că printre atâtea motive care compromit o revoluție, în timp, este și felul de a se purta, nu numai de a gândi, al individului intrat în angrenajul nou al transformării sociale.

Caracteristic revoluției este, la început măcar, brutalitatea și proastele maniere, câteodată dinadins exagerate spre a ofensa sau umili clasa doborâtă. Pe urmă, cu timpul, iarăși, eterna natură umană biruie, iar ștabii respectivi se îmburghezesc, cu fereală mai întâi, pe urmă pe față, când puterea s-a consolidat și cei ce-o dețin direct apreciază și ei o purtare aleasă, o haină bine croită, un pantof bun, cu flecul întreg totdeauna, nescilciat.

În epoca respectivă, când mama Zetei mai trăia, repetam des în sinea mea, sau le spuneam prietenilor mai apropiați vorbele bătrine „reacționare“, care întreceau, ca definiție, sau ascuțime de spirit orgolios, neapărat, ca orice spirit desăvârșit, ironiile lui Voltaire. Așa ar fi putut face sau zice și bătrînul retras la grădina sa de la Ferney, deși nu se știe... Mai degrabă, nu.

„...A fost prima lecție practică de cunoaștere a vieții, după inocentele, nesfârșitele flecăreli meta-

fizice, cu maestrul Pangloss. Bietul Pangloss, spînzurat de inchiziție, și încă prost spînzurat, de vreme ce Candid avea să-l reîntilnească în Propontide lucrîndu-și pămîntul, ca ilustrul său tată, grădina de la Ferney, - el, care mai purta pe grumaz urmele vechi ale ștreangului... Dînd cu hirlețul, Pangloss, idealistul, medita asupra deosebirii dintre „ideea de spînzurătoare“ și spînzurătoarea *propriu-zisă*, conferind celei dintii mai multă realitate decât propriu-zisei. Inchiziția de mult înțelesese acest lucru, anume că un mort, făcut scăpat, e mai pilduitor, pentru cei vii, decât un mort, mort... Pe Cune-gunda, de unde se iscă toată povestea, Candid o regăsi prea tirziu, bătrînă și urită, roabă la Constantinopol. Cu ea de mîna și cu Pangloss, idealistul, tîmăduit în fine, după atîtea amarnici confruntări cu Experiența, deschidem, osteniți, poarta grădinii Maestrului, unde Maestrul, aplecat în soarele dulce al Franței, sapă...

Cînd își înalță capul smochinit, fără a ne mai recunoaște, masca atît de clasică a ironiei sale a dispărut.

Un grădinar simplu, senin, ne privește cu fața senină și simplă a naturii de totdeauna primindu-și fiii rătăcitori, fie și astfel cum sînt, sau nu mai sînt ei, cunoscuți...“ (Din *Pretexte*, pag.7).

Voltaire a murit cu un deceniu și un an înaintea Revoluției franceze. Cine știe ce s-ar fi întîmplat cu el dacă o mai apuca... Cine știe ce ar mai fi spus, sau scris, dacă pe umeri i-ar mai fi rămas capul său rînjind...

Ghilotina, - îmi mărturisea un tînar istoric, cinic, - își avea farmecul ei. Era întii și întii un spectacol în aer liber. Cu nerăbdări tipice spectatorilor, de unde și faimoasele „tricotete“, care, ca să le mai treacă uritul, dădeau repede din andrele, în așteptarea cotigei fatale cu individul condamnat stînd drept în picioare, ori plîngînd, ori vîitîndu-se că el n-a făcut nimic, ori salutînd în batjocură Plebea, strigîndu-i în rîs, cu mîna întinsă Ave; ...pe cînd ea, Plebea, cînta imnurile ei revoluționare sugubețe... Pe cînd ședîntele noastre agramate și flecărețe de demascare...

DIASPORA LA PLURAL

de Paul Miron

Scrisoarea XII

Regensburg, vineri...

Onor. familia Alexandru Secară
Rotopânești

Dragii mei părinți,

NU V-AM mai scris de mult, primiți tăcerea mea ca un semn că sînt bine și că doar gîndurile mele cele bune vă bat la ușă cu fierbinte dorire.

După cum am mai povestit și în alte scrisori am ajuns în orașul Regensburg, unde am regăsit pe bunul meu însoțitor Schuller într-o situație nu prea fericită. L-am regăsit și l-am și pierdut. Mă sculasem alaltăieri în zori bucurîndu-mă că vom pleca repede spre München - aveam mare interes să ajung acolo; l-am căutat peste tot în hotel, pînă ce un servitor mi-a atras atenția că am un mesaj la recepție. Magistrul mă anunța în citeva rînduri că pleacă mai departe în căutarea Lolei, nu-mi spune însă unde și încotro și-mi propune să ne întîlnim într-o săptămînă în capitala Bavariei,

la familia Kaulbach.

Îmi lăsă și o scrisoare din partea unui nobil german din Sankt Petersburg, rugîndu-mă să preiau eu răspunsul. Am comandat o trăsură și am zorit birjarul să meargă ca vîntul la poliție. Am cerut audiență la comisarul care ne anchetase data trecută. A trebuit să aștept fiindcă era într-o conferință. Am deschis scrisoarea care îmi aducea mirosul ceturilor de pe Neva și am citit:

„Prea venerabile domnule Kanonikus, intenționez să scriu o carte despre țările române și v-aș ruga să vă dați părerea în citeva probleme care mă preocupă.

Întii. E adevărat că cele două țări doresc să se unească sub o singură coroană?

Doi. E adevărat că mulți boieri sînt cumpărați de ruși ca să se opună voinței generale de unire?

Trei. E adevărat că frumusețea fecioarelor moldave e întrecută numai de agerimea flăcăilor?

Patru. E adevărat că iarmarocul de la Sankt Elias din Falticeni e cea mai importantă reuniune culturală din regiune?

Cinci. E adevărat că la acest iarmaroc, deși se constată o lipsă totală de agenți de ordine, nu activează hoți de buzunare ca pretutindeni la asemenea întîlniri?

Șase. Mi-ați putea completa lista de monumente istorice din orașul Iași? Eu am prevăzut mănăstirile Hlincea, Aroneanu, Golia, Cetățuia, Galata și Trei Ierarhi, precum și bisericile Sf. Ioan Zlataust, Sf. Ioan Botezătorul, Barnovschi, Talpalari și Stratenia. Ar mai fi palatul prințului Lapușneanu de lângă biserica Sf. Nicolae, celebrele grădini de la Frumoașa cu 'palatul de pe ziduri', casa armurierului George de la biserica Sf. Haralambie ca și spitalele de la Sf. Spiridon.

Șapte. E adevărat că focul de la 1785 a nimicuit în întregime vechea curte domnească, așa cum scrie Mihail Kogălniceanu?

Opt. Vestitul feredeu în care s-au îmbăiat în dulce desfătare capete încoronate e deschis în fiecare zi? Care ar fi taxa de intrare pentru una, respectiv două persoane?

Nouă. Mi-ați putea mijloci o întîlnire cu domnii Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri și cu frații Negruzzi?

Zece. Ce soi de îmbrăcăminte, mai ales lingerie de corp, mă sfătuiți să iau: a. pentru o călătorie în luna august și b. pentru o călătorie în luna martie.“

Aici fui întrerupt din lectură de comisar. Trecui direct la subiect: „Excelență! Canonichul a dispărut din nou“ - „Am aflat și noi, dar e pe drumul cel bun“, răspunse funcționarul zîmbind. „Știți, prin urmare, unde s-a dus?“ - „Știm unde, ba chiar cunoaștem și hotelul la care va sta.“ - „Ați avea bunătatea să-mi spuneți și mie?“ Zîmbetul neamțului crescuse: „Cu plăcere. Dumneavoastră, tinere amice, sinteți ingerul lui pázitor. Grăbiți-vă să-l luați sub aripa dumneavoastră ocrotitoare. Îl găsiți la Milano în *Albergo Grande*. Dar mă îndoiesc că va da acolo de falsă contesă Landsberg.“ Ne despărțirăm cu prietenie. Abia în poștalionul special care mă ducea în Italia am observat că uitasem scrisoarea cu cele zece ponturi pe biroul polițaiului.

Despre pașaniile de la Milano vă voi scrie altădată. Acum mi se termină cerneala din călimară, dar dorul de voi nu se mai termină. Sărut mîna, tataje, sărut mîinile, mămucă!

Al vostru fiu, Enache

CĂRȚI STRĂINE

prezentate de
**Andreea
Deciu**

Actualitatea editorială

De ce nu putem călători în timp

CITITORUL de formație umanistă va afla în cartea semnată de Ilya Prigogine și Isabelle Stengers, poate cu surprindere, poate cu satisfacție, un demers filozofic de explicare a modelelor conceptuale din istoria fizicii. Și prin filozofic nu trebuie să se înțeleagă o filozofie a științei, în sens popperian de pildă, ci mai curînd o istorie culturală a

Ilya Prigogine, Isabelle Stengers - *Între eternitate și timp*, traducere din franceza de Iulia Gherguț, Editura Humanitas, 1997, 252 pagini, preț nementionat.

schemelor filozofice pe baza cărora s-au constituit anumite teorii științifice în timp. De aici rezultă două dificultăți majore de receptare a cărții: pe de o parte analiza celor doi autori, de o rară subtilitate, reclama o mare atenție de partea cititorului, căci problemele discutate sînt din cele mai sofisticate, însă pe de altă parte ea presupune un anumit fond de cunoștințe în domeniul științelor exacte, al fizicii mai cu seamă, fără de care demonstrația e incomprehensibilă. Mă tem că, mai ales în spațiul romanesc, această dublă povară a lecturii va micșora mult numărul de cititori ai cărții, pentru că se știe că umanistii, deși pretind a fi monopolizati criteriile erudiției, sînt în realitate complet, sau măcar grav incult în materie de științe exacte. Or, pentru a înțelege raționamentele expuse în *Între eternitate și timp* de către Prigogine și Stengers cititorul are nevoie de informații destul de precise în domeniul mecanicii newtoniene, al termodinamicii de sfîrșit de secol XIX, și chiar de o familiaritate confortabilă cu mecanica cuantică.

Ireversibilitate sau eternă reîntoarcere? Aceasta este întrebarea-cheie a filozofiei, pe care o explorează, căutînd răspunsuri în istoria fizicii, de data asta, cei doi autori. Timpul, ca parametru fundamental în teoriile fizicii, a fost conceput fie evolutiv, fie ciclic; de la cercetările astronomice ale medievalilor, trecînd prin Galileo Galilei, Huygens, Newton și chiar Leibniz, timpul este eternitate, tocmai pentru că el înseamnă permanentă revenire la stările inițiale, care sînt reparate la infinit. Planetele parcurg un traseu pe ca-

re punctele de pornire devin, la un moment dat, puncte intermediare; un corp aflat în cădere liberă – obiectul de studiu al mecanicii – se spune că va doborî în căderea sa o viteză care îi e suficientă pentru a re-ajunge în punctul inițial, din care cade. Leibniz vedea o lume aflată în „mişcare perpetuă”, o lume în care cauzele și efectele se generează reciproc. În corespondența sa cu Clarke, un soi de porta-voce al lui Newton, filozoful german definea natura ca pe un „lucrător perpetuu”, pentru care nimic nu dispare din univers, nimic nu apare, ci totul se transformă sub miinile sale harnice și neobosite.

Sigur că pentru umanist această idee a Universului-totalitate, în care nu există devenire, nu e deloc nouă ori surprinzătoare, ea fiind atît de cunoscută din curentele filozofice ale Antichității. Dar poate mai puțin cunoscut e faptul că ea a determinat un anumit orizont cultural, de teoretizare și explicare a fenomenelor, în științele exacte. Orizontul acesta mental de cunoaștere, grefat pe o anumită concepție filozofică, a fost grav tulburat spre sfîrșitul secolului XIX, odată cu teoriile termodinamice ale lui Boltzmann. În 1872, Boltzmann a prezentat o teoremă, devenită celebră ulterior, care descria un sistem termodinamic în care particulele ajung treptat la o stare de echilibru. Fizicianul a stabilit o funcție H, ce descrește monoton cu timpul, pînă ajunge la o valoare minimă, la atingerea căreia pozițiile și vitezele particulelor din sistem sînt în așa fel distribuite încît ele nu mai pot fi influențate de către ciocnirile ulterioare. Așadar, Boltzmann a construit un model microscopic în care particulele pot ajunge treptat la o stare ireversibilă de echilibru. *Eternitatea* ca principiu generator al fizicii clasice, devine *timp* și evoluție în teoria termodinamicii. Pe Boltzmann propria sa descoperire l-a speriat, într-atît era de puternică presiunea modelului conceptual clasic. Principiul al doilea al termodinamicii, stipulat de el, stabilea, implicit, o „săgeată a timpului”, orientată înainte. Odată cu această teorie schemele conceptuale ale fizicii au intrat în criză: tradiția era grav contrazisă, intuițiile nu mai erau demne de încredere, continuitatea modelelor era amenințată. Pentru a rezolva această incompatibilitate cu teoriile anterioare, Boltzmann a introdus în teoria sa un principiu probabilistic de determinare a „săgeții timpului”, care mai tîrziu a devenit criteriu hotărîtor în mecanica cuantică.

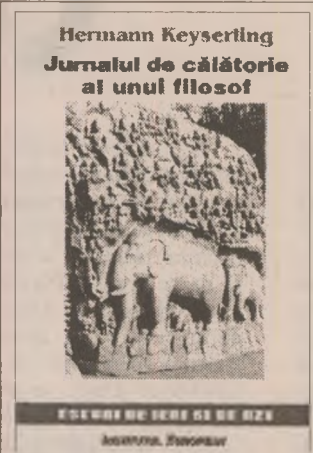
Așa cum o interpretează Prigogine și Stengers, și dacă o înțeleg eu bine, mecanica cuantică a jucat într-un fel rolul de mediator între îndrăznețiile termodinamicii și viziunea mecanicii clasice. Se știe bine, bănuiesc, că mecanica cuantică stipulează dualitatea corpuscul-undă a fenomenelor fizice, ajungînd astfel implicit la o viziune a lumii ca inobservabilă (pentru că în termeni de undă nu putem localiza nicio-

dată precis un anumit fenomen). În mecanica cuantică obiectul de studiu nu mai poate fi observat, așa cum era el în mecanica clasică, de pildă. În absența observației, problema timpului se modifică și ea: nu se mai pune problema evoluției deterministe a unui anumit sistem, ci interesul se mută asupra noțiunii de *eveniment*. Nu intru în amănunte oțioase aici, dar trebuie spus că pentru Prigogine și Stengers noua fizică, mecanica cuantică, izbuște o remarcabilă redefinire a chestiunii ireversibilității și a eternei reîntoarceri. Idealul eternității definit în sens clasic s-a spulberat, el fiind înlocuit de „săgeata timpului” ca nou mod de a gândi eternitatea. Funcția de undă din mecanica clasică este în continuă evoluție/mișcare, dar asta nu înseamnă că va atinge o stare bine definită, de echilibru, nici că își va relua parcursul inițial. Fizica modernă ne trimite, dacă stăm să ne gîndim bine, un mesaj foarte optimist: trăim într-o nelimitată succesiune, într-un Univers al mai multor temporalități, dacă nu chiar într-un Univers din multe altele existente sau posibile. De aici și pînă la lumi paralele, ori alte asemenea minunății poetico-științifice, cititorului cu închipuire artistică nu îi rămîne să facă decît un pas...

...în schimb putem călători în spațiu

HERMANN KEYSERLING nu este, propriu-zis, un călător, chiar dacă a scris un *Jurnal de călătorie*. El vine din tradiția filozofului de tip Descartes, care se caută și se prețuiește doar pe sine, ca entitate gînditoare, cercetînd lumile contingente care i se perindă prin fața ochilor ca pe niște himere trecătoare, menite doar să îi releve propriile adîncimi și chipuri. Deși călătoriile îl duc pe tîrmuri fascinante, în universul miraculos al Asiei, Ceylon-ului, Indiei, interesante sînt remarcile lui Keyserling (și ele sînt chiar extrem de interesante) mai ales în măsura în care ne comunică ceva despre filozoful însuși, sau cel puțin despre cultura europeană, cea a călătorului, nu a călătoriei.

Keyserling a purces la această călătorie „în jurul lumii”, cum o numește el, deși nu e chiar un înconjur al pămîntului, într-un moment de maturitate al vieții sale. Spre deosebire de Descartes, care mai întîi a călătorit și apoi s-a retras în cămăruța încălzită de o sobă, undeva în Germania, spre a-și scrie *Discursul asupra metodei*, Keyserling era deja un gînditor format. Intrat într-o nerecunoscută, dar sugerată cititorului, criză de identitate, el căuta lumea pentru a se înțelege, metonimic, mai bine pe sine. Regăsim în acest principiu filozofic al călătoriei ca experiență formatoare și autorevelatoare o filozofie iluministă, de secol XVIII, o viziune senină și încrezătoare în posibilitățile de cunoaștere, atît a lumii cît și a proprii-

Hermann Keyserling - *Jurnalul de călătorie al unui filosof*, traducere de Victor Dumea, postfață de Tudor Vianu, Editura Institutul European Iași, 1997, 359 de pagini.

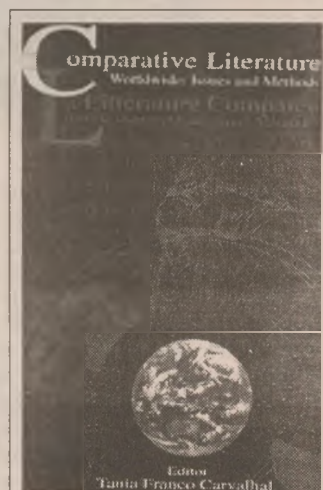
lor noastre persoane, o viziune evident privită cu mefiență de călătorul de azi. Citind acest *Jurnal* al lui Keyserling, scris la începutul secolului, e imposibil să nu gîndești la însemnările de călătorie ale unui Baudrillard, ori Peter Handke, de pildă. Cîtă diferență. Keyserling are încredere în percepțiile sale chiar și atunci cînd realizează, consternat, cît de puțin e capabil europeanul să perceapă o altă lume decît pe a sa, în vreme ce un Baudrillard, de pildă, nici nu își mai pune problema să „observe”, să „analizeze”, să descifreze sensuri, convins că o asemenea operațiune e sortită inevitabil eșecului. Cu siguranță, și filozofii călătoresc astăzi, nu numai înșii obișnuiți: mult mai puțin reflexiv, mai puțin încrezător în rostul inițiativ al voiajelor pe tîrmuri îndepărtate, cu mai multă, dar și mai puțină curiozitate. Jurnalul lui Keyserling este un document dintr-o altă lume, care se cuvine citit și prețuit ca atare. Dar este și un document care creează o lume, de care, în vitregia vremurilor noastre, avem tot mai multă nevoie: lumea călătoriilor (noastre) imaginare.

...și mai ales în literatură

OCARTE foarte interesantă, care mă tem nu va fi lesne accesibilă cititorului român, este antologia franco-engleză de studii dedicate stadiului actual al literaturii comparate în lume, *Comparative Literature Worldwide: Issues and Methods*. Volumul conține, de fapt, documentele activității Asociației Internaționale de Comparatistică, prezidată de profesorul american Gerald Gillespie. Din eseurile publicate în carte rezultă foarte clar că literatura comparată în lume a intrat într-o nouă fază, că ea este înțeleasă, teoretizată și predată altfel decît știm noi că se făcea, și altfel decît știm că se face în universitățile românești. Adică nu pe principiul discutabil și de multe ori păgubos al cronologiei, ori al juxtapunerii ne-critice și ne-imaginative a unor texte din marile culturi europene, ci din perspectiva unor linii de forță

comune, teoretice. Semnatarii studiilor din acest volum sînt intelectuali din circuitul academic din țări ca Portugalia, Ungaria, Țările de Jos, Spania, Grecia, România, dar și Coreea, ori China.

Cu riscul de a părea snoabă ori partinică, trebuie să remarc trei eseuri, care mi s-au părut categoric cele mai importante și mai interesante, din varii motive: studiile lui Gerald Gillespie (*Comparative Literature of the 1990s in the US*) și cel al Evei Kushner (*Comparative Literature in Canada: Whence and Whither?*) sînt diferite față de restul celor incluse în volum, prin aceea că abordează, inevitabil, o problemă complexă, foarte teoretică, indisolubil legată de statutul curricular al unei discipline practicate de pe alte poziții și cu alt aplomb, altă tradiție, alte resurse, decît în alte țări. Foarte incitant este îndeosebi prezentarea profesorului Gillespie, care vede în studiile culturale practicate pe scară largă în America o transformare a abordării literaturii comparate. Cît despre eseuul Evei Kushner, detaliile legate de cercetările comparatiștilor canadieni, proiectele lor de volume colective, „bătăliile” curriculare din universitățile canadiene, l-ar face invidios pe orice comparatist respectabil din lume. Cel de-al treilea eseu important inclus în acest volum e semnat de profesorul Paul Cornea, și e important nu doar pentru că ne înfățișează o panoramă de ample proporții ale tradiției studiilor de comparatistică română, ci și pentru că reprezintă un adevărat mini-parcurs istoric al evoluției umanioarelor în țara noastră. Constrîns, ca orice intelectual

Comparative Literature Worldwide: Issues and Methods, editate par/editate de Tania Franco Carvalhal, Porto Allegre 1997.

român, să descopere cît mai multe fenomene avant-la-lettre, pentru a crea o imagine onorabilă modestei noastre culturi, Paul Cornea face un adevărat tur de forță; de la Hasdeu și pînă la Dan Grigorescu descoperă, convingător și abil, o tradiție în toată legea a comparatisticii românești. Deși nu eram mai deloc impresionată de realizările noastre în domeniul literaturii comparate, citind eseuul lui Paul Cornea trebuie să recunosc că mi-am schimbat convingerile. ■

Capodopera lui

DEBUTUL întârziat al lui Soljenitin a fost exploziv. Era în Anul Domnului 1962, când revista „Novii mir“ publica, în numărul 11, cu o prefață de A. Tvardovski, microromanul *O zi din viața lui Ivan Denisovici*. În anul următor, aceeași revistă a publicat încă trei nuvele: *Întimplarea de la stația Krecetovka*, *Casa Matrionei*, *Util cauzei*.

Ca și în restul lumii, receptarea lui Soljenitin în România a fost promptă: revista „Secolul XX“ publică în 1963 prozele din „Novii Mir“.

Dar ce s-a întâmplat în perioada 1963-1968 cu marele scriitor care a avut curajul, ca în conjunctura politică favorabilă - începutul destalinizării - să înfrunte regimul totalitar? Redacția revistei „Novii mir“, în frunte cu Tvardovski, a propus candidatura lui Soljenitin pentru premiul Lenin pe anul 1963.

„Decernarea premiilor - își amintea Vladimir Lakšin, criticul revistei -

Dar să revin la drumul lui Soljenitin spre cititorul român. În anul 1997, s-a făcut un uriaș pas în această direcție. Editura Univers a publicat, în excelența traducere a lui Nicolae Iliescu și, respectiv, Ion Covaci, două volume din *Arhipelagul Gulag* și a anunțat pentru acest an, și ultima parte, iar Editura Albatros, în colaborare cu Universal Dalsi, a pus la dispoziția publicului român *Pavilionul cancerosilor*, în versiunea Mariei Dinescu și a lui Eugen Uricaru. La acesta din urmă, considerat capodopera lui Soljenitin, mă voi referi mai jos.

Încă de la discutarea manuscrisului primei părți a romanului, într-o adunare la Uniunea Scriitorilor Sovietici, autorul a fost situat alături de Tolstoi și Dostoievski, a căror tradiție s-a observat că o continuă. Atunci, în noiembrie 1968, Soljenitin a fost recunoscut ca reprezentantul de frunte al noului val, care îi mai cuprindea pe I. Kazakov, V. Konețki, V. Belov, Mojaev. V. Kataev, spre exemplu, aprecia la Soljenitin „libertatea interioară și asumarea adevărului“, confirmarea valorii umane, a vieții, subliniind că „mobilul acțiunilor eroilor nu e ura, ci speranță“.

Dar, în pofida acestor aprecieri, a luptei autorului și a revistei „Novii mir“, romanul nu a putut să apară în Uniunea Sovietică, iar Soljenitin a fost exilat în Occident.

În romanul său, el abordează nu numai problema filozofică și etică a vieții și morții - fără îndoială motive centrale - ci pune, în mod global, și problema societății totalitare, bazată pe prigoană, delațiune, ipocrizie. Cazul extrem - boala fatală - îi permite autorului să pătrundă, în plan psihologic, straturi nebănuite ale conștiinței și subconștiinței, deoarece, în mod perfect explicabil, sinceritatea absolută vine să ia locul, în această situație, convenției. În fața morții chiar și minciuna devine transparentă. În spațiul închis al *Pavilionului cancerosilor* se mișcă, rememorându-și biografia, bolnavi sau personal medical, personaje ce se recomandă singure. Un spațiu asemănător găsim în multe opere ale literaturii universale, de n-ar fi să ne referim decât la Dostoievski (*Amintiri din Casa morților*), Cehov (*Pavilionul nr. 6*) și Camus (*Ciuma*). Cu toate acestea, formula artistică a romanului nu pare uzată. Și în privința artei narative *Pavilionul cancerosilor* se dovedește un roman modern, valorificând polifonia, perspectiva narativă prin intermediar, mai precis povestirea în numele eroilor și al martorilor - personaje secundare.

Atmosfera inițială, de purgatoriu și infern, ca și semnificația simbolică, socială a cancerului, nu constituie un scop în sine, autorul nu se mulțumește cu simpla respingere a regimului totalitar stalinist, a teroarei, ci ne relevă implicațiile complexe ale vieții în confruntarea cu moartea și absurdul. Căldura sufletească, umanitatea multor personaje exprimă atașamentul autorului față de ideea de a trăi, în orice condiții, păstrând speranța. Chiar Kostoglotov, eroul cărții (cu anumite trăsături autobiografice) este purtătorul acestei idei, neformulate explicit, ci rezultând din vitalitatea sa intrinse-

că, firească, primită ca un har: bucuria vieții în chiar pragul morții, aparent iminente. Poate că și cancerul cedează în fața unui suflet bun și puternic?

În jurul eroului, în al doilea plan, cititorul va întâlni diferite chipuri ale societății ruse multinaționale, cu pasiuni nobile și variate, îndrăgostiți, învinși și victorioși, oameni gata de sacrificiu etc., evoluind în acele condiții precare, contrastante, despre care Soljenitin, printre primii, a spus adevărul.

Analiza romanului, mai ales a poeticii sale, ne permite să-l situăm mai bine pe coordonatele literaturii ruse și universale.

Modernitatea romanului rus din secolul XX apare de cele mai multe ori bine temperată, deghizată chiar sau discutabilă, ca în cazul lui Gorki și Șolohov. Dacă ne gândim la Belii, Bulgakov, Zamiatin, Nabokov, Pasternak, Platonov, Soljenitin, Aitmatov, Rasputin - ne dăm seama că ei sunt moștenitorii atît ai lui Dostoievski, cît și ai lui Tolstoi. Clasici și moderni în același timp. Au trecut prin, mai bine zis au promovat, niște formule proprii simbolismului, avangardei, expresionismului și constructivismului la nivelul structurilor de adîncime, variind la suprafață modalități stilistice cvasiclasice, armonioase. Dar la contrapunctul dostoievskian n-a renunțat nici unul dintre ei, chiar dacă implicau, la prima vedere, mai mult imaginea artistică obiectivă și obiectuală „în formele vieții“, figurativă, cum spun plasticienii. Experiența romanului universal al secolului nostru, și a celui rus în particular, confirmă ideea potrivit căreia reînnoirea formei în artă este vitală, dar forma nouă este o valoare nu în sine, ci și prin funcționalitatea ei, prin forța ei de comunicare. Așa cum formula realistă nu prezintă valoarea în sine, și alte modalități noi constituie doar premise pentru valoare.

Formula romanului soljenitiniian se apropie foarte mult de ceea ce numim roman tradițional - în opoziție cu avangarda, suprarealismul, noul roman. Fără să pronunțăm o judecată apodictică despre aceste opoziții, dacă excludem noțiunile mai largi ale modernului, ale modernității, putem încerca să verificăm autenticitatea acestor formule artistice, începînd cu structurile sale de gen-specie literară. Pavel Medvedev reformulează ideea hegeliană despre universal total al spațiului romanesc, considerînd că la baza acestuia este așezată o viziune a

epocii. El expune condiția romanului în felul următor: „Artistul, ca să fie artist, trebuie să fie în stare să pătrundă realitatea cu ochii genului-speciei literare. (...) Ca să crezi un roman trebuie să te deprinzi cu o asemenea viziune a vieții care o transformă în fabulă, trebuie să înveți să descoperi conexiuni noi, profunde și diferite, care marchează mersul vieții în dimensiuni ample, perspective largi. Între disponibilitatea de a surprinde unicitatea unei situații reale, particular-accidentale și priceperea, forța de a pătrunde unitatea și logica interioară a unei epoci întregi, se cască o prăpastie.“

INTERESANT de remarcat e că, de la primele proze și pînă la *Pavilionul cancerosilor*, *Primul cerc* și *Arhipelagul Gulag*, toate operele sînt structurate prioritar în dimensiuni spațiale, iar romanele ce fac parte din ciclul *Roata roșie* dimpotrivă - pe vectori temporali. Aceste accente diferite ale cronotopului indică raportarea modelelor artistice ale spațiului închis la contemporaneitate (metafora arhipelagului realizînd această imagine prin trimitere la ocuparea teritoriului țării, a uscatului de insulele lagărelor), iar cronologia se dovedește, în *Roata roșie*, însuși sufletul și corpul istoriei.

Privit prin poetica titlurilor și temelor, *Pavilionul cancerosilor* se încadrează într-o largă intertextualitate pe linia modelului spațiului închis, care este însă folosit altfel, mai ales sub aspectul comunicării dintre modelul spital-inchiisoare=realitate, viața în „libertate“. În rest, bineînțeles, și aici acest model, pe o scară redusă, cuprinde-sugerează-valorifică estetic mai lesne macrostructura realității.

Subtitlul romanului în original - povesti - este vag și în același timp foarte specific. Dacă excludem debutul cînd indicațiile de gen-specie literară aparțineau, cel puțin parțial, redacției (personal lui Tvardovski sau Lakšin), Soljenitin evită indicațiile prin termeni consacrați ai teoriei literare. Deci, în română ar fi trebuit să traducem cu *povestire-microroman* cu toate că în realitate este vorba de un roman în înțelesul deplin al cuvîntului și al termenului de teorie literară. Existînd precedente, de preferat ar fi subtitlul *roman*. În ce măsură Soljenitin refuză noțiunile tradiționale teoretice, se observă doar din două exemple: în loc de poem în proză, el folosește *krohotki* - micuțele - care

- urma să aibă loc în aprilie 1964. Lupta pentru impunerea unuia sau altuia dintre candidați devenise acerbă. Dintre toți, cel mai bun era Soljenitin. Șansele lui erau, deci, reale, iar Tvardovski își lega de această izbîndă speranțe dintre cele mai mari: întărirea poziției revistei, publicarea unor lucrări noi și de amploare ale lui Soljenitin, cum ar fi, de pildă, romanele *Primul cerc* și *Pavilionul cancerosilor*, pe care începuse să ni le arate“.

Lakšin a publicat în numărul din ianuarie 1964 al revistei un amplu articol sub titlul: *Ivan Denisovici, prietenii și inamicii săi*, în care respingea cu fermitate regimul criminal stalinist și califica drept anacronic modelul așa-numitului om sovietic. Analiza microromanului releva caracterul autentic popular și național al eroului (erou în sens propriu, ca participant la război), viziunea sa profund etică asupra valorilor vieții, asupra muncii, dar și originalitatea poeticii, a stilului cu argumente incontestabile. Hrușciov devenise însă prizonier al aparatului partidului unic și a încercat să-l doboare pe romancier. N-a reușit. Și n-au reușit nici urmașii lui. Victoriile lor s-au dovedit parțiale și temporare. Chiar și exilul s-a transformat din pe-deapsă într-o șansă formidabilă.

Soljenitîn

accede la tradiționala miniatură, dar în stilul limbajului colocvial. *Roata roșie*, ciclul de romane istorice-document sau roman fluviu, sau roman antiepoic monumental, are specificare de gen pentru fiecare volum: *Narațiune în unități cronologice. Nodul I, II, III...* (nod trebuie înțeles în toate sensurile, inclusiv ca unitatea de măsură în timp și în mile marine).

Denunțind regimul totalitar stalinist, Soljenitîn a contribuit la săvârșirea unui act istoric. Prin *Pavilionul canceroșilor* și alte opere beletristice

el a făcut și mai mult: a *dovedit* fără tăgadă caracterul antiuman, criminal al acestui regim, actul său artistic dovedindu-se un act istoric, lucru astăzi absolut clar pentru toată lumea. De aceea, mai important e să vedem *cum*, prin ce mijloace (mai puternice decât datele statistice, decât înregistrarea cazurilor particulare oribile sau decât documentul publicistic) reușește el să capteze cititorul.

Arta scriitorului este invizibilă, stilul ar părea simplu și totuși eficace, expresiv. *Pavilionul canceroșilor* parcă nu are poetică. În orice caz îi lipsește metapoetica s-o pună în evidență. Autorul pur și simplu povestește, descrie, redă dialoguri, mai vede câte ceva cu ochiul unui personaj... Totuși, aici se ascunde ceva. E mai bine să citim măcar primele fraze:

„*Pavilionul canceroșilor* purta chiar numărul treisprezece. Pavel Nikolaievici Rusanov n-a fost niciodată și nici n-ar fi avut cum să fie superstițios, dar ceva s-a prăbușit în el când medicul i-a scris pe trimitere: «pavilionul treisprezece». De ce nu s-or fi gândit să boteze cu treisprezece altă secție, cea de ortopedie, de exemplu, sau de afecțiuni gastrice?»

Într-adevăr: perspectiva narativă obiectiv-impersonală în numele autorului omniscient și omniprezent, este, pe neobservate, dublată de forma narativă *Ich Erzählung* - povestire în numele personajului. Acest lucru se realizează însă prin fluxul de conștiință al eroului, ceea ce devenise deja tradiție nu numai dostoievskiană și tolstoiiană, ci și proustiană. Soljenitîn folosește însă și alte strategii, cum ar fi ochiul și gura martorului - personaj secundar sau chiar narator fictiv.

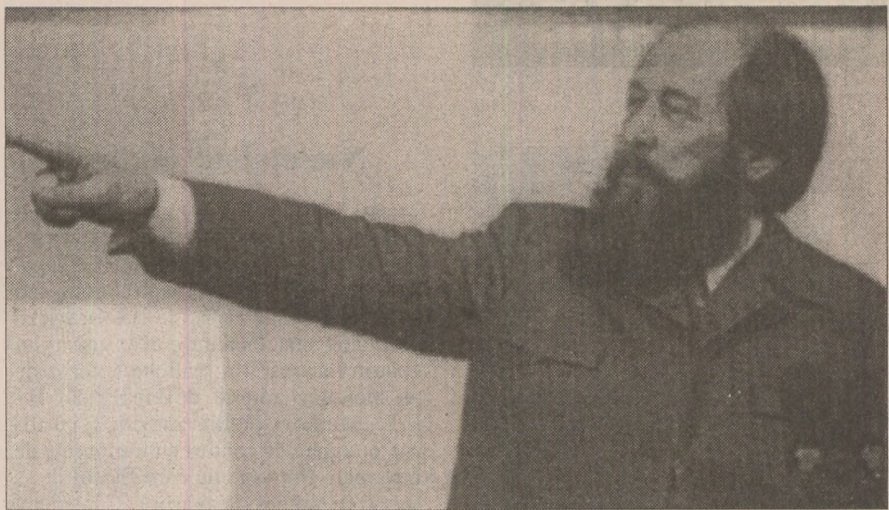
Cimpul semantic al titlului în aceste prime fraze se extinde, se amplifică. Structurile poetice sînt ascunse în adîncime, sugestiile metapoetice din titlul capitolului sînt alungate în sumarul de la sfîrșitul cărții: denumi-

riile capitolelor se oferă cititorului doar în finalul romanului. Titlul primului capitol - *Nu-i cituși de puțin cancer* - e contrastant și ironic față de întregul conținut al textului, dar este integrat și trimite la un strat dominant, complex din punct de vedere al semnificațiilor estetice. Vorbește doar textul, dar spune foarte mult, pentru că este multidimensional, cuprinde modalități estetice tragice-comice-satirice-grotesti. Și sublime. În primele fraze contradicția dintre vederile partinice oficiale, după care superstițiile nu există și existența lor *de facto* în conștiința personajului lansează - deocamdată într-un stil „la obiect” - învaluit în reflecții cu accente satirice și reacții psihologice rudimentare. Se lansează temele și motivele centrale: ipocrizia, minciuna, terifianta boală a cancerului cu semnificațiile social-politice la granița umorului negru, presimțirea Apocalipsei.

Punctul de vedere al lui Rusanov este doar unul printre multe alte voci care reprezintă universul artistic dat și îl califică existențial, estetic și etic. Cu fiecare frază, fiecare episod, fiecare moment de cotitură în destinul unuia sau altuia dintre personaje, cititorul se cufundă tot mai mult în această lume dată.

O SINGURA privire nu poate cuprinde totul. Asemenea aspecte ale poeziei romanului ca multiplicarea perspectivelor narative care lărgeste enorm posibilitățile de cuprindere a povestirii au fost remarcate încă din 1968. Peste zece ani, în studiul *Cuvîntul și privirea lui Soljenitîn* („Kontinent”, Paris, 1978, p.309-339) și, ulterior în cărțile sale publicate în franceză și rusă, George Nivat observă că „în *Pavilionul canceroșilor* confruntarea vocilor devine complexă, fiindcă apar voci calitativ diferite: vorbirea complet închisă în sine (Rusanov), cuvîntul care n-a fost rostit (Oleg), și vorba care abia se naște, neclară (Dioma, Proșka și ceilalți)”. În altă parte, exegetul remarcă implicațiile originale ale acestei strategii narative: „Desfășurarea acțiunii prin salturi și prăbușiri, prin unități narative mici derivă, bineînțeles, din conceptul inițial *polifonic* al operei, care presupune înzestrarea fiecărui personaj cu propriul cuvînt, cu vedere, auz, simț tactil, pentru a transforma treizeci și cinci de personaje în tot atîția povestitori intermediari... [...] Cu toate acestea, opera nu numai că «nu se destramă», derutînd cititorul, ci conduce cititorul, cu mîna sigură și puternică spre concluzie.”

Aceste observații pot fi astăzi întregite și, în anumit sens, nuanțate. Într-o anumită privință, George Nivat se contrazice atunci cînd încearcă să aplice fără rezerve operei lui Soljenitîn concepția bahtiniană a romanului polifonic. Chiar declarațiile scriitorului sînt interpretate nu tocmai adecvat. Am în vedere fragmentul din interviul acordat lui Pavel Liciko: „Ce formă de gen-specie literară mi se pare cea mai atractivă? Narațiunea polifonică incluzînd indicația exactă a timpului și a locului. Narațiunea fără erou. Romanul are un erou principal și, de acea autorul, chiar în pofida dorinței sale, îi acordă mai multă atenție, mai mult spațiu. Cum înțeleg eu polifonia? Fiecare personaj, îndată ce intră în scenă, devine personaj principal. Autorul, în acest caz, trebuie să-și

asume responsabilitatea pentru cei treizeci și cinci de eroi ai săi. Nu are preferință pentru nici unul dintre ei. Trebuie să înțeleagă și să motiveze fiecare act/acțiune a fiecărui personaj al său și totuși să-i țină sub control pe toți.”

După Bahtin, se știe, fiecare personaj - la Dostoievski - reprezintă „o voce pură”, independentă, în care vocea autorului nu este implicată. Spre deosebire de această situație, la Soljenitîn autorul *este responsabil* și *controlează* vocea personajelor sale, mai mult decît atît, el *motivează* acțiunile lor. Teza despre treizeci și cinci de povestitori intermediari e perfect adevărată, dar nu este conformă, după părerea mea, cu realitatea operei, cu cealaltă teză, potrivit căreia în roman există o polifonie absolută, fără implicarea vocii auctoriale în vocile personajelor și împingerea fabulei în plan secund. În „vocea” lui Rusanov autorul se implică incontestabil prin umorul și sarcasmul său. Astfel, personajul devine și purtătorul viziunii autorului, și „vocea” sa. Iar fabula - evenimentialul, întîmplările prin care se realizează un destin, individual și colectiv, rămîne chiar în prim-plan. *Pavilionul canceroșilor* nu e, pe de altă parte, nici roman-eseu, ci este, în deplinătatea calităților sale, o narațiune epică modernă.

Despre povestitorul intermediar mai trebuie spus că el apare nedecarat, cele două modalități narative se contopesc. Important este că prevalează percepția personală ne-auctorială; prin multitudinea privirilor se realizează obiectivitatea imaginii globale.

Poetica excepționalului - dublată de poetica banalului - îl apropie pe romancierul rus al secolului nostru de cel din secolul trecut - Dostoievski. Cancerul, boala excepțională, prezumtiv fatală, îi leagă pe eroii și figuranții acestui roman, așezîndu-i într-un univers excepțional, anormal. Autorul recurge la procedeul *mise en abîme* la nivelul întregului. Transferată pe scara societății, această imagine a bolii devine metaforă, capătă sensuri simbolice deosebite. *Pavilionul canceroșilor* este, fără îndoială, și un roman ideologic, ca și romanul predecesorului său, Dostoievski. Modalitatea lui Soljenitîn apare, în același timp și sub semnul modelului tolstoian, prin implicarea imaginii plastice obiective a lumii exterioare, prin fluxul conștiinței eroului lucid, căutător de adevăr și nu îndrăzneț experimentator al utopiilor. Miturile sînt demitizate, dar nu anihilate, ci reinterpretate fără fast, cu participarea redusă a fantasticului.

Forța capodoperei se datorează exclusiv artei, este triumful ei absolut. Am putea numi această artă obiectivă, din pricina absenței subiectivității superficiale, explicite. Nu doresc să transform absența subiectivității, a tendinței, a elementului liric în criteriul artisticității în proză. Subiectivitatea auctorială are în epică locul ei, însă poate duce și la diminuarea forței artistice. Poate distruge credibilitatea, poate spulbera organicitatea întregului. Acest lucru se întîmplă mai ales în cazul personalităților contradictorii.

V IZIUNEA omului Soljenitîn, vederile lui filozofice, social-politice, religioase, au fost și sînt marcate, bineînțeles, de contradicții de tot felul. Opțiunile sale politice au intrat în conflict cu regulile democrației occidentale, cînd scriitorul a luat apărarea dictatorului Franco pe motiv că a fost anticomunist. Această ieșire la rampă a avut loc în al doilea sau al treilea an al exilului. Înainte de întoarcerea în Rusia, scriitorul s-a declarat, la Vermont, SUA, solidar cu reprezentanții restaurației de după Revoluția franceză, cu răzbunarea singeroasă de la Vendôme. Mult discutate sînt vederile care îl apropie de o anumită formă a slavofiliei, a ortodoxiei exclusiviste. Aceste accente, fără să fie determinante pentru ansamblul poziției sale generoase, există totuși.

Scriitorul reacționează cu o sensibilitate rară la situația sfîrșitului de mileniu, marcată de de-spiritualizarea, amoralitatea omului în civilizația supertehnicistă, de cultul crimelor și sexului. Rusia se află - crede Soljenitîn - în a treia situație catastrofală, asemănătoare *smutei* - răzmeriței - de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și a celei din 1917.

Să revenim însă la formula literară și la stilul scriitorului. Marele succes de public al *Arhipelagului Gulag* s-a datorat și faptului că a răspuns orizontului de așteptare al cititorului, care a văzut în această imensă carte un document istoric acuzator de înalt nivel literar, pornind de la subtilul necanonic, definind un gen necanonic: *încercare de investigație literară*.

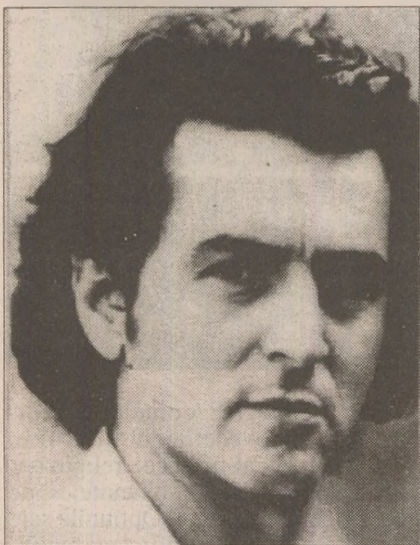
Ciclul *Roata roșie* se compune după toate aparențele din *romane* și, în acest sens, așteptările cititorului nu sînt satisfăcute în întregime. Aceste opere sînt structurate pe alte baze decît cele ale romanului. Autorul tinde să renunțe la ficțiune, să creeze nu un roman istoric, ci o lucrare istorică. El mărturisește în legătură cu revoluția din 1917: „Am considerat că principala mea sarcină este mersul real al evenimentelor din februarie. Cel adevărat. Pentru a realiza acest deziiderat am restrîns activitatea personajelor literare imaginare. N-am inventat niciodată personalități istorice care n-au existat. Am luat persoane istorice absolut reale și munca mea artistică a constatat în aceea că am căutat să intru în pielea lor.” O asemenea trecere pe partea istoriei poate să aducă avantaje științei, dar nu literaturii. Văzul și auzul romanului nu se îndreaptă spre cazuri, fenomene, personaje în sine, izolate, ci spre o stare globală a epocii, spre, cum am văzut mai sus, destine particulare reprezentative.

Opțiunea pentru o formulă literară sau alta, implicarea/neimplicarea personal-subiectivă a autorului nu reprezintă însă o garanție valorică. Garanția capodoperei e dată de crearea unei structuri artistice cvasiperfecte, originale, funcționale, expresive, care își găsește calea de acces spre public.

Pavilionul canceroșilor n-a fost viciat de nici un element distrugător de formă, dovedindu-se a fi capodopera romancierului, nedepășită ulterior.

Albert Kovács

Narcisism ridicol

◆ Bernard-Henri Lévy, cel mai mediatic filosof francez contemporan, este aspru criticat de publicația „Tages-Anzeiger” din Zürich pentru noul său volum *Comédie*, apărut la Ed. Grasset - un dialog imaginar între el însuși și un „bătrîn maestru”. În realitate e vorba de un monolog adresat de mediaticul B.-H.L. unui Lévy pretins autentic și purificat, o reglare de conturi cu mijloacele de informare în masă, de care filosoful s-a servit cu asupra de măsură. Considerat de ziarul elvețian drept un kitsch de un narcisism ridicol, „dialogul dintre eul social și adevăratul eu” al lui Lévy nu atinge nivelul de elaborare critică sau teoretică pretins unui filosof, rămânând „solilocviul van al unui obsedat de sine”.

Graffiti

◆ În țările comuniste, în ciuda supravegherii poliției politice, *graffiti* ar fi apărut de mult dacă n-ar fi existat o problemă esențială: lipsa spray-urilor cu vopsea de pe piață. În Polonia - scrie Jowita Flankowska, ce dedică acestui subiect un eseu în ziarul varșovian „Polityka” - „bombele” cu vopsea pentru mașini au apărut la shop-uri în anii '80, dar costul lor, 5 dolari, nu era la îndemâna oricui și se prefera găleata cu catran și pensula, sau creta. Abia în Polonia independentă, de după '89, zidurile s-au acoperit cu inscripții ce satirizează realitatea cotidiană. Comparând „specificul național” al acestui barometru popular cu al altor popoare, autoarea spune că inscripțiile poloneze au predilecție pentru deconstrucția limbajului, rimă și absurd, spre deosebire de alte popoare din Est, care preferă formule mai tranșante, cu „jos” și „sus” cutare.

◆ Scriitorul și jurnalistul spaniol Francisco Umbral (în imagine) e autorul a 100 de volume (între care un *Dicționar al literaturii spaniole 1941-1995*) și a circa 1000 de articole de critică literară, deci știe despre ce vorbește. „În Spania - spune el - se publică mult, cărțile nu se vînd prost, dar nu se citește nimic”. „Cartea s-a transformat într-un obiect de consum,

bun de făcut cadou. Acum, la aniversări sau cu diverse ocazii nu se mai oferă bomboane și flori, ci cărți despre care se vorbește”. Asta ar trebui să fie de bine, însă, după Umbral, obsesia noutății are un efect pervers. Dacă ai cartea, nu mai trebuie să o și citești. „Chiar librării, cînd primesc pachetele cu noutăți, nu se mai obosesc să le rasfoiască” - spune el în „El País”.

Cultura gay

◆ Culegerea de eseuri *Ascensiunea și declinul culturii gay* de Daniel Harris, apărută la editura americană Hyperion, vrea să demonstreze că homosexualii americani și-au pierdut statutul de sub-cultură specifică, comunitatea lor nemai reprezentînd decît un grup de consumatori care cumpără produsele ce le sînt recomandate spre cumpărare, o pură afacere comercială. Însăși cartea lui Harris - scrie „The Village Voice” - e recomandată pe Internet drept „pe cît de strălucită, pe atît de disperantă”, stîrnind astfel curiozitatea minorității vizate.

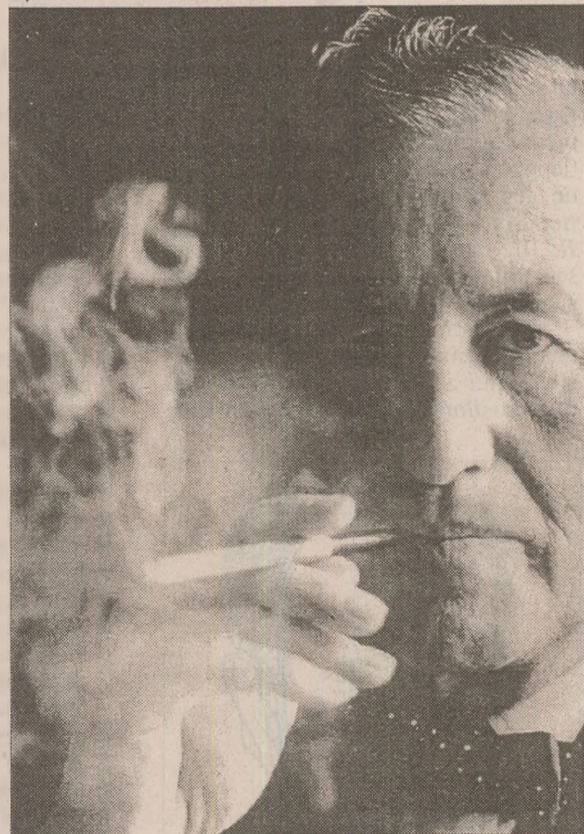
Manuscrisul lui Paisie

◆ La mijlocul lunii trecute, o delegație oficială bulgară s-a dus la Muntele Athos pentru a înapoia un document foarte prețios, furat în urmă cu 12 ani. Este vorba despre manuscrisul călugărului Paisie, din secolul al XVIII-lea, intitulat *Istoria slavo-bulgară*, prima lucrare de istoriografie bulgară, marcînd în același timp și nașterea literaturii naționale. Păstrată la Zographou, una dintre minăstirile de pe muntele Athos, această adevărată „biblie a conștiinței naționale bulgare” a fost furată în anul 1985, se pare că de către serviciile secrete ale lui Jivkov, cu intenția de a face o copie care să înlocuiască originalul, acesta rămînînd în țară. Altă versiune e că un călugăr corupt l-a vîndut unui bogat colecționar, de la care ar fi fost recuperat de un „patriot” anonim, care l-a depus în anul 1996, învelit în hirtie de ziar, pe biroul secretarului Muzeului național bulgar. Prețiosul document a fost imediat expus la acest muzeu, unde l-a putut vedea toată lumea, inclusiv călugării de la Muntele Athos, care l-au cerut înapoi. După aprige discuții publice, dacă manuscrisul lui Paisie trebuie returnat sau păstrat în Bulgaria, a învins părerea mitropolitului Simeon, persoană importantă a diplomației ecleziastice, și capodopera literaturii bulgare s-a întors la minăstirea Zographou.

Rețeta lui James Bond

◆ Ian Fleming (1908-1964), romancierul care l-a creat pe James Bond, a publicat, cu doi

gramaticale, Fleming da o primă definiție thrillerului de succes: o carte care te obligă să întorci pa-

ani înainte de moarte, un text-confesiune. *Cum mi-am scris best-seller-urile, sau secretele unui bun „007”*. Cu ocazia premierei unui nou film ce-l are ca erou pe celebrul agent britanic, „The Daily Telegraph” a republicat textul de acum 36 de ani, în care maestrul suspansului își dezvăluia „rețetele” de succes. Recunoscînd că scrie pentru bani, că ceea ce face el nu e literatură cu L mare, dar că menține un anumit nivel al calității literare, al coerenței narative și corectitudinii

gina, să duci lectura pînă la sfîrșit. Pentru a realiza asta, trebuie să stimulezi integral cititorul, pînă la papilele gustative”, să-l transporte în locuri fascinante, să dai un ritm alert împlîrîrilor și să amesteci lucruri familiare cu altele fantastice și mai ales să-ți folosești din plin imaginația. „Toți avem multă imaginație, dar diferența dintre dvs. și mine e că imaginația mea îmi aduce bani”, scria Ian Fleming, datorită cărui au cîștigat averi și alții - editori, cineasți, actori.

SCRISORI PORTUGHEZE

de Mihai Zamfir

Europa

EUROPA înseamnă astăzi, pentru conștiința publică, mult mai mult decît a însemnat ea vreodată, de-a lungul secolelor, chiar atunci când aceeași Europă stăpînea lumea. Pare curios, dar așa este. Cîndva, Europa ocupa globul pămîntesc aproape în întregime, după ce transformase în colonii sau în state vasale toate țările lumii și după ce impusese locuitorilor planetei modul european de a trăi. În acea nu prea îndepărtată epocă, Europa nu-și punea întrebări cruciale asupra propriei sale identități: ea acționa, și asta îi era suficient.

Pe parcursul câtorva secole, lumea s-a europeanizat. Însă această lume non-europeană a început apoi să suporte din ce în ce mai greu hegemonia vechiului continent și a acționat în consecință. Astăzi - iată-ne în plin paradox! Tocmai acum, cînd ponderea reală a Europei - economică, politică, demografică sau culturală - a scăzut dramatic (știm precis că, în anul 2015, procentul europeanilor în populația globului se va cifra la insignifiantul 8%), Europa revine în centrul atenției.

De ce? Pentru că abia acum ea se interoghează cu seriozitate asupra ei-însăși și se percepe drept

ceea ce este - adică o profundă unitate structurală, dincolo de diferențele naționale, mai degrabă folclorice. Acum cînd, după toate aparențele, lumea se poate lipsi de Europa, micul și vechiul continent își dă seama că el administrează o moștenire de valoare incalculabilă. Au trebuit să treacă sute de ani și două războaie mondiale destructive, pentru ca europenii să priceapă, în sfîrșit, că deosebirile dintre ei rămân - la scara lumii și la scara istoriei - neesențiale.

Prin anii '50, ideea unității europene se afla doar în mintea unor politicieni geniali și vizionari, care se numeau Jean Monnet, Robert Schumann, Konrad Adenauer, Alcide De Gasperi sau Paul-Henri Spaak. Dar ea a molipsit treptat inteligențele deosebite, devenind pînă la urmă adevăr curent.

Europa Occidentală s-a transformat deja în Comunitate Europeană, iar viitorul Continentului pare trasat: înglobarea treptată a tuturor țărilor lui. E drept că foarte puține instituții contemporane sunt criticate cu mai mare vehemență decît sus-numita Comunitate. I se aruncă în față tot felul de păcate: că nu-și rezolvă convenabil problemele agricole, că nu posedă voință politică proprie, că are prea mulți șomeri, că nu s-a înzestrat cu o forță militară credibilă etc. etc. Ceea ce se întîmplă în Bosnia-Herțegovina este oferit drept exemplu pentru ilustrarea impotenței absolute a Comunității, adevărat uriaș economic fără capacitate de intervenție militară, ușor de ingenuncheat cu un pumn bine plasat.

Toate imperfecțiunile de care suferă Comunitatea Europeană ni se par floare la ureche pe lîngă

neajunsul fundamental pe care l-ar fi reprezentat absența acestei Comunități. Cît privește lipsa dimensiunii ei militare - explicația e simplă și benefică: Europa nu mai cucerește, ci înglobează; nu mai utilizează forța armată, ci forța economică; nu mai trimite trupe, ci acționează prin intermediul monedei și al mărfurilor. În loc să supună prin coerciție, atrage prin convingere.

Actualul demers al Europei rămîne, prin definiție, înglobant, nu expansionist; principalul ei efort nu se dirijează către exteriorul, ci către interiorul Comunității. În paranteză fie spus, o operațiune infinit mai grea decît cucerirea de noi teritorii o va reprezenta realizarea (eroică și cu imense sacrificii) a omogenizării interne, prin armonizarea intereselor naționale deseori divergente, prin instituții comunitare puternice, prin monedă unică și, finalmente, prin nivel de trai aproximativ egal pentru toți cei aproape 400 de milioane de oameni care compun Comunitatea.

Față de această performanță cu adevărat extraordinară, faptele de arme ale epocii coloniale pot fi uitate fără prea mari regrete. Sau pot fi trimise la muzeul pre-civilizației.

După ce a încetat să inspire teamă, Europa fascinează astăzi prin bunăstare materială, democrație și toleranță. A mai existat oare vreodată în istorie o altă performanță umană comparabilă cu acest veritabil „salt în imperiul libertății”?

Guvernarea lumii

◆ „Dacă ar exista un Premiu Nobel pentru științe politice, Sammy Finer l-ar merita pentru extraordinara sa trilogie *Istoria guvernării din cele mai vechi timpuri și până azi* (trei volume, Oxford University Press), operă de erudiție care demonstrează un spirit atît de deschis, o ambiție atît de vastă și o scriitură atît de elegantă, încît cititorul o parcurge cu respirația tăiată de uimire și plăcere. A citi această lucrare e ca și cum ai vedea piramidele sau Taj Mahal pentru prima oară. Acest elogiu neobișnuit pentru sobrul „The Economist” se pare că e justificat, de vreme ce *Istoria...* lui S.E. Finer trece în revistă toate formele de guvernare ce au existat pe Terra, de la primele state demne de acest nume, apărute în Valea Nilului și în Mesopotamia cu 3000 de ani î.e.n. și pînă în epoca noastră. Autorul distinge patru tipuri fundamentale: oligarhia nobiliară, teocrația, monarhia și regimurile plebiscitare sau democratice. Filosofii greci elaboraseră și ei o tipologie destul de asemănătoare, dar meritul lui Finer e că urmărește istoric toate aceste forme.

Biografie exemplară

◆ Etnograf, critic de artă și, mai ales, scriitor, Michel Leiris s-a aflat în centrul metamorfozelor artei moderne. Prietenii săi se numeau Picasso,

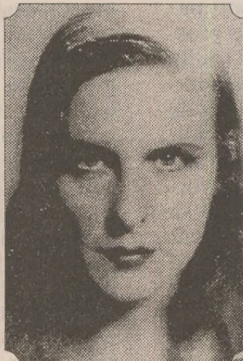

Giacometti, André Masson, Bataille, Sartre și chiar dacă n-a ajuns la notorietatea acestora, viața lui e un exemplu de aventură intelectuală, de la suprarealism la acțiunea militantă, și de la studiul folclorului african la analiza operelor unor plasticieni ce au marcat secolul nostru. Iată de ce Aliette Armel i-a dedicat lui Michel Leiris (1901-1990) o biografie, apărută recent la Ed. Fayard.

Festivalul Cehov

◆ În cadrul Festivalului Internațional de Teatru Cehov de la Moscova din luna martie, vor fi prezentate numeroase spectacole în regia unor personalități precum Peter Brook, Peter Stein și lituanianul Aemuntas Nyakhroshus, considerat genial.

Memoriile lui Leni Riefenstahl

◆ Dansatoare, actriță, cineast, egeria stăpînitorului de al Treilea Reich, aventuriară, fotograf, prințesă și paria, Leni Riefenstahl, una dintre personalitățile cele mai controversate ale acestui secol, a avut ce scrie în cele 850 de pagini ale memoriilor sale,

publicate în Germania și SUA în 1987. Acum, acest document excepțional a apărut și în traducere franceză, la Ed. Grasset și n-ar fi deloc rău să le avem și în românește, deoarece această femeie, a cărei lungă viață ar putea inspira zeci de filme și romane, depune o mărturie, iritantă în multe din episoadele ei, deranjantă sub aspect moral, dar pasionantă, despre nazism, văzută din interior. În imagini, Leni în 1932 și în 1934, alături de Hitler.

Arhivele lui Dracula

◆ Istoric de formație. Raymond Rudorff (1933-1992) s-a născut la Berlin, a studiat la Londra și s-a făcut cunoscut prin cartea *Monsters, Studies in Ferocity* în care face portretele mai multor personaje istorice renumite prin cruzimea lor. În 1971, a publicat un roman intitulat *Arhivele lui Dracula* (inspirat

de și dedicat lui Bram Stoker) în care, mixind scrisori și jurnale intime ale unor personaje inventate, face un portret fan-tezist al lui Țepeș, căruia o țigancă i-ar fi dezvăluit, în vampirism, secretul vieții veșnice. Pentru un om cu studii de istorie, pasiunea după Stoker, reeditată la Denoël, e o descalificare.

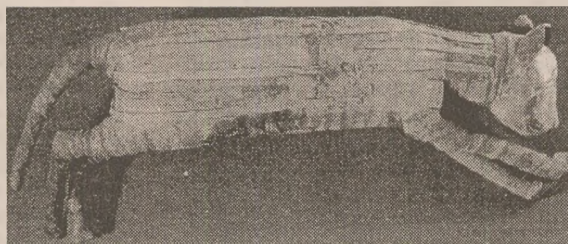
Istoria suprarealismului

◆ La editura franceză Hazan a apărut o *Istorie a mișcării suprealiste* semnată de Gérard Durozoi și foarte bogat ilustrată. Autorul crede că suprealismul „rămîne, dincolo de școli și curente artistice, singura mișcare a secolului ce a propus o etică” și că el precede apariția Manifestului din 15 octombrie 1924, și nu se sfîrșește odată cu moartea lui Breton în 1966, rămînînd un focar activ pînă azi. „Nici nu poate fi vorba să trazezi suprealismul la timpul trecut” - scrie Durozoi. Ar fi interesant de văzut dacă și ce nume de la noi apar în această Istorie.

Egiptul antic la Luvru

◆ Vizitatorii noilor săli consacrate antichităților egiptene la Muzeul Luvru au la îndemînă, pentru a înțelege și aprecia valoarea exponatelor, o bibliografie re-

de și dedicată lui Renate Germer (Ed. Flammarion), tot la aceeași editură *Descoperirea Egiptului* de Beaucour, Laissus și Orgogozo, iar la Ed. Actes-Sud s-a re-

centă foarte bogată. Între alte titluri: *Egiptul antic la Luvru*, scrisă de trei eminente egiptologi - Andreu, Rutschowsky și Ziegler (Ed. Hachette); *Mumii, viața după moar-*

editat *Gramatica egipteană* a lui Champollion. În imagine, un exponat din sălile recent inaugurate la Luvru: mumia unei pisici de acum 4000 de ani.

Sărbătoarea celor patru elemente

STOCKHOLMUL a devenit capitală culturală europeană în acest nou an 1998. După cum arată emblema acestui eveniment, picături de lavă fierbinte promit un an plin de atmosferă specială, în care nimeni nu se va plictisi și temperatura va fi ridicată și pasionantă. Cele patru elemente: pămîntul, aerul, apa și focul vor fi prezente în toate manifestările culturale ale orașului.

Evenimentele au început chiar în ajunul noului an, cînd la Kungliga Operan s-a jucat *Carmina Burana*, în regia lui Ståfan Valdemar Holm și apoi în noaptea revelionului cînd s-a dansat frenetic în toate sălile casei de cultură de lângă Sergelstorg, un „dans total” din care n-au lipsit violența și urmările ei grave, violența ce s-a prelungit pe străzile frumosului oraș pînă tîrziu.

Chiar din prima zi a anului a demarat acțiunea Art 98, sau „Artă pentru toți”, prin expunerea în toate locurile publice a 1000 de opere ale artiștilor contemporani și ale elevilor de la școlile de arte plastice. Imaginile expuse au fost altfel decît cele cu care ne-a obișnuit, în general, arta, în sensul că ele ne-au obsedat toată ziua, iar unele ne-au dat de-a dreptul coșmaruri. De exemplu: imaginea unui tînar cu un revolver

fixînd o bancă, purtînd drept titlu: un fel de a face rost de bani...

Dar inaugurarea oficială a anului cultural a avut loc sîmbătă, 17 ianuarie, cînd Stockholmul a fost pur și simplu „invadat” de cultură. Oriunde te-ai fi aflat, în casă, pe stradă, în metrou, cu nasul într-un ziar, fixînd televizorul, peste tot era vorba, pînă la greață, numai despre cultură. Cum scria un jurnalist, „orașul este pestiferat de cultură”. Excelentul actor Ernst-Hugo Järegård a inaugurat evenimentul, incurjînd pe toată lumea să se „îmbete” de poezie, cîntec, pictură, dans etc. El însuși era schimbat: slăbise 14 kilograme, înfățișarea lui dînd impresia că se ține „pe colacul de salvare al culturii” din motive multiple.

Zgomote infernale ale multîmilor în marș, sub lumina facelor, au deschis drumul către Zirkus Loko. Motiv care și-a prezentat sculpturile sale de foc, apoi grupul francez Transe Express a făcut să vibreze aerul cu muzica sa. Un vapor a apărut pe apă, amintind timpul vikingilor,

purtînd-o triumfal pe Lena Villemark ce cînta neobișnuit, melodii din lumea *samilor*. Apoi, cînd s-a lăsat seara, focuri de artificii japoneze au desenat pe cer mari crizanteme albe...

Da, a fost mult zgomot: coruri, fanfare, carnavalul copiilor, n-a fost pace pe Hötorget, Centralen, Slussen, nicaieri. Dar la ora 21 și un sfert, s-au mai liniștit spiritele agitate: la Stadshuset, în sala albastră, a avut loc un mare banchet, unde au fost prezenți regele și regina, ministrul culturii din mai toate țările europene, precum și invitați dintre cei mai aleși. În timp ce se benchetuiă, în alt mare oraș, Göteborg, teatrul de stat își reducea considerabil personalul, fapt pentru care actorii au format un car funerar în care zăcea Cultura, car urmat de un șir îndurerat de actori însoțiți îndeaproape de iubitorii teatrului...

Povestea cea mai palpitantă a fost aceea a Pavilionului de gheață, care ar fi trebuit să fie simbolul orașului Stockholm, cu titlul pompos: „Efemeritate și renaștere”. Pavilionul a fost construit în apropierea statuii lui Karl al XII-lea, avînd în față palatul regal, parlamentul și opera, deci locul cel mai intens circulat al orașului.

Împreună cu alți jurnaliști am urmărit atent toate etapele creării acestui edificiu simbolic din zăpadă și gheață, ieșit din imaginația vie a arhitectului Love Arbén. Am văzut cum s-a adus zăpada din altă parte, pentru că în Stockholm n-a nins prea mult. Am văzut cum s-a tăiat gheața, adusă din fluviul Torne, precum și cum s-au sculptat din ea sublimele statui făcute de artiști ca: Stina Ekman, Gunilla Bandolin, Olov Tällström etc. Dar, încă de la început, ceva s-a opus acestei construcții originale, care avea ambiția să pună în evidență zăpada și gheața, albul tipic țării și orașului sărbătorit. Cu ajutorul tehnicii avansate, s-a construit, totuși, pavilionul amintind un vapor viking sau o biserică de țară, tot sperîndu-se ca temperatura să scadă sub zero. În ziua vernisajului, totul era construit și statuile de gheață străluceau ca diamantele. Dar din arcurile extraordinare ale pavilionului a început să picure, și picăturile au devenit din ce în ce mai grăbite, înspăimîntîndu-i pe cei care lucraseră implorînd sosirea gerului. Zăpada și gheața au făcut picioare lungi amenințînd să-și ia talpașita, ca și statuile de gheață de la intrare, reprezentînd turturele nerăbdătoare de a zbura mai departe. Ca să nu mai vorbim de întreaga clădire, făcută din zăpadă, albă numai la început, ca apoi să devină treptat galbenă și apoi gri murdar, absorbînd ca un burete toată murdăria din aerul poluat al orașului. Cert, nu se poate glumi sau lupta cu elementele primordiale, simboluri nu numai ale purității dar chiar și ale integrității. Temerarii constructorii ai Pavilionului de gheață mai speră încă în venirea frigului ca și noi, zeloșii martori ai curajului de a lupta cu elementele, care rămîn, indiferent de voința oamenilor, sublim independente și invincibile.

Gabriela Melinescu

Revista revistelor

Vină, pedeapsă, voluptate

EUPHORION e o revistă serioasă (cîteodată bătrînicios de) care s-a axat pe numere tematice, alcătuite în principal din comenzi însoțite de un chestionar orientativ. Tema numărului 79-80-81, ultimul de anul trecut e *vinovăție și pedeapsă*, iar așa-zisul chestionar, de fapt un plan în opt puncte și un P.S., e belferesc-neatrăgător, ca pentru o lucrare de seminar („1. premise ontologice ale vinovăției și pedepsei; 2. premise sociale și morale ale vinovăției și pedepsei; 4. vină individuală/vină colectivă; pedeapsă individuală/ pedeapsă colectivă” etc.). Avînd în vedere că aceste subiecte sînt date nu unor studenți sau profesori la examen de grad, ci unor scriitori, inadecvarea formulării teoretice are și ceva comic, de banc ardelenesc. Norocul e că orice plan i-ai impune scriitorului român, el tot eseu face și tot la obsesiile sale ajunge, eul pleznind croiala uniformei teoretice. Gheorghe Crăciun spune de la bun început că nu poate ține seama de chestionar și că oferă în schimb un text spontan. Frumos tocmai pentru că n-are aplomb teoretic, ci vorbește despre un lucru care îl preocupă, despre resorturile profunde ale scriitorului. Eseul lui, *A scrie: între vină, pedeapsă și voluptate* se învîrte în jurul acceptiilor speciale pe care le capătă noțiunile „tematice” în actul creației literare: „Scrișul se asociază fundamental cu o neliniște a existenței tale, cu o stare de iritabilitate (cum spune Caragiale) confuza, de excitabilitate nefirească în coordonatele vieții pur și simplu, scrișul se asociază cu teama, cu frica, cu nesiguranța, cu imaturitatea, cu ignoranța, cu neștiința, cu sentimentul de rătăcire în existență, cu spaima de gol și cu o dorință nejustificată de putere. Vinovăția celui care scrie e un rezultat al propriei sale fragilități, iar fragilitatea ființei e, de cele mai multe ori, o expresie a hipersensibilității. Dar nu poți scrie ca un om vinovat. Poți scrie doar ca un om care vrea să scape de vină. Scrișul devine astfel pedeapsa ta.” Alți semnatari din acest număr aduc discuția în planul concret al realității politice românești, precum Ștefan Borbély în *Politica și vină în conștiința românească*, sau Alexandru Niculescu, exasperat de amînarea *sine die* a procesului comunismului.

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației „România literară” pe adresa Fundația „România literară”, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

**România
literară**

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente în 1998: 3 luni - 26.000 lei; 6 luni - 52.000 lei; 1 an - 104.000 lei; ISSN 1220-6318

LA MICROSCOP

Prostituarea artistului

ACTORII care apar în clipuri publicitare au fost învinuiți că se prostituează. Această acuzație a fost rostită de curînd de un tînăr actor, într-o împrejurare publică. Nu mă voi lega de acea împrejurare, deoarece mă îndoiesc că rostitorul acestei acuze și-a dat seama de consecințele penale ale vorbelor sale. Am și serioase motive să mă îndoiesc că spusele sale au avut mari consecințe asupra opiniei publice care e preocupată, acum, de chestiuni mai grave.

De ce atunci, mă agăț în acest *microscop* de o problemă relativ mărunta, acum? Din două motive. Primul e că actorul român are același drept la opțiune ca oricare dintre colegii săi de aiurea. Iar în cazul multor actori de la noi se poate vorbi de dreptul la supraviețuire în împrejurările actuale. Al doilea, ceva mai complicat, ține de principiile după care funcționează multe indeletniciri sau chiar profesioni, la noi și în lume.

Prostituția e considerată drept o acțiune prin care o persoană de sex feminin sau masculin oferă contra cost prestarea unor servicii sexuale. Prin extincție, e considerată prostituție o acțiune prin care, de dragul banilor, o persoană își oferă serviciile în condiții nedemne de calitate sau calificarea sa.

Se poate observa, de la bun început, că o indeletnicire despre care știm că e mai veche decît cele rezultate din diviziunea muncii, e tratată peiorativ din motive exterioare indeletnicirii propriu-zise.

Temperatura moralei publice sau chestiuni de ordin ideologic ori religios au dus periodic la punerea sub interdicție a acestei indeletniciri, dar nu și la dispariția ei. O istorie a prostituției universale ar fi una dintre cele mai instructive lucrări asupra libertății individuale pe care ar putea s-o producă spiritul uman. Tehnic vorbind, serviciile pe care le oferă persoanele care se prostituează ajută la socializarea celor care nu-și pot rezolva problemele sexuale altfel decît abuzînd de propria

lor persoană. Sau abuzînd de persoane care nu vor să aibă, la un moment dat, relații sexuale. Marea problemă a prostituției e dacă persoanele care se indeletnicesc cu așa ceva o fac din liberă inițiativă și în deplinătatea discernămîntului lor. Ajungem aici în domeniul opțiunii personale în care, de pildă, practicarea multor sporturi sau arte, nu se bizuie pe discernămîntul copilului, ci pe dorințele părinților. Un copil care își deformează trupul și psihicul pentru a deveni campion într-un sport nu e silit cumva să se prostitueze?

Un actor care joacă într-un clip publicitar poate fi blamat că își pune la bătaie arta și prestigiul pentru o cauză neartistică. Dar dacă el (sau ea) izbuțește să aducă, împreună cu regizorul clipului, o cauză neartistică, în lumea artei? Cu ce se prostitua un Michelangelo dînd curs comenzii practice pentru un monument funerar, act de publicitate postumă? Nu mai vorbesc de solnițele pe care Cellini le-a tras din domeniul stricteii utilității în cel al artei sau de „prostituția” lui Dali care a corborit la reclame pentru ciocolată.

Artistul e printre altele și un optimizator de mesaj care face legătura dintre civilizația vremii sale și cultură. Se prostituează el dacă aduce la același numitor un obiect de civilizație cu nivelul culturii din care face parte?

Medicul care face reclamă unei noi metode de tratament pe care o preia fiindcă s-a dovedit valabilă se prostituează? Poetul care face reclamă unei ideologii se prostituează? Politicianul care cere voturi în schimbul unor servicii sub nivelul promisiunilor inițiale se prostituează?

De ce s-ar prostitua actorul care face reclamă, aducînd în sprijinul unui element de civilizație arta sa? Acuzația mi se pare neserioasă. În spatele ei simt însă un strigăt de exasperare venit din partea actorului care trăiește în sărăcie, deși artistic are o cotă excelentă.

Cristian Teodorescu

sau în opoziție fiindcă așa au hotărît alegătorii. Sîntem o țară destul de mică și cu foarte mari probleme, ca să nu ne putem permite să ne plîngem în străinătate că nu avem loc de ai noștri. Dacă președintele României apucă să spună la un tîrg de oferte, cum a fost cel de la Davos, că în România criza s-a terminat, atunci ar fi fost musai ca protagoniștii crizei să se astîmpere. Fiindcă președintele Constantinescu nu s-a dus la Davos în calitate de purtător de cuvînt al unor probleme de familie și nici ca vedetă în așteptarea unor succese mediatice. Încăierarea politică numită criză face treptat tot atîta rău României ca mineriadele, prin consecințele ei interne și externe. PD-ul se plînge, în persoana d-lui Roman de alianța din care face parte, la Poarta Internațională Socialiste. PNȚCD-ul, ca să nu rămînă mai prejos, găsește un reprezentant al Creștin-Democrației cu care să facă ordine, în direct, în politica de la noi, cu autoritatea unui olandez lipsit de tact care, probabil, la el acasă nu are posibilitatea să le vorbească în direct olandezilor atunci cînd are el poftă. La noi, ziarele au reacționat prompt în urma acestei găselnițe Creștin-Democrate care a dus la reacții vehemente atît din partea PD cit și din aceea a PDSR. Mica înțelegere, pe care se părea că a obținut-o președintele Constantinescu înainte de plecarea sa la Davos, a devenit marea discordie internaționalizată, în absența sa din țară. ❖ Încercarea PNȚCD de a tranșa conflictul cu PD recurgînd la o persoană din afara țării e una din cele mai limpezi dovezi de slăbiciune politică pe care le putea oferi în direct și la o oră de vîrf un partid care a cîștigat alegerile. ❖ Televizarea conferinței de presă extraordinară a țărăniștilor i-a dat prilejul d-lui Ion Cristoiu să compare situația curentă cu aceea de pe vremea comunismului, în care Vi-

sinski venea să dicteze politica internă a României. Oare d-l Ciorbea, despre care directorul interimar al TVR afirmă că a cerut ca această conferință de presă a PNȚCD plus bășpetele său din Olanda să fie transmisă în direct, nu-și mai dă seama de consecințele acțiunilor sale? ❖ Problema României era ca PD-ul să fie pus cu botul pe labe de dragul persoanei premierului? Iar premierul avea dreptul să-și permită să ceară o transmisiune în direct din partea TVR doar ca un oaspete din Olanda să-i ridice statuie din vorbe? Nu cumva d-l Ciorbea a ajuns în situația de a ignora integritatea de dragul părții? O analiză realizată de Oxford Analytical Group despre performanțele guvernului Ciorbea oferă **ADEVĂRULUI** posibilitatea de a titra **Guvernul Ciorbea - imprevizibil, instabil și inefficient**. Din păcate, pe bună dreptate, fiindcă analiza în discuție era făcută înainte de izbucnirea crizei. ❖ Tot **Adevărul** s-a făcut portavocea președintelui Constantinescu de la Davos transformîndu-i cuvintele în amenințare deschisă. **Veți fi direct răspunzători!** spune **Adevărul**, cu un supratitlu care nu-i prieste nici președintelui: „Scirbit, Emil Constantinescu îi avertizează pe cei care reaprind disputa politică.” Problema președintelui Constantinescu nu e, totuși, una de gust în materie de politică, ci de eficiență. Scirba prezidențială față de manevrele politice ale partidelor majorității în absența sa are un iz de neputință care, în viitor, ar putea clătina și stabilitatea președinției. Voluptatea vorbelor mari care a ruinat alianța majoritară se simte și în declarațiile președintelui Constantinescu care, la Davos, a uitat că din alianța celor pe care îi onorează cu scirba sa a izbutit să-și învingă contracandidatul, în turul doi al prezidențialelor.

Cronicar

Tipărit la
„PROGRESUL ROMÂNESC” S.A.,
Calea Plevnei 114, sector 1
București

24 pag - 2.000 lei
La redacție: 1.500 lei